

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS IR KRIMINOLOGIJOS KATEDRA

AISTĖ BUČELĖ

Teisės, muitinės ir mokesčių institucijų veiklos studijų programa

NEPILNAMEČIŲ NUSIKALSTAMUMO
KRIMINOLOGINĖ ANALIZĖ UTENOS APSKRITYJE

Magistro baigiamasis darbas

Vadovė:

prof. dr. G. Babachinaitė

Vilnius, 2012

TURINYS

ĮVADAS	3
1. NEPILNAMEČIO TEISĖS PAŽEIDĖJO TEISINĖ PADĖTIS.....	7
2. BENDRA PALYGINAMOJI REGISTRUOTO NEPILNAMEČIŲ NUSIKALSTAMUMO LIETUVOS APSKRITYSE ANALIZĖ	15
3. NEPILNAMEČIŲ NUSIKALSTAMUMO BŪKLĖ 2006 – 2010 M. UTENOS APSKRITYJE	20
3.1. Registruotų nepilnamečių nusikalstamų veikų analizė Utenos apskrities savivaldybėse	20
3.2. Nepilnamečių, padariusių nusikalstamas veikas Utenos apskrityje, charakteristika.	28
4. NEPILNAMEČIŲ NUSIKALSTAMUMO PRIEŽASTINGUMAS IR PREVENCIJA UTENOS APSKRITYJE.....	33
4.1. Priežastingumo aspektai	33
4.2 Nepilnamečių nusikalstamumo prevencija Lietuvoje ir Utenos apskrityje	43
IŠVADOS	50
SIŪLYMAI IR REKOMENDACIJOS	51
LITERATŪRA	52
SANTRAUKA.....	58
SUMMARY	60
PRIEDAI	62

IVADAS

Temos aktualumas ir naujumas.

Nusikalstamumas - socialinis reiškinys, kurio nepavyksta išvengti nei vienai valstybei. Tačiau jo būklė ir prevencijos metodai atskirose šalyse yra skirtingi. Tai priklauso nuo įvairiausių socialinių, ekonominių, teisinių, religinių ir kitokių priežasčių¹. Lietuvoje nusikalstamumas auga, keičiasi ir jo kokybė, daugėja smurtinių nusikalstamų veikų. Kaip viena iš nepalankių tendencijų pastebimas ir nusikaltimų, padarytų nepilnamečių arba jiems dalyvaujant, skaičiaus didėjimas. Taigi nepilnamečių nusikalstamumo prevencija šiandien Lietuvai yra itin aktuali.

Nepilnamečių nusikalstamas elgesys yra negatyvus reiškinys, su kuriuo susiduria kiekviena visuomenė. Šiam reiškiniui riboti kuriamos moksliskai pagrįstos koncepcijos, steigiamos institucijos, sudarančios vientisą sistemą ir skatinančios socialiai priimtina vaikų ir jaunimo veiklą, apribojančios ir slopinančios socialiai nepriimtino elgesio apraiškas. Socialinio elgesio formoms būdingas kompleksinis sąlygotumas, t. y. žmogaus elgesys priklauso ne vien nuo asmens, bet ir nuo jį supančių socialinių darinių (šeimos, draugų, institucijų ir kt.). Taigi, siekiant paveikti žmogaus elgesį, būtina daryti įtaką ne tik jam pačiam, bet ir visai jį supančiai aplinkai.²

Valstybė, siekdama užtikrinti piliečių saugumą, kontroliuoti kriminogeninius procesus ir reiškinius, sąlygojančius prigimtinių asmens teisių ir laisvių apsaugos pažeidimus, įvairiais būdais ir priemonėmis siekia mažinti nepilnamečių nusikalstamumą, sukurti ir įgyvendinti veiksmingą nusikalstamumo prevencijos sistemą. Kriminogeninės situacijos kontrolė, nusikalstamų veikų prevencinių priemonių formavimas, atitinkamų institucijų kryptingos veiklos organizavimas tiesiogiai priklauso nuo turimų duomenų apie nusikalstamumo būklę, lygį, struktūrą, jo kitimo tendencijas.

2010 m. nepilnamečiai, įtariamieji (kaltinamieji) padarę nusikalstamas veikas, Lietuvoje ir Utenos apskrityje sudarė 11,7 proc. visų kaltinamųjų asmenų.³ Nepilnamečiai teisės pažeidėjai kelia nerimą, apie jų problemas rašo ne tik kriminologai, sociologai, psichologai, pedagogai, bet ir visuomenės veikėjai, teisėsaugos pareigūnai. Nepilnamečių nusikalstamos veikos - pavojaus signalas visuomenės nariams, rodantis, kad kažkas negerai pačioje visuomenėje ir ją kontroliuojančiuose mechanizmuose – šeimoje, mokykloje ir kitose institucijose. Todėl savaime suprantama, kad vaikų justicijos problema negali būti adresuojama vien teisėsaugai: tai visų pirma pačios visuomenės rūpestis, kuris turi būti sprendžiamas politinėmis, ekonominėmis, socialinėmis priemonėmis ir tik paskui – baudžiamosiomis.

¹ Jatkevičius, A. Smurtinio nepilnamečių nusikalstamumas. Teisė, 1999, 33 (4), p.35

² Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras. Vaikų ir jaunimo neužimtumo ir nusikaltimų prevencija. Situacijos analizė ir metodinės rekomendacijos – Vilnius : 2000. P. 7

³ Statistikos departamentas prie LRV. Nepilnamečiai, įtariamieji (kaltinamieji) padarę nusikalstamas veikas. Asmenys, įtariamieji (kaltinamieji) padarę nusikalstamas veikas. Požymiai: administracinė teritorija, nusikalstamos veikos rūšis.

<http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1280>

[žiūrėta 2011 11 06]

Nepilnamečių nusikalstamumas Utenos apskrityje yra aktualus tuo, kad moksliskai nepilnamečių nusikalstamumas Utenos apskrityje nebuvo nagrinėtas, taip pat nėra atskirų darbų, kuriuose būtų ištirtas šio teritorinio vieneto nepilnamečių nusikalstamumo paplitimas, priežastingumas, prevencija ir kiti kriminologiniai aspektai.

Temos ištyrimo lygis.

Nepilnamečių nusikalstamumo temos Lietuvoje yra labai populiarios ir plačiai nagrinėjamos. Visuomenė jau suprato, kad problemą sprendžiant iš esmės ir kuo anksčiau užkertant kelią nusikalstamoms veikoms, galima išvengti tragiškų pasekmių. Nepilnamečių nusikalstamumo tema yra labai daug rašę įvairūs Lietuvos autoriai: Babachinaitė G. (2002⁴, 2008⁵, 2010⁶), Pakštaitis L. (2007⁷, 2009⁸), Kiškis A. (2004⁹), Sakalauskas G. (2001¹⁰, 2007¹¹), Rimkus V. (2008¹², 2010¹³), Vileikienė E. (2010¹⁴), Vitkauskas K., Drakšienė A., Dapšys A. ir daugelis kitų mokslininkų. Magistro baigiamuosius darbus minėta tema taip pat rašė daug studentų: Steponaitis A. (2006¹⁵) nagrinėjo nepilnamečių nusikalstamumą ir jo prevencines galimybes Šiaulių mieste; Valiūnas P. (2009¹⁶) išanalizavo nepilnamečių grupinių nusikaltimų ypatumus; Juška R. (2007¹⁷) analizavo kokie veiksniai

⁴ Nepilnamečių smurtas Lietuvoje: raiška, priežastys ir prevencija. - Jurisprudencija : mokslo darbai. Vilnius : Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras. 2002, T. 27(19), ISSN 1392-6195. p. 108-117.

⁵ Nusikalstamumas Lietuvoje ir jo prognozės iki 2015 metų, Monografija, (moksl. red. G. Babachinaitė, S. Justickaja), Vilnius: MRU leidybos centras, 2008, 360 p.

⁶ Kriminologija: vadovėlis, (moksl. red. G. Babachinaitė, A. Kiškis). – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2010., ISBN 978-9955-19-178-0, p. 126., 666 p.

⁷ Nepilnamečių justicija Lietuvoje : mokomoji knyga. - Vilnius : UAB "Petro ofsetas", 2007. 186 p.

⁸ Trends in the Practical Implementation of Criminal Responsibility of Juveniles According to the Criminal Law of Lithuania. Socialinių mokslų studijos = Social sciences studies : mokslo darbai / Mykolo Romerio universitetas. ISSN 2029-2236. 2009, Nr. 4(4), Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras. p. 49-62.

⁹ Neigiamas smurto televizijoje poveikis nepilnamečiams ir jo prevencija // Jurisprudencija : mokslo darbai. Vilnius : Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras. 2004, T. 59(51), ISSN 1392-6195. p. 39-53.

¹⁰ Vaikų ir jaunimo baudžiamoji atsakomybė: užsienio šalių patirtis (Vokietija, Austrija, Olandija, Lenkija, Rusija, Estija) (kartu su S. Gečėnienė, A. Jatkevičium, I. Michailovič). Vilnius, 2001. – P. 125. [ISBN 9986-567-60-2].

Nepilnamečių kriminalinės justicijos reforma Lietuvoje. Leidinyje „Nepilnamečių kriminalinė justicija. Kvalifikacijos kėlimo kursų paskaitų medžiaga“. Vilnius, 2001. P. 134-140. [ISBN 9955-9373-0-0]. Vaikų ir jaunimo nusikalstamumas. Leidinyje „Pranešimas apie žmogaus socialinę raidą Lietuvoje 2001“. Vilnius, 2001. P. 89-94.

¹¹ Tarptautiniai standartai nepilnamečių justicijoje. Nepilnamečių justicija Lietuvoje: teorija ir praktika. Metodinis leidinys. NPLC, JTVP. Vilnius, 2007. P. 11-35. [ISBN 978-9955-668-94-7].

¹² Aspects of social support in families of delinquent and non-delinquent children. Klaipėda university In Tiltai (2), 2008. ISSN1393-3137, p. 75-92

¹³ Social support characteristics of delinquents' social network. Klaipėda university In Tiltai (1), 2010. ISSN1393-3137, p. 1-21

¹⁴ Lietuvos gyventojų ir policijos pareigūnų požiūris į linkusius nusikalsti nepilnamečius. Socialinis darbas, mokslo darbai Nr. 9(1), 2010, MRU, ISSN 1648-4789. p. 45-54

¹⁵ Steponaitis A., Nepilnamečių nusikalstamumo Šiaulių mieste kriminologinė charakteristika. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006. – URL: http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2007~D_20070102_153329-71411/DS.005.0.01.ETD

[žiūrėta 2011 11 06]

¹⁶ Valiūnas P., Nepilnamečių grupiniai nusikaltimai ir jų prevencijos problemos. – Vilnius: Vilniaus universitetas, 2009. – URL: http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2009~D_20101125_190710-78275/DS.005.1.01.ETD

[žiūrėta 2011 11 06]

¹⁷ Juška R., Veiksniai, įtakojantys nepilnamečių nusikalstamumą Panevėžio mieste. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007. – URL: http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2007~D_20061213_150617-77569/DS.005.0.01.ETD

įtakoja nepilnamečių nusikalstamumą Panevėžio mieste; Sabalienė A. (2006¹⁸) nagrinėjo mažamečių padarytas baudžiamąsias veikas ir pateikė jų kriminologinę analizę Šiaulių apskrityje; Paleckienė J. (2007¹⁹) analizavo socialinių veiksnių įtaką nepilnamečių nusikalstamumui; Černauskaitė R. (2007²⁰) vadovaudamasi tarptautiniais teisės aktais, Lietuvos ir užsienių šalių baudžiamaisiais įstatymais, nagrinėjo nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumus; Kleizienė V. (2009²¹) nagrinėjo ugdymo šeimoje įtaką nepilnamečių nusikalstamumui.

Šie ir daugelis kitų autorių nepilnamečių nusikalstamumą nagrinėja plačiai ir iš esmės. Todėl analizuojant nepilnamečių nusikalstamumą Utenos apskrityje, naudosimės minėtų autorių darbais ir kita moksline literatūra.

Tyrimo objektas – nepilnamečių nusikalstamumas Utenos apskrityje.

Tyrimo problema. Nusikalstamumas, kaip socialinis reiškinys, yra visos visuomenės problema ir būdingas visoms be išimties pasaulio šalims. Tai viena aštriausių problemų visuomenėje, kadangi paliečiami gyvybiškai svarbūs, liečiantys kiekvieną žmogų klausimai. O nepilnamečių – kitaip tariant, tautos ateities nusikalstamumas yra dar svarbesnė ir didesnė problema, nors remiantis Lietuvos Statistikos departamento paskutinių metų duomenimis²² (pateikiama priede nr. 1), nepilnamečių padaromų nusikalstamų veikų skaičius Lietuvoje mažėja ir 2010 m. buvo mažiausias per 2006 - 2010 m. laikotarpį²³. Mažėja ir nepilnamečių padaromų nusikalstamų veikų skaičius Utenos apskrityje (duomenys²⁴ pateikiami priede nr. 1). Valstybė, siekdama užtikrinti piliečių saugumą, kontroliuoti

[žiūrėta 2011 11 06]

¹⁸ Sabalienė A., Mažamečių padarytų baudžiamųjų veikų kriminologinė analizė Šiaulių apskrityje. – Vilnius: Mykolas Romeris universitetas, 2006. – URL: http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2007~D_20070117_135632-59886/DS.005.0.01.ETD

[žiūrėta 2011 11 06]

¹⁹ Paleckienė J., Nepilnamečių nusikalstamumo socialiniai veiksniai. – Vilnius: Vilniaus Pedagoginis universitetas, 2007. – URL: http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2007~D_20070816_172910-13589/DS.005.0.01.ETD

[žiūrėta 2011 11 06]

²⁰ Černauskaitė R., Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai pagal Lietuvos ir užsienio baudžiamuosius įstatymus. – Vilnius: Vilniaus universitetas, 2007. – URL: http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2007~D_20081203_204533-76243/DS.005.1.01.ETD

[žiūrėta 2011 11 06]

²¹ Kleizienė V., Ugdymo šeimoje įtaka nepilnamečių nusikalstamai veikai. – Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2009. – URL: http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2010~D_20100209_102635-49405/DS.005.0.02.ETD

[žiūrėta 2011 11 06]

²² Lietuvos statistikos departamento pateikiami duomenys.

<http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectout/print.asp?pxfile=D:\statbank\Temp\2012261435459254355M3170202.px&outfile=D:\statbank\Temp\2012261435459254355M3170202&FileformatId=&Queryfile=2012261435459254355M3170202&PLanguage=0&MainTable=M3170202&MainTablePretext=>

Nepilnamečių padarytos nusikalstamos veikos. Požymiai: nusikalstamos veikos rūšis [žiūrėta 2012 01 20]

²³ Nusikalstamų veikų statistinių rodiklių apie vaikus analizė. VRM Viešojo saugumo politikos departamento Viešojo saugumo programų ir projektų valdymo skyrius, 2011. 1 P.

http://www.vrm.lt/fileadmin/Image_Archive/IRD/Statistika/korteles/analize_apie_vaikus_2010.pdf [žiūrėta 2012 01 20]

²⁴ Lietuvos statistikos departamento pateikiami duomenys.

<http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectout/print.asp?pxfile=D:\statbank\Temp\2012261543509255422M3170201.px&outfile=D:\statbank\Temp\2012261543509255422M3170201&FileformatId=2&Queryfile=2012261543509255422M3170201&PLanguage=0&MainTable=M3170201&MainTablePretext=>>>>>

Nepilnamečių padarytos nusikalstamos veikos. Požymiai: administracinė teritorija, nusikalstamos veikos rūšis [žiūrėta 2012 01 20]

kriminogeninius procesus ir reiškinius, sąlygojančius prigimtinių asmens teisių ir laisvių apsaugos pažeidimus, įvairiais būdais ir priemonėmis siekia mažinti nepilnamečių nusikalstamumą, sukurti ir įgyvendinti veiksmingą nusikalstamumo prevencijos sistemą. Kriminogeninės situacijos kontrolė, nusikalstamų veikų prevencinių priemonių formavimas, atitinkamų institucijų kryptingos veiklos organizavimas tiesiogiai priklauso nuo turimų duomenų apie nusikalstamumo būklę, lygį, struktūrą, jo kitimo tendencijas.

Tyrimo tikslas – atlikti ir pateikti nepilnamečių nusikalstamumo kriminologinę analizę Utenos apskrityje.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti nepilnamečio teisės pažeidėjo teisinę padėtį.
2. Pateikti bendrą palyginamąją, registruoto nepilnamečių nusikalstamumo Lietuvos apskrityse analizę.
3. Pateikti registruotų nepilnamečių nusikalstamų veikų analizę Utenos apskrityje ir jos teritorijoje esančiose savivaldybėse.
4. Pateikti nepilnamečių, padariusių nusikalstamas veikas Utenos apskrityje, charakteristiką.
5. Išanalizuoti priežastis, lemiančias nepilnamečių nusikalstamumą Utenos apskrityje.
6. Pateikti nepilnamečių nusikalstamumo priemones Lietuvoje ir Utenos apskrityje.

Darbo metodai.

Darbe naudotas dokumentų analizės, statistinių duomenų analizės ir apklausos tyrimo (anketavimo) metodai. Apklausti 164 Utenos apskrities mokyklų mokiniai, kurie pasižymi deviantiniu elgesiu. Konkrečiai tyrimo dalyviai įvardijami 4.1. skyriuje apie nepilnamečių nusikalstamumo Utenos apskrityje priežastingumą.

Darbo struktūra.

Darbą sudaro įvadas, keturios dalys, išvados, rekomendacijos ir siūlymai, santrauka, anotacija ir naudota literatūra. Pirmoje dalyje išanalizuota ir pateikta nepilnamečio teisės pažeidėjo teisinė padėtis. Antroje dalyje pateikiama bendra palyginamoji, registruoto nepilnamečių nusikalstamumo Lietuvos apskrityse analizė. Trečioje dalyje pateikiama registruotų nepilnamečių nusikalstamų veikų analizė Utenos apskrityje ir jos teritorijoje esančiose savivaldybėse, o taip pat nepilnamečių, padariusių nusikalstamas veikas charakteristika. Ketvirtoje dalyje pateikiami nepilnamečių nusikalstamumo priežastingumo aspektai ir nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos priemonės. Darbas baigiamas išvadomis, bei naudotas literatūros sąrašas.

1. NEPILNAMEČIO TEISĖS PAŽEIDĖJO TEISINĖ PADĖTIS

Nepilnamečių nusikalstamumas – sudedamoji visuomenės nusikalstamumo dalis, viena iš suaugusiųjų nusikalstamumo priežasčių. Nepilnamečių nusikalstamumo lygis vertinamas kaip vienas iš visuomenės dorovinės sveikatos rodiklių.

Tarptautiniuose ir nacionaliniuose teisės aktuose, reglamentuojančiuose nepilnamečių teises ir pareigas, paprastai apibrėžiamas konkretus amžius nuo kurio asmuo yra laikomas suaugusiu. Tačiau nereikia pamiršti, kad su tam tikra amžiaus riba siejama ir asmens socialinė branda, jo visuomeninis statusas, civilinis, darbinis, pilietinis veiksnumas, atsakomybės ribos. Taip pat reikia pastebėti, kad teisės aktuose dažnai vartojamos kelios savokos kalbant apie nepilnamečius, tai – vaikas, naujagimis, mažametis, nepilnametis, paauglys. Jos suponuoja ir tam tikrus statuso skirtumus.²⁵

Tarptautiniai dokumentai nepilnamečio sąvokos nepateikia, tačiau juose apibrėžiama vaiko sąvoka. Pvz. 1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija²⁶, prie kurios Lietuvos Respublika prisijungė 1992²⁷ m. ir kurią 1995 m. liepos 3 d. ratifikavo Lietuvos Respublikos Seimas²⁸, vaiku laiko kiekvieną žmogų, neturintį 18 metų, jei pagal taikomą įstatymą jo pilnametystė nepripažinta anksčiau. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymu²⁹, priimtu 1996 m. kovo 14 d., teigiama, kad „vaikas yra žmogus, neturintis 18 metų, išskyrus atvejus, kai įstatymai numato kitaip“.

LR Civiliniame kodekse³⁰ (toliau CK) nėra pateikiamas platesnis vaiko ar nepilnamečio apibrėžimas, čia kalbama apie civilinį veiksnumą t.y galimybę savarankiškai ir visa apimtim įgyti, įgyvendinti savo teises ir prisiimti pareigas bei savarankiškai atsakyti už jų nevykdymą.³¹ CK veiksnumo atsiradimą sieja su pilnametyste – pilnamečiu pripažįstamas asmuo, sulaukęs 18 metų amžiaus. Fiziniai asmenys klasifikuojami pagal veiksnumą:

1. veiksnūs asmenys (nuo 18 metų);
2. turintys dalinį veiksnumą (nuo 14 iki 18 metų);

²⁵ Gegužytė V., Nepilnamečių socializacijos problemos pataisos istaigose. Magistro baigiamasis darbas, MRU, 2008, pasiekiamas naudojantis universiteto bibliotekos prieigomis, intranete.

²⁶ Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija.

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=19848&p_query=&p_tr2= [žiūrėta 2011 06 18]

²⁷ LR Vyriausybės potvarkis Dėl prisijungimo prie 1989 m. lapkričio 20 d. konvencijos dėl vaiko teisių.

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=6831 [žiūrėta 2011 06 18]

²⁸ LR įstatymas Dėl Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos ratifikavimo.

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=18370&p_query=Jungtini%F8%20Taut%F8%20vaiko%20teisi%F8%20konvencija&p_tr2=2 [žiūrėta 2011 06 18]

²⁹ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas.

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=26400&p_query=&p_tr2= [žiūrėta 2011 06 18]

³⁰ Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=409741 [žiūrėta 2011 06 18]

³¹ Bakanas A. ir kt. Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras. II knyga. - Vilnius: Justitia, 2002. – 25 p. – ISBN 9986-567-55-6

3. asmenys, kurių veiksnumas yra apribotas teismo sprendimu dėl piktnaudžiavimo alkoholiu ar narkotikais;

4. neveiksnius asmenys (iki 14 metų; taip pat pripažinti neveiksniais teismo sprendimu).

Bendra taisyklė, kad visiškas veiksnumas įgyjamas nuo 18 metų turi išimčių. Asmuo, kuriam teismas CK 3.14³² straipsnyje numatytais atvejais leido sudaryti santuoką nesulaukus 18 metų, sudaręs santuoką tampa visiškai veiksnium. Tačiau iki sudarydamas santuoką nepilnametis nėra visiškai veiksnus, todėl jis negali sudaryti išankstinės vedybų sutarties³³. Taip pat nepilnametis gali įgyti visišką veiksnumą emancipacijos būdu (CK 2.9 str.).

Civilinėje teisėje išskiriamos dar dvi nepilnamečių amžiaus kategorijos:

- Nepilnamečiai iki 14 metų. Šiai grupei priklauso vaikai už kurių veiksmus visiškai atsako jų tėvai arba globėjai. Savarankiškai šie vaikai gali sudaryti tik smulkius sandorius.
- Nepilnamečiai nuo 14 iki 18 metų. Gali patys sudarinėti įvairius sandorius, turėdami atitinkamą tėvų ar globėjų sutikimą, o už atsiradusias iš tų sandorių prievoles atsako subsidiariai su savo tėvais ar globėjais.

Taigi nepilnamečiu Lietuvos Respublikos civiliniuose įstatymuose pripažįstamas asmuo, neturintis 18 m., o sąvokos „vaikas“ ir „nepilnametis“ yra laikomos iš esmės tapačiomis.

Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso³⁴ (toliau – ATPK) 12 str. nurodo amžių, nuo kurio atsiranda administracinė atsakomybė, t.y. administracinę atsakomybę traukiami asmenys, kuriems iki administracinio teisės pažeidimo (toliau – ATP) padarymo sukako šešiolika metų. Nepilnametis iki 16 metų nėra ATP subjektas, tad tokiu atveju dažniausiai nėra administracinio teisės pažeidimo, išskyrus atvejus, kai už nepilnamečio veiksmus atsako jo tėvai, įtėviai ir pan. Tai, kad nėra ATP, nereiškia, kad už žalą, atsiradusią dėl nepilnamečių iki 16 metų veiksmų, niekas nėra atsakingas. Šiuos klausimus reguliuoja LR Civilinis kodeksas. Asmenys, sulaukę 16 metų, visada traukiami administracinę atsakomybę už ATP (išskyrus atvejus, kai asmuo pripažįstamas nepakaltinamu, nustatoma, kad jis veikė būtinojo reikalingumo ar būtiniosios ginties būklėje, taip pat ir kitais atvejais, kuriems esant negalima asmens patraukti administracinę atsakomybę).

³² CK 3.14 str. 4d.: Teismas, spręsdamas klausimą dėl santuokinio amžiaus sumažinimo, turi teismo posėdyje išklausti norinčio tuoktis nepilnamečio tėvų, globėjų ar rūpintojų nuomonę ir atsižvelgti į jo psichinę bei psichologinę būklę, turtinę padėtį ir svarbias priežastis, dėl kurių būtina sumažinti santuokinį amžių. Nėštumas - svarbi priežastis sumažinti santuokinį amžių.

³³ Bakanas A. ir kt. Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras. II knyga. - Vilnius: Justitia, 2002. – 34 p. – ISBN 9986-567-55-6

³⁴ Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas.

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=407311 [žiūrėta 2011 06 12]

Nepilnamečiams nuo šešiolikos iki aštuoniolikos metų, padariusiems administracinius teisės pažeidimus, taikomos bendros administracinės atsakomybės nuostatos su išimtimis, nustatytomis ATPK. Tų išimčių nėra daug.³⁵

1. ATP nagrinėjimo vieta. Bendras principas - ATP byla nagrinėjama pagal jo padarymo vietą. ATPK pateikia keletą šios taisyklės išimčių nepilnamečiams. Viena iš jų - jei nustatoma, jog pažeidimas padarytas nepilnamečio asmens, byla nagrinėjama pagal pažeidėjo gyvenamąją vietą.

2. Nuobaudų rūšys, taikomos nepilnamečiams. Už ATP padarymą nepilnamečiams gali būti skiriamos visos administracinės nuobaudos nustatytos ATPK 21 str. išskyrus administracinį areštą. Administracinių nuobaudų rūšys yra šios:

- 1) įspėjimas;
- 2) bauda;
- 3) daikto, kuris buvo ATP padarymo įrankis, tiesioginis objektas, pajamų, kurios buvo gautos ATP padarymu, konfiskavimas;
- 4) suteiktos specialiosios teisės atėmimas;
- 5) administracinis areštas;
- 6) nušalinimas nuo darbo ar pareigų.

3. Baudos, kai yra administracinės nuobaudos paskyrimo ir vykdymo specifika. Už administracinius teisės pažeidimus nepilnamečiui gali būti skiriama ne daugiau kaip pusė baudos, nurodytos ATPK (kodekso numatytais atvejais, kaip alternatyvi nuobauda rajono (miesto) apylinkės teismo nutarimu ir pažeidėjo sutikimu bauda gali būti pakeista nemokamais viešaisiais darbais).

Kai teisės pažeidimą padarė nepilnamečiai nuo šešiolikos iki aštuoniolikos metų neturi savarankiškų pajamų, bauda išieškoma iš tėvų arba juos atstojančių asmenų ATPK 314 str. nustatyta tvarka.

Įstatymas numato, kad ATP, padarytas nepilnamečio, yra administracinę atsakomybę lengvinanti aplinkybė. Tai pakankamai svarbus momentas, kadangi skiriant administracinę nuobaudą atsižvelgiama į visas lengvinančias ir sunkinančias aplinkybes, jų kiekį, santykį ir pažeidimo pobūdį.

Tam tikrais atvejais, nepilnamečio nuo 14 iki 16 metų (ypatingais atvejais net iki 14 metų), atlikti veiksmai vertinami kaip ATP, tačiau pažeidimo subjektu pripažįstami nepilnamečio tėvai arba globėjai. ATPK numato tokius atvejus³⁶:

1. Neteisėtas narkotinių ar psichotropinių medžiagų įgijimas ar laikymas nedideliais kiekiais arba narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimas be gydytojo paskyrimo.

³⁵ Rimkus V., Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai pagal Lietuvos baudžiamuosius įstatymus. Nepilnamečių kriminalinė justicija: kvalifikacijos kėlimo kursų paskaitų medžiaga. – Vilnius: Vidaus reikalų ministerija, 2001. – 159 - 160 p. - ISBN 9955-9373-0-0

³⁶ Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas 44 str. 3 d., 175 str., 176⁽¹⁾ str.), 178 str., 183 str. 3 d., 196 str. 2 d. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=407311 [žiūrėta 2011 06 12]

2. Nepilnamečių padarytas chuliganizmas.
3. Civilinių pirotechnikos priemonių įsigijimo, naudojimo nustatytos tvarkos pažeidimas.
4. Alkoholinių gėrimų gėrimas viešosiose vietose arba girtos pasirodymas.
5. Viešosios rimties trikdymas.
6. Ginklo ir šaudmenų saugojimo, laikymo, nešiojimo ar gabenimo tvarkos pažeidimas.

Kaip ir administracinė atsakomybė, taip ir baudžiamoji atsakomybė yra viena iš nepilnamečių nusikaltimų kontrolės priemonių. Įvairiose šalyse ji yra skirtinga. Šie skirtumai priklauso nuo šalių kultūrinių, ekonominių, politinių, teisinių ir kt. veiksnių.

2000 m. rugsėjo 26 d. Lietuvos Respublikos Seimo priimto Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso³⁷ (toliau – LR BK) 13 str. „Amžius, nuo kurio asmuo atsako pagal baudžiamuosius įstatymus“ nustatyta, kad bendrasis baudžiamosios atsakomybės amžius yra 16 metų, o asmenys, sulaukę 14 metų, atsako už to paties straipsnio 2 d. išvardytas nusikalstamas veikas, t.y. už nužudymą, sunkų sveikatos sutrikdymą, išžaginimą, seksualinį prievartavimą, vagystę, plėšimą, turto prievartavimą, turto sunaikinimą ar sugadinimą, šaunamojo ginklo, šaudmenų, sprogmenų ar sprogstamųjų medžiagų pagrobimą, narkotinių ar psichotropinių medžiagų vagystę, prievartavimą arba kitokį neteisėtą užvaldymą, transporto priemonių ar kelių, juose esančių įrenginių sugadinimą³⁸.

Įstatymų leidėjas, nustatydamas tam tikrą baudžiamosios atsakomybės už smurtines nusikalstamas veikas pradžios amžiaus ribą, vadovaujasi tuo, kad tokio amžiaus sulaukęs žmogus jau sugeba visiškai vertinti savo elgesį. Baudžiamoji atsakomybė nepilnamečiams gali būti taikoma tik pasiekus tokį asmenybės vystymosi lygį, kuriam esant nepilnamečiai gerai įsisąmonina draudimus ir liepimus kaip tam tikrus visuomenės reikalavimus ir tampa pajėgūs valdyti savo elgesį. Vyresniojo paauglystės amžiaus (14-15 metų) nepilnamečiai jau supranta daugelio savo veiksmų pavojingumą ir gali juos valdyti. Pagrindinis kriterijus, kuriuo vadovavosi įstatymų leidėjas, sudarydamas veikų, už kurias atsakomybė kyla nuo 14 metų, sąrašą, yra visiems akivaizdus šiame sąraše išvardytų nusikaltimų, kurių dauguma yra smurtiniai, pavojingumas ir neteisėtumas. Todėl daroma prielaida, kad vyresniojo paauglystės amžiaus asmenybės ypatumai jau leidžia visiškai suvokti ir įsisąmoninti konkrečius baudžiamojo įstatymo draudimus³⁹.

Nepilnamečiai, jaunesni nei 14 metų, pagal baudžiamuosius įstatymus neatsako. Jiems apibūdinti Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje vartojama „mažamečio“ sąvoka. Remiantis LR BK 13 str. 3 d., jiems gali būti taikomos auklėjamojo poveikio ar kitos priemonės. Tačiau šia sąvoka nėra apibrėžtas nei mažamečio amžius, nei tai, kas yra mažametis. Teisiškai apibrėžtas mažamečio

³⁷ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=404447 [žiūrėta 2011 06 13]

³⁸ Ten pat. 129 str., 135 str., 149 str., 150 str. 178 str., 180 str., 181 str., 187 str. 2 d., 254 str., 263 str., 280 str.

³⁹ Abramavičius A. ir kt. Baudžiamoji teisė: bendroji dalis: vadovėlis. – Vilnius: Eugrimas, 2001. – 482-484 p. – ISBN 9955-501-05-7

amžiaus ribas galima rasti anksčiau galiojusio kodekso komentaruose ir teismų praktikoje, kur mažamečiais laikomi vaikai iki 14 metų amžiaus. Pabrėžtina, kad atskirų šalių žemutinė baudžiamosios atsakomybės riba yra labai skirtinga. Daugelyje Europos Sąjungos šalių vaikų amžius, nuo kurio galima baudžiamoji atsakomybė, svyruoja tarp 14 - 15 metų. Pasak Abramavičiaus A. (2001)⁴⁰ baudžiamosios teisės specialistų atlikti tyrimai rodo, kad žemutinės baudžiamosios atsakomybės amžiaus ribos didėjimas nesukelia neigiamų padarinių, nepadidina teisėtvarkos pažeidimų skaičiaus nepilnamečių grupėje ir nesukelia jokios grėsmės gyventojų saugumui. Todėl turi būti nustatytas toks baudžiamosios atsakomybės amžius, kuris atitiktų emocinės, protinės ir intelektualinės brandos faktorius.

Tačiau, nežiūrint į tai, kad Lietuvoje baudžiamoji atsakomybė galima nuo 16 metų, yra atvejų, kai tik sulaukęs 18 metų asmuo gali atsakyti už padarytą pavojingą veiką. Tarp tokių veikų yra genocidas, tarptautinės teisės draudžiamas elgesys su žmonėmis, vaiko įtraukimas į nusikalstamą veiką, vaiko įtraukimas girtauti ir kiti LR BK straipsniai, kuriuos aiškinantis padaroma išvada, kad subjektu gali būti tik pilnametis žmogus.

Išsiaiškinus amžiaus ribą, nuo kurios atsiranda pagrindas patraukti asmenį baudžiamojon atsakomybėn, ir aptarus, iki kada asmuo laikomas nepilnamečiu, būtina išsiaiškinti, kokios teisinio poveikio priemonės yra taikomos šios kategorijos asmenims, padariusiems baudžiamaisiais įstatymais uždraustas veikas.

Drakšienės A. (1996)⁴¹ teigimu, nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė turi pasižymėti tam tikra specifika, juridinėmis, socialinėmis lengvatomis. Jai būdingas išskirtinumas, siejamas su visapusišku amžiaus, fiziniu ir psichologiniu ypatumų, dėl kurių paaugliams ne visuomet būtina taikyti pačias griežčiausias baudžiamosios poveikio priemones, įvertinimu. Teisingumo vykdymas nepilnamečių atžvilgiu daugiausia priklauso nuo to, kokia yra bendra kriminogeninė padėtis, nepilnamečių atžvilgiu galioja ta pati rutininė teisingumo vykdymo sistema, ne visuomet atsižvelgiant į jauno žmogaus socialinę, psichologinę bei fizine specifiką, reikalingos teisinės lengvatos, kurios igalintų teisėsaugos institucijas atsižvelgti į šiuos svarbius aspektus. Ypač aktualu tai, kad nepilnamečių nusikalstamumas gali lemti ir dažnai lemia dar didesnę nusikalstamumą ateityje, todėl reikia ieškoti būdų teisinėmis priemonėmis daryti teigiamą poveikį, siekiant išvengti pakartotinio nusikalstamo elgesio.⁴²

LR BK beveik visos, nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumus reglamentuojančios normos, aptinkamos XI skyriuje. Šiomis normomis siekiama užtikrinti, kad nepilnamečių atsakomybė atitiktų jų socialinę brandą, sulaikyti nepilnametį nuo naujų nusikalstamų veikų padarymo, padėti

⁴⁰ Abramavičius A. ir kt. Baudžiamoji teisė: bendroji dalis: vadovėlis. – Vilnius: Eugrimas, 2001. – 482-484 p. – ISBN 9955-501-05-7

⁴¹ Drakšienė A., Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė Lietuvos Respublikos baudžiamosios kodekso projekte, Teisė Nr. 32, 1998, p. 33

⁴² Pakštaitis L., Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai baudžiamajame kodekse, jų taikymo bei tobulinimo problemos. Nepilnamečių justicija Lietuvoje: teorija ir praktika, metodinis leidinys, Vilnius, 2007. 37 p.

nepilnamečiui keisti gyvenimo būdą, derinti baudimą už nusikalstamą veiką su asmenybės ugdymu, auklėjimu ir kt.

Baudžiamasis įstatymas numato ne tik ypatumus, susijusius su auklėjamojo poveikio priemonių skyrimu ir jų vykdymu ar nevykdymu, bet ir ypatumus, susijusius su atleidimu nuo baudžiamosios atsakomybės, bausmės skyrimu ir atleidimu nuo jos. Kitaip tariant, baudžiamajame kodekse numatytas žymiai siauresnis nepilnamečiams skiriamų bausmių sąrašas, skiriasi galimų jiems skirti bausmių dydžiai, nustatomos specifinės bausmių skyrimo taisyklės, reglamentuojamos kitokios nei suaugusiems asmenims bausmės vykdymo atidėjimo, atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės ir bausmės sąlygos, tvarka ir teisinės pasekmės.

Aptariant nepilnamečio atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės LR BK 93 str. numato, kad nepilnametis, pirmą kartą padaręs neatsargų arba nesunkų ar apysunkį tyčinį nusikaltimą, teismo gali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės, jeigu jis: a) nukentėjusio asmens atsiprašė ir visiškai ar iš dalies savo darbu ar pinigais atlygino arba pašalino padarytą turtinę žalą arba b) pripažintas ribotai pakaltinamu, arba c) pripažino savo kaltę ir gailisi padaręs nusikalstamą veiką arba yra kitų pagrindų manyti, kad nepilnametis laikysis įstatymų ir nedarys naujų nusikalstamų veikų. Teismas, atleidęs nepilnametį nuo baudžiamosios atsakomybės šio straipsnio 1 dalyje numatytais pagrindais, skiria jam auklėjamojo poveikio priemones.

LR BK nurodyta, kad auklėjamojo poveikio priemonės privalomai skiriamos nepilnamečiui, padariusiam baudžiamąjį nusikaltimą, bei gali būti paskirtos nusikaltimą padariusiam ir nuo baudžiamosios atsakomybės ar bausmės atleistam nepilnamečiui. Auklėjamojo poveikio priemonės skiria tik teismas. Nepilnamečiui galima paskirti ne daugiau kaip tris tarpusavyje suderintas auklėjamojo poveikio priemones. Tai reiškia, kad jos turi padėti viena kitai jas taikyti. Apie tai sprendžiama pagal konkrečios bylos aplinkybes. Lietuvoje yra tokios auklėjamojo poveikio priemonės⁴³:

1) įspėjimas. Gali būti skiriamas kaip savarankiška auklėjamojo poveikio priemonė arba kartu su kitomis tokiomis priemonėmis;

2) turtinės žalos atlyginimas arba jos pašalinimas. Skiriamas tik tuo atveju, kai nepilnametis turi lėšų, kuriomis savarankiškai disponuoja, arba padarytą žalą gali pašalinti savo darbu. Teismas nustato terminą žalai pašalinti arba atlyginti;

3) nemokami auklėjamojo pobūdžio darbai. Skiriami nuo 20 iki 100 valandų sveikatos priežiūros, globos ir rūpybos ar kitose valstybinėse ar nevalstybinėse įstaigose bei organizacijose, kuriose darbas gali turėti auklėjamąjį pobūdį. Vykdomi - jeigu nepilnametis sutinka;

⁴³ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. 82 – 88 str.

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=404447 [žiūrėta 2011 06 13]

4) atidavimas tėvams ar kitiems fiziniams ar juridiniams asmenims, kurie rūpinasi vaikais, ugdyti ir prižiūrėti. Nustatomas nuo šešių mėnesių iki trejų metų, bet ne ilgiau kaip iki nepilnamečiui sueis aštuoniolika metų. Taip pat įstatytme numatyta kokias atvejais ši priemonė gali būti skiriama;

5) elgesio apribojimas. Elgesys gali būti apribojamas nuo trisdešimties dienų iki dvylikos mėnesių. Teismas nepilnametį gali įpareigoti, pvz.: būti namuose nustatytu laiku, mokytis, tęsti mokslą arba dirbti ir t.t. O taip pat teismas nepilnamečiui gali uždrausti, pvz.: žaisti azartinius žaidimus, lankytis tam tikrose vietose ar bendrauti su tam tikrais žmonėmis ir pan. Nepilnametis privalo nustatyta tvarka atsiskaityti apie įpareigojimų ir draudimų vykdymą;

6) atidavimas į specialią auklėjimo įstaigą. Nustatomas nuo šešių mėnesių iki trejų metų, bet ne ilgiau kaip iki nepilnamečiui sueis aštuoniolika metų.

LR BK 90 straipsnis nustato bausmių ypatumus nepilnamečiams. Nepilnamečiams gali būti skiriamos tik šios bausmės:

1. viešieji darbai. Negali būti paskirta daugiau nei 240 valandų viešųjų darbų;
2. bauda. Gali būti skiriama tik dirbančiam ar savo turto turinčiam nepilnamečiui. Gali būti skiriama iki 50 MGL dydžio bauda;
3. laisvės apribojimas;
4. areštas. Gali būti skiriama nuo penkių iki keturiasdešimt penkių parų arešto;
5. terminuotas laisvės atėmimas. Laisvės atėmimo bausmė nepilnamečiui negali viršyti 10 metų.

Skirdamas kurią nors iš šių bausmių, teismas privalo atsižvelgti į tokius dalykus, kaip aplinka, kurioje jis yra auklėjamas, aplinka, kurioje jis gyvena, nepilnamečio sveikatos būklę ir socialinę brandą, anksčiau taikytas poveikio priemonės ir jų veiksmingumą, nepilnamečio elgesį po nusikalstamos veikos padarymo (šis įpareigojimas yra numatytas LR BK 91 str. 2 d.)⁴⁴.

Baudžiamoji teisena yra sudėtinga socialinio gyvenimo sritis, kurioje pilnametystės nesulaukę asmenys neturėtų dalyvauti. Deja, kartais nepilnamečiai ir patys padaro nusikalstamas veikas.

Nuo neigiamo baudžiamojo proceso poveikio turėtų būti saugomi ir nepilnamečiai liudytojai, ir nukentėjusieji, ir nepilnamečiai kaltinamieji. Teisės moksle vadovaujamas nuostata, jog svarbiau yra ne nubausti nepilnametį kaltinamąjį, o bandyti jį perauklėti. Perfrazuojant principą *in dubio pro reo* (abejonės kaltinamojo naudai), sakoma, kad nepilnamečių bylose turi būti vadovaujamas principu *in dubio pro educatione* (abejonės atveju turi būti priimami auklėjimo (o ne nubaudo) interesams naudingi sprendimai).⁴⁵

⁴⁴ Pakštaitis L., Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai baudžiamajame kodekse, jų taikymo bei tobulinimo problemos. Nepilnamečių justicija Lietuvoje: teorija ir praktika, metodinis leidinys, Vilnius, 2007. 44 p.

⁴⁵ Goda G., Nepilnamečio teisinė padėtis baudžiamajame procese. Nepilnamečių kriminalinė justicija: kvalifikacijos kėlimo kursų paskaitų medžiaga. – Vilnius: Vidaus reikalų ministerija, 2001. – 195 p. - ISBN 9955-9373-0-0

Nepilnamečių baudžiamajame procese dėmesio centre daugiau yra ne veika, o tą veiką padaręs asmuo. Todėl šiam procesui keliami kiek kitokie reikalavimai lyginant su procesu, kuriame kaltinamaisiais yra pilnametystės sulaukę asmenys. Pagrindiniai nepilnamečių procesui keliami reikalavimai būtų tokie⁴⁶:

- 1) procesas turi būti ypač lankstus, mažiau formalizuotas, vykti laisvesne forma, nes per dideli formalumai gali sumenkinti auklėjamąjį proceso poveikį;
- 2) proceso dalyviai (teisėsaugos pareigūnai, gynėjai) turėtų turėti pedagoginių sugebėjimų. Be to, procese kaip proceso dalyviai turėtų dalyvauti socialiniai darbuotojai;
- 3) teismo nagrinėjimo supaprastinimas ir nuosprendžio apskundimo galimybių susiaurinimas, siekiant, kad procesas būtų kuo trumpesnis;
- 4) itin kruopštus visų kaltinamųjų liečiančių aplinkybių išaiškinimas.

Baudžiamajame procese tiriant ir nagrinėjant baudžiamąsias bylas, kuriose kaltinamaisiais yra nepilnamečiai asmenys, turi būti vadovaujamasi visais bendrais procesiniais principais, įtvirtintais Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, tarptautinėse sutartyse, procesiniuose bei kituose įstatymuose. Apie šių principų svarbą yra pasisakyta ir vadinamosiose „Pekino taisyklėse“, patvirtintose JTO 1985 m. gruodžio 10 d. rezoliucija.⁴⁷

Apibendrinant galime teigti, kad Lietuvos baudžiamoji teisė numato specifines (tik nepilnamečiams taikomas) poveikio priemones nepilnamečiams, padariusiems nusikalstamas veikas, taip pat įvairias išlygas ar išimtis, jeigu jiems taikomos bendrosios poveikio priemonės. Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės klausimai atskirose valstybėse yra sprendžiami skirtingai, tačiau visomis poveikio priemonėmis, taikomomis nusikaltusiems nepilnamečiams, siekiama to paties tikslo - pakoreguoti jo elgesį taip, kad jis ateityje nebe nusikalstų. Be to, šio tikslo siekiama tokiomis priemonėmis, kurios neizoliuotų jo nuo teigiamos socialinės aplinkos, artimųjų, ir tik kaip išimtinę priemonę nepilnamečiams yra taikoma laisvės atėmimo bausmė, kuri irgi turi savo specifiką.

⁴⁶ Ten pat. 196 - 198 p.

⁴⁷ Jungtinių tautų standartinės minimalios nepilnamečių teisenos įgyvendinimo taisyklės (Pekino taisyklės), 1985, Generalinės Asamblėjos rezoliucija, Nr. 40/33.
http://www.nplc.lt/sena/nj/Dokumentai/Uzs_teis_aktai/Pekinotaisykles%20red.htm [žiūrėta 2011 10 20]

2. BENDRA PALYGINAMOJI REGISTRUOTO NEPILNAMEČIŲ NUSIKALSTAMUMO LIETUVOS APSKRITYSE ANALIZĖ

Analizuodami nepilnamečių nusikalstamumą Utenos apskrityje apimame penkerių metų laikotarpį (2006 – 2010 m.), kadangi geriausiai dinaminiai procesai išryškėja, kai imami duomenys už ilgesnį laikotarpį: 5 ar 10 metų. Tuomet eliminuojamas atsitiktinių aplinkybių poveikis, išryškėja ilgalaikė tendencija.

Lietuvos statistikos departamento duomenimis, 2011 m. pradžioje, Lietuvoje gyveno 610,7 tūkstančiai vaikų iki 18 metų amžiaus, t. y. kas penktas gyventojas buvo vaikas. Nuo 2005 m. pradžios vaikų skaičius sumažėjo 135,6 tūkstančiais, arba 18,2 proc.⁴⁸

Kaip matome pagal pateiktą lentelę, lyginant visos Lietuvos ir Lietuvos apskričių demografinius duomenis, nepilnamečių dalis 2006 – 2010 m. Lietuvoje ir visose apskrityse kasmet mažėja.

1 lentelė. Nepilnamečių gyventojų⁴⁹ dalis Lietuvoje ir apskrityse
2006 - 2010 m. (proc.)

Apskritis	Metai				
	2006	2007	2008	2009	2010
Alytaus	21,7	21,1	20,4	19,7	19,1
Kauno	20,6	20,1	19,7	19,3	19
Klaipėdos	21,3	20,7	20,1	19,6	19,2
Marijampolės	23,6	23	22,4	21,7	21,1
Panevėžio	21,7	21	20,3	19,7	19,1
Šiaulių	22,2	21,5	20,9	20,2	19,6
Tauragės	24,1	23,3	22,6	21,8	21,1
Telšių	24,4	23,7	22,9	22,3	21,6
Utenos	19,8	19,1	18,4	17,9	17,9
Vilniaus	19,3	18,9	18,5	18,2	18,1
Lietuvoje	21,1	20,5	20	19,5	19,1

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, naudojant Microsoft Office Word 2003 programa, analizuojant Statistikos departamento prie LRV pateikiamus duomenis⁵⁰ už 2006 – 2010 m. laikotarpį.

Taigi galima teigti, kad demografiniai procesai Utenos apskrityje atitinka bendrus demografinius gyventojų mažėjimo procesus apskritai Lietuvoje ir Lietuvos apskrityse. Tačiau būtina pastebėti, kad 2009 ir 2010 m. Utenos apskrityje nepilnamečių dalis tarp visų gyventojų buvo mažiausia iš visų apskričių.

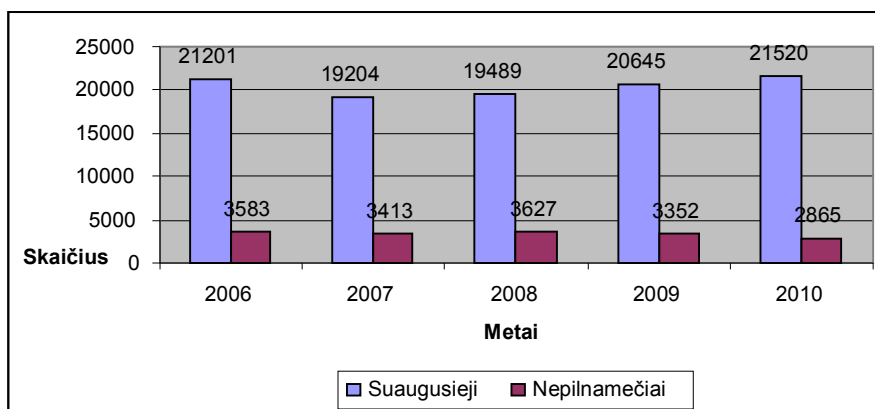
Lietuvos statistikos departameno duomenimis, 2006 m. suaugusieji sudarė 85,5 proc., o nepilnamečiai – 14,5 proc. visų įtariamųjų padarius nusikalstamas veikas Lietuvoje. 2007 m.

⁴⁸ Statistikos departamentas. Demografijos metraštis 2010. Vilnius: Lietuvos statistikos departamentas, 2011. – ISSN 2029-3739. <http://web.stat.gov.lt/lt/catalog/viewfree/?id=1966&PHPSESSID=553748c07fdbcc62030447b10642081e> [žiūrėta 2011 06 14]

⁴⁹ Nepilnamečiai gyventojai – visi asmenys iki 18 metų.

⁵⁰ Teritorija ir gyventojų skaičius. Požymiai: administracinė teritorija, statistiniai rodikliai ir metai. Gyventojų skaičius metų pradžioje. Požymiai: administracinė teritorija, amžius ir metai. <http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1280> [žiūrėta 2011 06 14]

suaugusieji – 84,9 proc., nepilnamečiai – 15,1 proc., 2008 m. – 84,3 proc. ir 15,7 proc., 2009 m. – 86,0 proc. ir 14,0 proc., o 2010 m. – 88,3 proc. ir 11,7 proc.⁵¹

1 pav. Asmenys, įtariamai (kaltinami) nusikalstamų veikų padarymu Lietuvoje
2006 – 2010 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, naudojant Microsoft Office Word 2003 programa, analizuojant Statistikos departamento prie LRV pateikiamus duomenis⁵² už 2006 – 2010 m. laikotarpį.

Lyginant 2006 - 2010 m. statistinius duomenis, kurie yra pateikti 1 pav., galima teigti, kad 2007 m. nepilnamečių, įtariamų padarius nusikalstamas veikas skaičius sumažėjo. 2008 m. pastebimas padidėjęs įtariamų nepilnamečių skaičius. Žymesnis nepilnamečių, įtariamų padarius nusikalstamas veikas, skaičiaus mažėjimas matyti pastaruosius pora metų.

Prieš pradėdant analizuoti nepilnamečių nusikalstamumo Lietuvos apskrityse būklę, išanalizuosime koks yra nepilnamečių nusikalstamumo lygis apskrityse. Naudojame Informatikos ir ryšių departamento prie VRM bei Statistikos departamento prie LRV duomenis. Rodiklius pateikiame 2 lentelėje.

2 lentelė. Registruoto nepilnamečių nusikalstamumo lygis 10000 gyventojų
Lietuvoje ir apskrityse 2006 – 2010 m.

Apskritis	Metai				
	2006	2007	2008	2009	2010
Alytaus	9,2	11,8	12	15,5	8,6
Kauno	12,3	12	12,7	13	13,2
Klaipėdos	13,8	12,4	14,1	12,5	9,8
Marijampolės	12,2	11,9	12,3	14,1	12,4
Panevėžio	17,7	15,2	15,7	12,3	11,6
Šiaulių	14,1	14,3	12,3	13,5	13,8
Tauragės	16,7	17	21,8	14,4	8,3
Telšių	12,2	15,6	15,6	14,6	13

⁵¹ Statistikos departamentas prie LRV. Nusikalstamumas ir teisėsaugos institucijų veikla 2010. Vilnius: Statistikos departamentas, 2011.- 21 p. – ISSN 2029 – 3666

<http://web.stat.gov.lt/lt/catalog/viewfree/?id=1974&PHPSESSID=553748c07fdbcc62030447b10642081e>

[žiūrėta 2011 06 22]

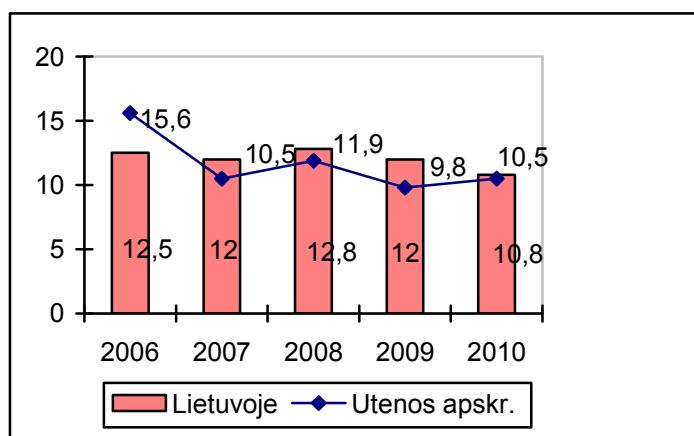
⁵² Nepilnamečių padarytos nusikalstamos veikos. Požymiai: nusikalstamos veikos rūšis, administracinė teritorija ir metai. Iširtos nusikalstamos veikos. Požymiai: nusikalstamos veikos rūšis, administracinė teritorija ir metai.

<http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1280> [žiūrėta 2011 06 14]

Utenos	15,6	10,5	11,9	9,8	10,5
Vilniaus	9,1	8,5	10,3	8,8	8
Lietuvoje	12,5	12	12,8	12	10,8

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, naudojant Microsoft Office Word 2003 programa, analizuojant Statistikos departamento prie LRV, Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateikiamus duomenis už 2006 – 2010 m. laikotarpį.

Pagal pateiktą lentelę matyti, kad bendras nepilnamečių nusikalstamumo lygis 2006 m. Utenos apskrityje buvo didesnis nei Lietuvoje, atitinkamai 15,6 ir 12,5. Tačiau 2007 – 2010 m. nepilnamečių nusikalstamumo lygis Utenos apskrityje yra mažesnis nei tas pats rodiklis Lietuvoje, o kitimo tendencijos yra panašios. Duomenys pateikiami 3 pav.

2 pav. Nepilnamečių nusikalstamumo lygio kitimas 2006 – 2010 m.
Lietuvoje ir Utenos apskrityje

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, naudojantis Microsoft Office Word 2003 programa, naudojant apskaičiuotus nepilnamečių nusikalstamumo lygio rodiklius.

Pagal anksčiau apskaičiuotus rodiklius (žr. 2 lentelę) ir pagal 2 pav. matyti, kad Utenos apskrityje būdingas žemesnis nei bendras Lietuvos nepilnamečių nusikalstamumo lygis. Utenos apskrityje nepilnamečių nusikalstamumo lygis yra vienas žemiausių iš visų Lietuvos apskričių, nagrinėjamu penkerių metų laikotarpiu vidutiniškai 8,9 – Vilniaus apskrityje, 11,4 – Alytaus apskrityje ir 11,7 – Utenos apskrityje.

Labai svarbus nusikalstamumo būklės indikatorius – jo pasiskirstymas administracinių vienetų teritorijoje (nusikalstamumo geografija).⁵³

Duomenis apie nepilnamečių padarytų registruotų nusikalstamų veikų skaičių apskrityse pateikiame 3 lentelėje. Analizuojant statistinius rodiklius, matome, kad daugiausiai nepilnamečių padarytų nusikalstamų veikų 2006 – 2010 m. laikotarpyje užregistruota Kauno ir Vilniaus apskrityse (nagrinėjamu penkerių metų laikotarpiu vidutiniškai 850 Kauno apskr. ir 756 Vilniaus apskr.). Mažiausiai nusikalstamų veikų Lietuvoje, užregistruota Tauragės apskrityje (vidutiniškai 200). Tačiau Utenos apskrityje, nagrinėjamu penkerių metų laikotarpiu, vidutiniškai užregistruota tik 1

⁵³ Galinaitytė J. Kriminologija: teorija ir aktualijos: studija. – Vilnius: Vilniaus verslo teisės akademija, 2009. – 51 p. ISBN 978-9955-590-98-9

nusikalstama veika daugiau (201), nei Tauragės apskrityje (Alytaus apskr. – 202). Todėl galima teigti, kad Utenos, Tauragės ir Alytaus apskrityse nepilnamečių padarytų nusikalstamų veikų užregistruota mažiausiai.

3 lentelė. **Nepilnamečių padarytų registruotų nusikalstamų veikų skaičius apskrityse 2006 – 2010 m.**

Apskritis	Metai				
	2006	2007	2008	2009	2010
Alytaus	166	211	212	272	149
Kauno	839	811	858	868	878
Klaipėdos	524	471	534	471	369
Marijampolės	225	217	222	254	221
Panevėžio	513	436	445	346	323
Šiaulių	502	507	430	467	471
Tauragės	217	219	278	182	104
Telšių	214	273	271	252	221
Utenos	276	183	205	167	176
Vilniaus	768	723	870	744	677

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, naudojant Microsoft Office Word 2003 programa, analizuojant Statistikos departamento prie LRV pateikiamus duomenis⁵⁴ už 2005 – 2010 m. laikotarpį

4 lentelėje pateikiame įtariamų (kaltinamų) nusikalstamų veikų padarymu nepilnamečių skaičių Lietuvos apskrityse. Analizuojant statistinius duomenis matyti, kad per penkerius metus nepilnamečių, įtariamų (kaltinamų) padariusių nusikalstamas veikas Utenos apskrityje sumažėjo nuo 180 – 2006 m., iki 131 – 2010 m., t.y. sumažėjo 27 proc. Panašios mažėjimo tendencijos pastebimos ir kitose Lietuvos apskrityse. Taigi galima teigti, kad nepilnamečių, įtariamų (kaltinamų) padariusių nusikalstamas veikas skaičiaus kitimo tendencija Utenos apskrityje atitinka bendrus šio skaičiaus mažėjimo procesus Lietuvos apskrityse. O taip pat matome, kad vidutiniškai, nagrinėjamu penkerių metų laikotarpiu, Utenos apskrityje, užregistruota mažiausiai nepilnamečių, įtariamų (kaltinamų) nusikalstamų veikų padarymu, visoje Lietuvoje.

4 lentelė. **Nepilnamečiai, įtariamai (kaltinami) nusikalstamų veikų padarymu, Lietuvos apskrityse 2006 – 2010 m.**

Apskritis	Metai				
	2006	2007	2008	2009	2010
Alytaus	188	173	183	146	136
Kauno	733	679	739	735	650
Klaipėdos	468	407	476	405	309
Marijampolės	146	211	189	211	157
Panevėžio	386	380	375	282	262
Šiaulių	481	404	386	414	397
Tauragės	180	181	187	150	112
Telšių	218	256	237	226	196
Utenos	180	129	165	132	131

⁵⁴ Statistikos departamentas prie LRV. Nepilnamečių padarytos nusikalstamos veikos. Požymiai: nusikalstamos veikos rūšis, administracinė teritorija ir metai. <http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1280> [žiūrėta 2011 06 18]

Vilniaus	603	593	690	651	515
-----------------	-----	-----	-----	-----	-----

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, naudojant Microsoft Office Word 2003 programa, analizuojant Statistikos departamento prie LRV pateikiamus duomenis⁵⁵ už 2005 – 2010 m. laikotarpį

Apibendrinant šiame skyriuje pateiktus rezultatus, galime teigti, kad Utenos apskritis iš visų dešimties apskričių, esančių Lietuvoje, išsiskiria tuo, kad Utenos apskrityje nepilnamečių dalis tarp visų gyventojų yra mažiausia. Pažymėtina, jog nepilnamečių nusikalstamumo lygis Utenos apskrityje 2006 – 2010 m. atitiko Lietuvos nepilnamečių nusikalstamumo lygio kitimo tendencijas. Tačiau Utenos apskrityje būdingas žemesnis nei visos Lietuvos nepilnamečių nusikalstamumo lygis. Išsiaiškinta, kad 2006 – 2010 m. Utenos apskrityje nepilnamečių nusikalstamumo lygis buvo vienas žemiausių visų iš apskričių. Lyginant nepilnamečių padarytų registruotų nusikalstamų veikų skaičių apskrityse, paaiškėjo, kad Utenos apskritis yra viena iš apskričių, kurioje užregistruota mažiausiai nepilnamečių padarytų nusikalstamų veikų nagrinėjamu laikotarpiu. Analizuojant statistinius duomenis apie nepilnamečius, įtariamus (kaltinamus) nusikalstamų veikų padarymu, paaiškėjo, Utenos apskrityje, užregistruota mažiausiai nepilnamečių, įtariamų (kaltinamų) nusikalstamų veikų padarymu, visoje Lietuvoje.

⁵⁵ Statistikos departamentas prie LRV. Nepilnamečiai, įtariamai (kaltinami) padarę nusikalstamas veikas. Požymiai: nusikalstamos veikos rūšis, administracinė teritorija ir metai. <http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1280> [žiūrėta 2011 06 18]

3. NEPILNAMEČIŲ NUSIKALSTAMUMO BŪKLĖ 2006 – 2010 M. UTENOS APSKRITYJE

3.1. Registruotų nepilnamečių nusikalstamų veikų analizė Utenos apskrities savivaldybėse

Išanalizavus Utenos apskrities nepilnamečių nusikalstamumą bendrame (Lietuvos ir visų apskričių) kontekste, toliau galime analizuoti nepilnamečių padarytas registruotas nusikalstamas veikas Utenos apskrityje. Utenos apskrities teritoriją sudaro šių savivaldybių teritorijos: Anykščių rajono, Ignalinos rajono, Molėtų rajono, Utenos rajono, Zarasų rajono ir Visagino savivaldybės.

Tarp visų užregistruotų nusikalstamų veikų, nepilnamečių padarytos nusikalstamos veikos, sudarė vidutiniškai 12,9 proc. Duomeys pateikiami 5 lentelėje ir 3 pav. Nepilnamečiai, nagrinėjamu laikotarpiu, sudarė vidutiniškai 13,6 proc. asmenų, kaltinamų padarius nusikalstamas veikas, Utenos apskrityje.⁵⁶

Palyginti su 2006 m., 2010 m. užregistruotų nepilnamečių padarytų nusikalstamų veikų sumažėjo 7 proc., o nepilnamečių asmenų, kaltinamų padarius nusikalstamas veikas – 4,4 proc. Tačiau paskutiniaisiais šio laikotarpio metais nepilnamečių, kaltinamų padarius nusikalstamas veikas, ir jų padarytų nusikalstamų veikų skaičius bei dalis tarp visų užregistruotų nusikalstamų veikų ir išaiškintų asmenų mažai kito, po truputį mažėjo.

Nors nagrinėjamu laikotarpiu užregistruotų nepilnamečių padarytų nusikalstamų veikų skaičius sumažėjo 36 proc. (nuo 276 iki 176), tačiau jų dalis 2007 – 2010 m. išliko pakankamai stabili.

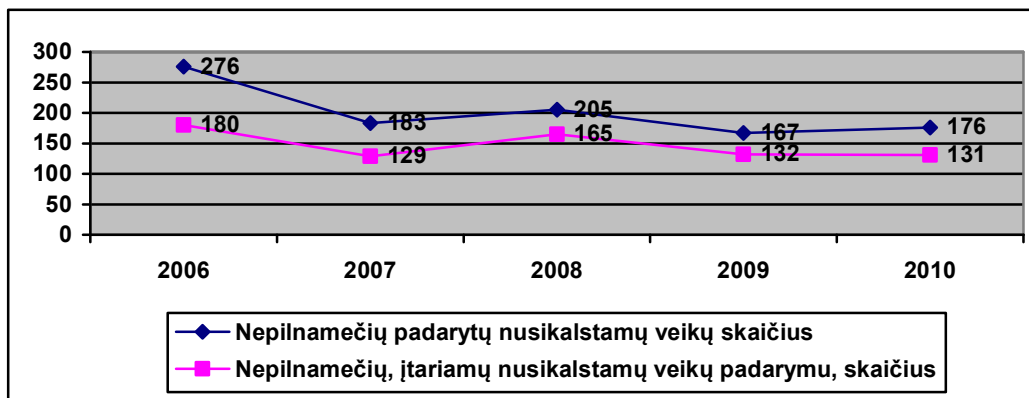
5 lentelė. Užregistruotos nusikalstamos veikos Utenos apskrityje 2006 – 2010 m.

Metai	Iš viso užregistruota nusikalstamų veikų	Iš viso užregistruota nepilnamečių nusikalstamų veikų	Dalis (proc.)
2006	1567	276	17,6
2007	1471	183	12,4
2008	1471	205	13,9
2009	1646	167	10,1
2010	1660	176	10,6

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, naudojant Microsoft Office Word 2003 programa, analizuojant Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateikiamus duomenis⁵⁷ už 2006 – 2010 m. laikotarpį.

⁵⁶ Tarp asmenų, kaltinamų padarius nusikalstamas veikas, nepilnamečiai sudaro: 2006 m. – 16,1 proc., 2007 m. – 13 proc., 2008 m. – 15,6 proc., 2009 m. – 11,7 proc., 2010 m. 11,7 proc.

⁵⁷ Statistikos departamentas prie LRV. Nepilnamečių padarytos nusikalstamos veikos. Požymiai: nusikalstamos veikos rūšis, administracinė teritorija ir metai. Užregistruotos nusikalstamos veikos. Požymiai: nusikalstamos veikos rūšis, administracinė teritorija ir metai. <http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1280> [žiūrėta 2011 06 18]

3 pav. Užregistruotų nepilnamečių padarytų nusikalstamų veikų skaičius ir nepilnamečių, įtariamų (kaltinamų) nusikalstamų veikų padarymu, skaičius Utenos apskrityje 2006 – 2010 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, naudojant Microsoft Office Word 2003 programa, remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateikiamais duomenis⁵⁸ už 2006 – 2010 m. laikotarpį.

Kadangi nepilnamečių nusikalstamumo lygis Utenos apskrityje ir jo kitimas buvo aptartas 2 skyriuje (žr. 2 lentelę ir 2 pav.), toliau norėtumėm aptarti nepilnamečių nusikalstamumo lygį šešiose savivaldybėse, kurios yra Utenos apskrities teritorijoje. Duomenys pateikiami 6 lentelėje.

Analizuojant nepilnamečių nusikalstamumo lygį savivaldybėse, matome, kad šie rodikliai nuolat kinta, nėra stabilūs. Didžiausias nepilnamečių nusikalstamumo lygis per analizuojamą laikotarpį – tai 2006 m. Anykščių r. sav., kuris siekė 26,6, o mažiausias buvo 2009 m. Visagino sav. - 3,2.

6 lentelė. **Registruoto nepilnamečių nusikalstamumo lygis 10000 gyventojų**
Utenos apskrities savivaldybėse 2006 – 2010 m.

Savivaldybė	Metai				
	2006	2007	2008	2009	2010
Anykščių r.	26,6	10,7	9,3	13,3	14,5
Ignalinos r.	13,3	8,7	15,9	17,7	15
Molėtų r.	4,2	7,2	3,9	6,1	7,6
Utenos r.	15,8	10,5	17,5	12	9,4
Visagino	11,9	4,5	5,2	3,2	7,4
Zarasų	18,3	23,3	17	5	10,1

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, naudojant Microsoft Office Word 2003 programa, analizuojant Statistikos departamento prie LRV ir Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateikiamus duomenis⁵⁹ už 2006 – 2010 m. laikotarpį.

Pagal aukščiau pateiktus rodiklius matyti, kad žemiausias nepilnamečių nusikalstamumo lygis būdingas dviem savivaldybėms: Molėtų r. sav ir Visagino sav., atitinkamai (vidutiniškai, nagrinėjamu penkerių metų laikotarpiu) 5,8 ir 6,4. Aukščiausias nepilnamečių nusikalstamumo lygis būdingas

⁵⁸ Statistikos departamentas prie LRV. Nepilnamečių padarytos nusikalstamos veikos. Požymiai: nusikalstamos veikos rūšis, administracinė teritorija ir metai. Nepilnamečiai, įtariamai (kaltinami) padarę nusikalstamas veikas. Požymiai: nusikalstamos veikos rūšis, administracinė teritorija ir metai. <http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1280> [žiūrėta 2011 06 18]

⁵⁹ Toliau šiame skyriuje visi statistikos duomenys, jei nėra papildomos nuorodos, yra pateikiami remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie LR Vidaus reikalų ministerijos Statistikos skyriaus ataskaitomis „Duomenys apie įtariamų (kaltinamų) nepilnamečių nusikalstamumą Lietuvos respublikoje“, forma 30N – SAV. http://www.vrm.lt/fileadmin/Image_Archive/IRD/Statistika/index2.phtml?id=198&idStat=10&metai=2008&menuo=2&rejonas=0&id3=1&idAta=1#Atas-30N-SAV [žiūrėta 2011 m. liepą - rugsėjį]

Anykščių r. sav., vidutiniškai 14,9. Kitose savivaldybėse šis rodiklis panašus: Ignalinos r. sav. – 14,1, Utenos r. sav. – 13,1, o Zarasų r. sav. – 14,7.

Detaliau analizuodami užregistruotas nepilnamečių padarytas nusikalstamas veikas Utenos apskrityje, 7 lentelėje pateikiame ištirtų nusikalstamų veikų skaičių savivaldybėse 2006 – 2010 m. laikotarpiu. Lentelėje taip pat pateikiamos bendro, Utenos apskrityje ištirtų nepilnamečių padarytų nusikalstamų veikų skaičiaus, dalys.

Kaip matome pagal pateikiamus duomenis, Utenos apskrityje didžiausią dalį, ištirtų, nepilnamečių padarytų nusikalstamų veikų sudaro Utenos r. sav ištirtos nusikalstamos veikos, vidutiniškai 34 proc. nagrinėjamų metų laikotarpyje. Beveik ketvirtadalį visų, ištirtų, nepilnamečių padarytų nusikalstamų veikų Utenos apskrityje, matome Anykščių r. sav. (vidutiniškai 23,3 proc.). Mažiausia dalis ištirtų nusikalstamų veikų, vidutiniškai 2006 - 2010 m. laikotarpyje – Molėtų r. sav. (7,1 proc.) ir Visagino sav. (8,8 proc.). O Ignalinos r. sav. ir Zarasų r. sav., atitinkamai, vidutiniškai 14,6 proc. ir 15,1 proc.

7 lentelė. Ištirtų nepilnamečių padarytų nusikalstamų veikų skaičius ir jo dalis⁶⁰

Utenos apskrities savivaldybėse 2006 – 2010 m. (proc.)

Savivaldybė	Metai									
	2006		2007		2008		2009		2010	
	Skaičius	Dalis proc.	Skaičius	Dalis proc.	Skaičius	Dalis proc.	Skaičius	Dalis proc.	Skaičius	Dalis proc.
Anykščių r.	88	31,9	35	19,1	30	14,6	42	25,1	45	25,6
Ignalinos r.	28	10,1	18	9,8	32	15,6	35	21	29	16,5
Molėtų r.	10	3,6	17	9,3	9	4,4	14	8,4	17	9,6
Utenos r.	77	28	51	27,9	84	41	57	34,1	44	25
Visagino	34	12,3	13	7,1	15	7,3	9	5,4	21	11,9
Zarasų	39	14,1	49	26,8	35	17,1	10	6	20	11,4
Apskrityje	276	100	183	100	205	100	167	100	176	100

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, naudojant Microsoft Office Word 2003 programa, analizuojant Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateikiamus duomenis už 2006 – 2010 m. laikotarpį.

Duomenys apie ištirtų, nepilnamečių padarytų nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų skaičių, Utenos apskrities savivaldybėse, 2006 – 2010 m. laikotarpiu, pateikiame 8 lentelėje.

Matome, kad ištirtų, nepilnamečių padarytų baudžiamųjų nusižengimų savivaldybėse yra ženkliai mažiau nei nusikaltimų. Visagino sav. ištirtų baudžiamųjų nusižengimų skaičius buvo mažiausias, Utenos r. sav. – didžiausias. Mažiausias skaičius ištirtų nusikaltimų, kuriuos padarė nepilnamečiai – Molėtų r. sav., didžiausias – Utenos r. sav.

⁶⁰ Lentelėje pateikiamos bendro Utenos apskrityje užregistruotų nepilnamečių padarytų nusikalstamų veikų skaičiaus dalys.

8 lentelė. Ištirtų nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų skaičius Utenos apskrities savivaldybėse 2006 – 2010 m.

Savivaldybė	Ištirta nusikalstamų veikų. Iš jų									
	Nusikaltimų					Baudžiamųjų nusižengimų				
	2006	2007	2008	2009	2010	2006	2007	2008	2009	2010
Anykščių	79	32	28	38	39	9	3	2	4	6
Ignalinos r.	25	14	26	26	27	3	4	6	9	2
Molėtų r.	10	17	8	11	15	-	1	1	3	2
Utenos r.	66	43	72	53	41	11	8	12	4	3
Visagino	33	11	15	9	19	1	2	-	-	2
Zarasų r.	35	45	31	9	20	4	4	4	1	-

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, naudojant Microsoft Office Word 2003 programa, remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateikiamais duomenimis už 2006 – 2010 m. laikotarpį.

Detaliau analizuojant užregistruotas nepilnamečių padarytas nusikalstamas veikas Utenos apskrityje, 9 lentelėje pateikiame duomenis, apie nepilnamečių padarytus labai sunkius ir sunkius nusikaltimus 2006 - 2010 m. laikotarpyje. Pagal pateikiamus duomenis matome, kad nepilnamečių padarytų labai sunkių ir sunkių nusikaltimų dalis tarp visų užregistruotų nepilnamečių padarytų nusikalstamų veikų 2006 – 2008 m. laikotarpyje buvo pakankamai stabili (3,4 – 4,8 proc.). Tačiau 2009 m. pastebimas nepilnamečių įvykdytų labai sunkių ir sunkių nusikaltimų dalies tarp visų, užregistruotų nepilnamečių padarytų nusikalstamų veikų, padidėjimas du kartus, o 2010 m., lyginant su 2008 m., net beveik tris kartus (iki 9,1 proc.).

9 lentelė. Nepilnamečių padaryti labai sunkūs ir sunkūs nusikaltimai Utenos apskrityje

	2006 m.		2007 m.		2008 m.		2009 m.		2010 m.	
	Skaičius	Dalis ⁶¹ (proc.)	Skaičius	Dalis (proc.)	Skaičius	Dalis (proc.)	Skaičius	Dalis (proc.)	Skaičius	Dalis (proc.)
Labai sunkūs ir sunkūs nusikaltimai	11	4	8	4,8	7	3,4	12	7,2	16	9,1

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, naudojant Microsoft Office Word 2003 programa, analizuojant Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateikiamus duomenis už 2006 – 2010 m. laikotarpį.

10 lentelėje pateikiame duomenis apie užregistruotų nepilnamečių padarytų nusikalstamų veikų struktūrą. Utenos apskrityje yra būdingi turtiniai nusikaltimai ir viešosios tvarkos pažeidimai. Babachinaitė G. (2010)⁶² taip pat pažymi, kad nepilnamečių nusikalstamumui yra daugiau būdingi turtiniai nusikaltimai, smurtinių ir seksualinio pobūdžio nusikaltimų nėra daug.

Tarp nepilnamečių svarbi yra nusikaltimų, susijusių su narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, grupė. Nors šio pobūdžio nusikaltimai sudaro nedidelę Utenos apskrities registruoto nepilnamečių nusikalstamumo struktūros dalį, tačiau jie kelia didelį susirūpinimą visuomenėje dėl

⁶¹ Nepilnamečių įvykdytų labai sunkių ir sunkių nusikaltimų dalis tarp visų, Utenos apskrityje užregistruotų nepilnamečių padarytų nusikalstamų veikų.

⁶² Kriminologija: vadovėlis, (moksl. red. G. Babachinaitė, A. Kiškis). - Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2010. – 374 p. - ISBN 978-9955-19-178-0

savo potencialo plisti bei keliamo didelio pavojaus sveikatai. Užregistruoti nepilnamečių padaryti nusikaltimai pagal BK 260 str.⁶³, nagrinėjamu penkerių metų laikotarpiu, vidutiniškai, sudarė 1,7 proc. visų užregistruotų nepilnamečių padarytų nusikalstamų veikų. Turint omenyje šių nusikaltimų didelį latentiskumą ir valstybės skiriamą didelį dėmesį narkotikų paplitimo tarp moksleivių problemai, galima daryti prielaidą, jog ateityje šių nusikaltimų bus daugiau.⁶⁴ Didžiausias skaičius užregistruotų nepilnamečių padarytų nusikalstamų veikų – vagystės. Todėl šias nepilnamečių padarytas nusikalstamas veikas toliau analizuosime detaliau.

10 lentelė. Užregistruotų nepilnamečių padarytų nusikalstamų veikų struktūra
Utenos apskrityje 2006 -2010 m.

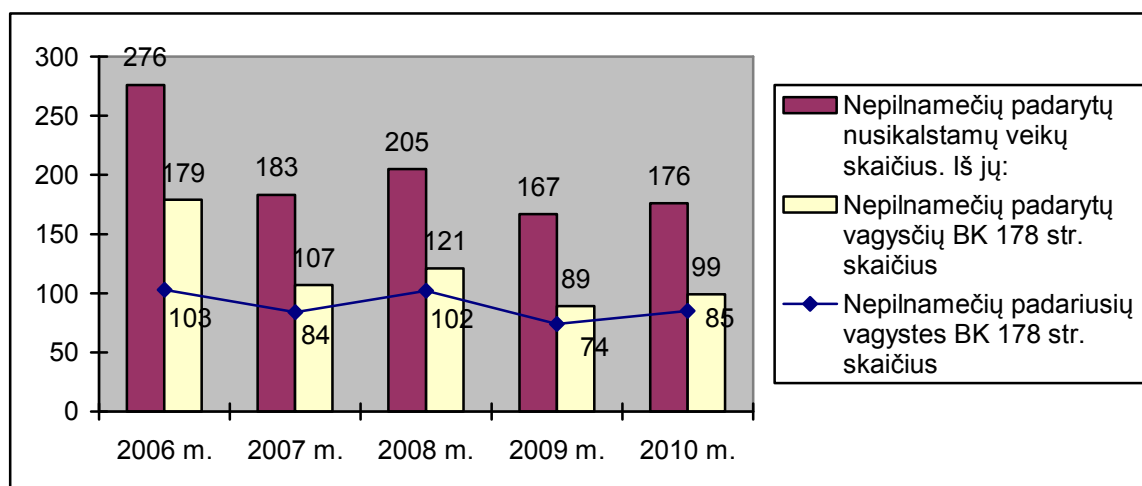
Nusikalstama veika	Metai				
	2006	2007	2008	2009	2010
Nužudymai BK129 – 131 str.	3	-	1	-	1
Sunkūs sveikatos sutrikdymai BK 135 str.	-	1	2	-	-
Išžaginimai BK 149 str.	-	-	-	2	2
Seksualinis prievartavimas BK 150 str.	1	1	-	2	5
Plėšimai BK180 str.	22	7	20	16	2
Turto prievartavimas BK 181 str.	1	-	-	5	4
Neteisėtas disponavimas psichotropinėmis medž. BK 260str.	1	5	2	4	5
Netikrų pinigų, vertybinių popier. Pagaminimas BK 213 str.	11	13	-	-	-
Viešosios tvarkos pažeidimai BK 284 str.	15	15	22	14	19
Vagystės BK 178 str.	179	107	121	89	99
Kiti	42	34	37	35	39

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, naudojant Microsoft Office Word 2003 programa, remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateikiamais duomenis už 2006 – 2010 m. laikotarpį.

Daugiausiai Utenos apskrityje nepilnamečiai įvykdo turtinių nusikaltimų. Duomenys pateikiami 4 pav. Statistikos rodiklių analizė, kad daugiau nei pusė, visų užregistruotų nepilnamečių padarytų nusikalstamų veikų - vagystės. Kasmet užregistruoti turtiniai nusikaltimai sudaro apie 53 – 65 proc. visų užregistruotų nepilnamečių padarytų nusikalstamų veikų. 2006 m. Utenos apskrityje užregistruota 179 vagystės, o 2010 m., 55 proc. mažiau, t.y. 99 vagystės. 2006 m. užregistruotos nepilnamečių padarytos vagystės sudarė 64,9 proc. visų užregistruotų nepilnamečių padarytų nusikalstamų veikų, o 2010 m. – 56,3 proc. Mažėja ir nepilnamečių, įtariamų (kaltinamų) vagysčių padarymu, registruotas skaičius. 2010 m., lyginant su 2008 m., šis skaičius sumažėjo 16,7 proc. Nepilnamečių nusikalstamumas Utenos apskrityje pasižymi ir tuo, kad daugiausia vagystės padaromos įsibraunant į gyvenamąją patalpą, taip pat dažnai nepilnamečiai vagia transporto priemones.

⁶³ BK 260 str. Neteisėtas disponavimas narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis turint tikslą jas platinti arba neteisėtas disponavimas labai dideliu narkotinių ar psichotropinių medžiagų kiekiu.

⁶⁴ Nusikalstamumas Lietuvoje ir jo prognozės iki 2015 m., Monografija, (moksl. red. G. Babachinaitė, S. Justickaja), Vilnius: MRU leidybos centras, 2008. – 130 p. - ISBN 978-9955-19-100-1

4 pav. Užregistruotų nepilnamečių padarytų nusikalstamų veikų bendras skaičius; vagysčių (BK 178 str.) ir nepilnamečių, įtariamų (kaltinamų) vagysčių padarymu, skaičius

Utenos apskrityje, 2006 – 2010 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, naudojant Microsoft Office Word 2003 programa, analizuojant Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateikiamus duomenis už 2006 – 2010 m. laikotarpį.

Toliau analizuojame ištirtų vagysčių skaičių Utenos apskrities savivaldybėse. Duomenys pateikiami 11 lentelėje. Matome, kad visose savivaldybėse, nagrinėjamu laikotarpiu, ištirtų nepilnamečių padarytų vagysčių rodikliai yra svyruojantys. Nagrinėjamu laikotarpiu didžiausias skaičius ištirtų nepilnamečių padarytų vagysčių – Utenos r. sav, mažiausias – Molėtų r. sav.

11 lentelė. Ištirtų nepilnamečių padarytų vagysčių (BK 178 str.) skaičius

Utenos apskrities savivaldybėse 2006 - 2010 m.

Savivaldybė	Metai				
	2006	2007	2008	2009	2010
Anykščių r.	68	20	15	27	21
Ignalinos r.	19	9	26	24	22
Molėtų r.	3	13	7	8	9
Utenos r.	49	26	49	18	26
Visagino	13	7	6	5	12
Zarasų r.	23	32	18	7	9

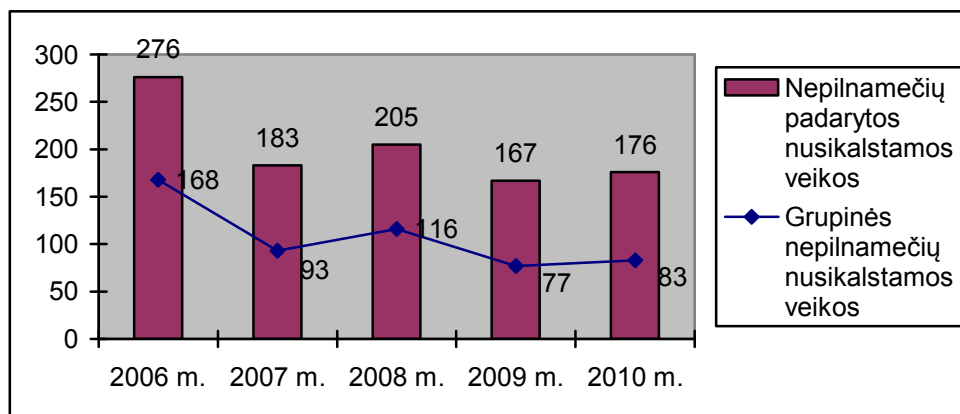
Šaltinis: sudaryta darbo autorės, naudojant Microsoft Office Word 2003 programa, analizuojant Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateikiamus duomenis už 2006 – 2010 m. laikotarpį.

Darytina išvada, kad vyksta pačių turtinių nusikaltimų, kuriuos padaro nepilnamečiai, struktūriniai pokyčiai, tačiau turtinių nusikaltimų dalis tarp visų nepilnamečių padaromų registruotų nusikaltimų išlieka daugmaž stabili. Svarbu turėti omeny, kad turtiniai nusikaltimai priklauso didžiausio latentškumo nusikaltimų grupei, todėl realiai jų skaičius viršija oficialios statistikos rodiklius.⁶⁵

⁶⁵ Dapšys A. Nepilnamečių nusikalstamumas: situacija ir prevencijos aktualijos // Teisės problemos. 1993. Nr. 4 (10). – 45 p.

Analizuojant Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateikiamus duomenis⁶⁶ apie vietą, kur Utenos apskrityje užregistruota daugiausiai nepilnamečių padarytų nusikalstamų veikų, pastebima, kad daugiausia jų buvo užregistruota viešose vietose, tame tarpe ir gatvėse.

Užregistruotų nepilnamečių grupėmis padarytų nusikalstamų veikų dalis 2006 – 2010 m. sudarė 46,1 - 60,1 proc. visų užregistruotų nepilnamečių padarytų nusikalstamų veikų. 2009 m. užregistruotų nepilnamečių grupinių nusikalstamų veikų dalis pasiekė žemiausią ribą aptariamuoju laikotarpiu ir sudarė 46,1 proc., t.y. 77 nusikalstamas veikas. 2006 m., lyginant su 2010 m. duomenimis, nusikalstamų veikų, kurias padarė nepilnamečiai grupėmis sumažėjo du kartus, (nuo 2006 m. - 168 iki 2010 m. - 83). Duomenys pateikiami 5 pav. Analizuojant nepilnamečių nusikalstamumo grupiškumo rodiklius išryškėja keletas tendencijų. Nuo 2006 m. nepilnamečių grupėmis padaromų nusikalstamų veikų dinamika atitiko bendrą registruoto nepilnamečių nusikalstamumo dinamiką, t. y. didėjant bendram nusikalstamų veikų skaičiui daugėjo ir nepilnamečių grupėmis padaromų nusikalstamų veikų (2006 m., 2008 m., 2010 m.), jam mažėjant – mažėjo ir nepilnamečių grupinių nusikalstamų veikų skaičius (2007 m. ir 2009 m.). Analizuojant nusikalstamumo statistiką aiškiai matyti, jog nepilnamečiai linkę nusikalstamas veikas daryti grupėmis, o ne pavieniui. Grupinius nusikaltimus sunkiau ištirti, tokių nusikaltimų didesnis latentiškumas.

5 pav. Užregistruotos nepilnamečių padarytos nusikalstamos veikos ir nepilnamečių padarytos nusikalstamos veikos grupėmis 2006 – 2010 m. Utenos apskrityje

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, naudojant Microsoft Office Word 2003 programa, analizuojant Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateikiamus duomenis už 2006 – 2010 m. laikotarpį.

Analizuojant Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateikiamus duomenis apie užregistruotas nepilnamečių padarytas nusikalstamas veikas grupėmis ir duomenis apie grupių sudėtis, paaiškėjo, kad vien iš nepilnamečių sudarytos grupės yra iki 50 proc. visų, Utenos apskrityje užregistruotų nepilnamečių grupėmis padarytų nusikalstamų veikų (tik 2008 m. 24,7 proc.). Tačiau grupinių nusikalstamų veikų nepilnamečiai daugiau padaro veikdami kartu su suaugusiaisiais nei vien

⁶⁶ Utenos apskrityje nepilnamečių padarytų nusikalstamų veikų viešose vietose užregistruota: 2006 m. – 67, 2007 m. – 30, 2008 m. – 51, 2009 m. – 41, 2010 m. – 35. Utenos apskrityje nepilnamečių padarytų nusikalstamų veikų gatvėse užregistruota: 2006 m. – 41, 2007 m. – 19, 2008 m. – 16, 2009 m. – 19, 2010 m. – 8.

iš savo bendraamžių sudarytomis grupėmis. Šių grupių užregistruotų nusikalstamų veikų dalis tarp visų užregistruotų nepilnamečių grupinių nusikalstamų veikų, nagrinėjamu penkerių metų laikotarpiu buvo 44,1 – 54,2 proc. Tačiau 2009 m. pastebimas padidėjimas iki 75,3 proc. Iš nepilnamečių ir mažamečių sudarytų grupių padarytos registruotos nusikalstamos veikos sudarė nuo 1,2 proc. (2010 m.) iki 7,8 proc. (2008 m.) tarp visų nepilnamečių padarytų registruotų grupinių nusikalstamų veikų. Tačiau šios sudėties grupės 2009 m. nebuvo užregistruota nei vienos nusikalstamos veikos. Absoliuti dauguma (98,2 – 100 proc.) užregistruotų nepilnamečių padaromų grupinių nusikalstamų veikų yra bendrininkų grupės. Grupėmis dažniausiai daromi tokie nusikaltimai kaip vagystės (iš automobilių, sandėliukų, butų, transporto priemonių vagystės, vagystės gatvėse), plėšimai, chuliganizmas.

Analizuojant statistinius duomenis apie užregistruotas nepilnamečių padarytas nusikalstamas veikas ir nepilnamečių apsvaigimo būseną nusikalstamų veikų padarymo metu, paaiškėjo, kad Utenos apskrities nepilnamečiai pasižymi dideliu girtavimu (14,2 – 25,7 proc. visų užregistruotų nepilnamečių padarytų nusikalstamų veikų). Analizuojant narkotinio apsvaigimo duomenis, reikia pastebėti, kad per visus penkerius analizuojamus metus Utenos apskrityje užregistruotos tik 5 nepilnamečių, kurie buvo apsvaigę nuo narkotikų ar psichotropinių medžiagų, padarytos nusikalstamos veikos. Tačiau buvo užregistruota 13 nepilnamečių narkomanų padarytų nusikalstamų veikų ir 3 nepakaltinamų asmenų padarytos nusikalstamos veikos.

Remiantis statistika, didesnė dalis, nors ir nežymiai, 2008 ir 2010 m. (tik šie metai pateikiami Informatikos ir ryšių departamento prie VRM duomenų bazėse), Utenos apskrityje, nepilnamečių padarytų nusikalstamų veikų buvo užregistruota mieste, 2008 m. – 113, 2010 m. – 91. O 2009 m. daugiausia nepilnamečių padarytų nusikalstamų veikų buvo užregistruota kaime (89).

Analizuojant pakartotinio nepilnamečių nusikalstamumo rodiklius⁶⁷, palyginti su 2006 m., 2010 m. išaiškintų pakartotinai nusikaltusių nepilnamečių, skaičius sumažėjo daugiau nei du kartus – nuo 21 iki 9. Pažymėtina, kad statistika registruoja tik nusikaltimus, kuriuos nepilnamečiai padarė pakartotinai dar būdami nepilnamečiai. Koks yra recidyvas, kai sulaukiama pilnametystės, nežinoma.⁶⁸

Apibendrinant šiame skyriuje pateiktus rezultatus, galime teigti, kad Utenos apskrities nepilnamečiams būdingas grupinis nusikalstamumas. Beveik kas antra užregistruota nepilnamečių, ar jiems dalyvaujant, padaryta nusikalstama veika buvo grupinė. Absoliuti dauguma nusikalstamų veikų padaroma bendrininkų grupių. Dominuoja mišrios sudėties nusikalstamos grupės, tačiau pastebima ir nemaža dalis grupių, kurias sudaro tik nepilnamečiai. Analizuojant tai, kokios vyrauja nusikalstamos veikos Utenos apskrityje, kurias padaro nepilnamečiai, reikia pabrėžti, kad vyrauja vagystės (LR BK 178 str.) ir plėšimai (LR BK 180 str.). Nusikalstamas veikas įvykdžiusiems nepilnamečiams nėra

⁶⁷ Išaiškinti pakartotinai nusikaltę nepilnamečiai Utenos apskrityje: 2006 m. – 21, 2007 m. – 4, 2008 m. – 9, 2009 m. – 4, 2010 m. – 9.

⁶⁸ Babachinaitė G., Dapšys A., Drakšienė A. Nepilnamečių nusikalstamumo bruožai (praeitis, dabartis, prognozės). // Filosofija ir sociologija. - 1991. - Nr. 3, p. 73

būdingi smurtiniai nusikaltimai. Vienas iš veiksnių, įtakančių nepilnamečių nusikalstamumą Utenos apskrityje – nepilnamečių girtavimas. O apibendrinant nepilnamečių nusikalstamumą šešiose savivaldybėse, kurios yra Utenos apskrities teritorijoje, matome, kad žemiausias nepilnamečių nusikalstamumo lygis yra Molėtų r. sav., o didžiausias – Anykščių r. sav.

3.2. Nepilnamečių, padariusių nusikalstamas veikas Utenos apskrityje, charakteristika.

Apie nusikaltėlio asmenybę galima kalbėti tik tuo atveju, jei žmogus padarė nusikalstamą veiką, kurią sąlygojo tam tikroje gyvenimiškoje situacijoje socialiai reikšmingos neigiamos asmenybės savybės (socialinis pavojingumas). Būtent visuomenei keliamas pavojus sudaro nusikaltėlio asmenybės socialinę esmę. Tokia asmenybės charakteristika yra pagrindas išskirti nusikaltėlio asmenybę kaip kokybiškai besiskiriančią nuo įstatymui paklusnių asmenų ir atskirai ją analizuoti.⁶⁹

Šiame skirsnyje analizuosime nusikaltusių nepilnamečių asmenų pasiskirstymą pagal amžių ir lytį, užimtumo veiksnius bei kitus socialinius, demografinius jų bruožus Utenos apskrityje.

Nagrinėjant nepilnamečių, įtariamų (kaltinamų) nusikalstamų veikų padarymu, Utenos apskrityje, pasiskirstymą pagal amžių matyti, kad 14 – 15 metų įtariamų nepilnamečių nuo 2006 m. sumažėjo 1,8 karto, o 16 – 17 metų – 1,3 karto. Duomenys pateikiami 12 lentelėje. 14 – 15 metų nepilnamečių dalis tarp visų registruotų įtariamų nepilnamečių 2006 – 2010 m. vidutiniškai sudarė 27,3 proc., o 16 – 17 metų nepilnamečių – vidutiniškai 72,7 proc.

12 lentelė. **Nepilnamečių, įtariamų (kaltinamų) nusikalstamos veikos padarymu, Utenos apskrityje amžiaus struktūra (proc.)**

Metai	Amžius					
	Iš viso		14 – 15 metų		16 – 17 metų	
	Skaičius	Dalis (proc.)	Skaičius	Dalis (proc.)	Skaičius	Dalis (proc.)
2006	180	100	51	28,3	129	71,7
2007	129	100	45	34,9	84	65,1
2008	165	100	46	27,9	119	72,1
2009	132	100	32	24,2	100	75,8
2010	131	100	28	21,4	103	78,6

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, naudojant Microsoft Office Word 2003 programą, analizuojant Statistikos departamento prie LRV ir Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateikiamus duomenis⁷⁰ už 2006 – 2010 m. laikotarpį.

Galima teigti, kad didžioji dalis registruotų įtariamų nepilnamečių yra 16 – 17 metų amžiaus sulaukę nepilnamečiai. 16 – 17 amžiaus nepilnamečiai nusikalsta daugiau nei 2,5 karto nei 14 – 15

⁶⁹ Galinaitytė J. Kriminologija: teorija ir aktualijos: studija. – Vilnius: Vilniaus verslo teisės akademija, 2009. – 65 p. ISBN 978-9955-590-98-9

⁷⁰ Šiame skyriuje visi statistikos duomenys, jei nėra papildomos nuorodos, yra pateikiami remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie LR Vidaus reikalų ministerijos Statistikos skyriaus ataskaitomis „Duomenys apie įtariamų (kaltinamų) nepilnamečių nusikalstamumą Lietuvos respublikoje“, forma 30N – SAV. http://www.vrm.lt/fileadmin/Image_Archive/IRD/Statistika/index2.phtml?id=198&idStat=10&metai=2008&menuo=2®ionas=0&id3=1&idAta=1#Atas-30N-SAV [žiūrėta 2011 m. liepą - rugsėjį]

metų nepilnamečiai. Reikia nepamiršti, kad pagal LR Baudžiamojo kodekso 13 strp.⁷¹ 14 – 15 metų nepilnamečiai atsako ne už visas, o tik už pavojingiausias nusikalstamas veikas, numatytas 13 strp. 2 dalyje. Tai jau buvo aptarta 1 skyriuje.

13 lentelėje pateikiame skaičių nepilnamečių, kurie nusikalstamos veikos padarymo metu dar nebuvo tokio amžiaus, nuo kurio jie atsako pagal baudžiamuosius įstatymus (LR BPK 3 strp. 1 d. 4 p⁷²). Babachinaitės G. (2010) teigimu, nusikalstamas veikas nepilnamečiai vis dažniau padaro netgi nesulaukę baudžiamosios atsakomybės amžiaus, todėl nėra įvardijami nusikaltėliais. Jie priskiriami prie kitų teisės pažeidėjų grupės⁷³.

Utenos apskrityje, nuo 2006 m., mažamečių iki 13 metų, įtariamų (kaltinamų) nusikalstamų veikų padarymu, skaičius padidėjo nuo 20 iki 28 (2010 m.). Tačiau 2008 metais matomas staigus šio skaičiaus sumažėjimas. Lyginant su 2010 m., 2008 m. įtariamų mažamečių iki 13 metų skaičius buvo 3 kartus mažesnis. O analizuojant 14 – 15 metų nepilnamečių, įtariamų (kaltinamų) nusikalstamų veikų padarymu skaičių, 2008 m., lyginant su 2007 m., šis skaičius padidėjo daugiau nei 3 kartus, t.y. nuo 8 iki 27, tačiau 2008 m. lyginant su 2010 m., matomas šio skaičiaus sumažėjimas daugiau nei 3 kartus, t.y. nuo 27 iki 8.

13 lentelė. Nepilnamečių, kurie nusikalstamos veikos padarymo metu dar nebuvo tokio amžiaus, nuo kurio jie atsako pagal baudžiamuosius įstatymus, skaičius

Metai	2006	2007	2008	2009	2010
Iš viso	36	32	36	26	36
Iki 13 ⁷⁴ metų	20	24	9	14	28
14–15 ⁷⁵ metų	16	8	27	12	8

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, naudojant Microsoft Office Word 2003 programa, analizuojant Statistikos departamento prie LRV ir Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateikiamus duomenis už 2006 – 2010 m. laikotarpį.

Pagal 14 lentelėje pateiktus duomenis, apie užregistruotą nepilnamečių, įtariamų (kaltinamų) nusikalstamos veikos padarymu, pagal lytį skaičių, matome, jog vyrauja vyriškos lyties asmenys. G. Babachinaitė pastebi, kad Lietuvoje dauguma nusikalstamas veikas padariusių nepilnamečių yra vaikinai; mergaitės sudaro tik apie 5 proc. tarp padariusių nusikaltimus ir apie 10-16 proc. tarp

⁷¹ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=404447 [žiūrėta 2011 06 13]

⁷² LR BPK 3 str. Aplinkybės, dėl kurių baudžiamasis procesas negalimas. 1 dalies 4 punktas: asmeniui, kuris nusikalstamos veikos padarymo metu dar nebuvo tokio amžiaus, nuo kurio jis atsako pagal baudžiamuosius įstatymus.

⁷³ Kriminologija: vadovėlis, (moksl. red. G. Babachinaitė, A. Kiškis). – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2010. – 370 p. - ISBN 978-9955-19-178-0

⁷⁴, ⁷⁵ Būtent tokios amžiaus grupės yra pateikiamos Informatikos ir ryšių departamento prie VRM, Duomenys apie įtariamų (kaltinamų) nepilnamečių nusikalstamumą Lietuvos Respublikoje (Forma_30N-SAV), nepilnamečiai asmenys LR BPK 3 strp. 1 d. 4 p.

padariusių baudžiamuosius nusižengimus⁷⁶. Ši teiginį patvirtina ir lentelėje pateikti duomenys, kurie atskleidžia, kad mergaičių dalis tarp visų nepilnamečių, įtariamų (kaltinamų) nusikalstamos veikos padarymu, Utenos apskrityje, 2006 – 2010 m., buvo nuo 3,6 proc. iki 9 proc. Tuo tarpu vaikinų dalis, per penkerių metų laikotarpį, buvo vidutiniškai 93,4 proc. Vertinant bendras tendencijas galima daryti išvadą, kad nusikaltusių vaikinų ir merginų skaičius išlieka stabiliai proporcingas.

14 lentelė. Užregistruotų nepilnamečių, įtariamų (kaltinamų) nusikalstamos veikos padarymu, struktūra pagal lytį

Metai	Užregistruota įtariamų nepilnamečių	Iš jų			
		Mergaičių	Dalis (proc.)	Berniukų	Dalis (proc.)
2006	180	12	6,7	168	93,3
2007	129	8	6,2	121	93,8
2008	165	6	3,6	159	96,4
2009	132	12	9	120	91
2010	131	10	7,6	121	92,4

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, naudojant Microsoft Office Word 2003 programa, analizuojant Statistikos departamento prie LRV ir Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateikiamus duomenis už 2006 – 2010 m. laikotarpį.

Išsilavinimas (užimtumas) yra ne tik produktyvumo ir ekonominės raidos pagrindas, bet ir viena iš nusikalstamumo mažinimo prevencijos priemonių⁷⁷. Utenos apskrityje pagal išsimokslinimą tarp užregistruotų nepilnamečių, įtariamų (kaltinamų) nusikalstamos veikos padarymu, dominuoja nepilnamečiai, turintys pradinį ir pagrindinį išsilavinimą. Duomenys pateikiami 15 lentelėje. Pastebėta, kad 2006 – 2010 m. Utenos apskrityje nebuvo nei vieno neraštingo, t.y. neturinčio išsilavinimo, nepilnamečio, įtariamo (kaltinamo) nusikalstamos veikos padarymu. Per šį laikotarpį užregistruotas tik vienas nepilnametis (2009 m.), kuris turėjo profesinį išsilavinimą. Nagrinėjamu penkerių metų laikotarpiu esminių pokyčių nepastebėta – nepilnamečių, įtariamų (kaltinamų) nusikalstamų veikų padarymu, struktūra pagal išsimokslinimą lieka stabili, absoliuti dauguma nusikaltusių nepilnamečių – turintieji mažesnę išsilavinimą, neatitinkantį jų amžiaus.

15 lentelė. Užregistruota nepilnamečių, įtariamų (kaltinamų) nusikalstamos veikos padarymu, pagal išsimokslinimą

Metai	Asmens išsilavinimas							
	Pradinis		Pagrindinis		Vidurinis		Profesinis	
	Skaičius	Dalis ⁷⁸ (proc.)	Skaičius	Dalis (proc.)	Skaičius	Dalis (proc.)	Skaičius	Dalis (proc.)
2006	72	40	99	55	9	5	-	-
2007	74	57,4	54	41,9	1	0,8	-	-
2008	83	50,3	79	47,9	3	1,8	-	-

⁷⁶ Kriminologija: vadovėlis, (moksl. red. G. Babachinaitė, A. Kiškis). – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2010. – 370 p. - ISBN 978-9955-19-178-0

⁷⁷ Nusikalstamumas Lietuvoje ir jo prognozės iki 2015 m., Monografija, (moksl. red. G. Babachinaitė, S. Justickaja). – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2008. – 146 p. - ISBN 978-9955-19-100-1

⁷⁸ Lentelėje pateikiamos bendro, nepilnamečių, įtariamų (kaltinamų) nusikalstamos veikos padarymu, Utenos apskrityje, skaičiaus dalys.

2009	60	45,5	69	52,3	2	1,5	1	0,8
2010	70	53,4	60	45,8	1	0,76	-	-

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, naudojant Microsoft Office Word 2003 programa, analizuojant Statistikos departamento prie LRV ir Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateikiamus duomenis už 2006 – 2010 m. laikotarpį.

Vaikų ir jaunimo užimtumas yra vienas veiksnių, darančių įtaką jų nusikalstamam elgesiui. Svarbu, kad moksleiviai pakankamai būtų užimti, kultūringai ir naudingai praleistų savo laisvalaikį⁷⁹.

Pagal 16 lentelėje pateiktus duomenis, matome, kad moksleiviai, 2006 - 2010 m., Utenos apskrityje sudarė vidutiniškai 79,8 proc. visų užregistruotų nusikalstamas veikas padariusių nepilnamečių: 61 proc. bendrojo lavinimo mokyklų moksleivių, 14,3 proc. profesinių mokyklų ir 4,6 proc. kitose mokymosi įstaigose besimokančių moksleivių. Lyginant 2006 – 2010 m. laikotarpį, pastebimas 2007 m. bendrojo lavinimo mokykloje besimokančių ir nusikalstamas veikas padariusių nepilnamečių dalies, tarp visų nusikalstamas veikas padariusių nepilnamečių, padidėjimas iki 72,9 proc. 2006 m. ir 2008 – 2010 m. ši dalis išliko stabili. Nusikalstusių profesinių mokyklų moksleivių dalis 2006 – 2009 m. išliko pakankamai stabili, tačiau lyginant su 2009 m., 2010 m. šis skaičius padidėjo beveik 2 kartus. Pažymėtina, kad išaiškinama vis daugiau nepilnamečių, kurie nusikalstamas veikas padarė būdami moksleiviai. Moksleivių, padariusių nusikalstamas veikas, palyginti su 2006 m., 2010 m. padaugėjo 4,8 proc.

16 lentelė. **Nepilnamečių padariusių nusikalstamas veikas užimtumas**

Metai	Užimtumas									
	Mokosi bendrojo lavinimo mokykloje		Mokosi profesinėje mokykloje		Mokosi kitoje mokymosi įstaigoje		Nesimokantys		Nedirbantys	
	Skaičius	Dalis (proc.)	Skaičius	Dalis (proc.)	Skaičius	Dalis (proc.)	Skaičius	Dalis (proc.)	Skaičius	Dalis (proc.)
2006	107	59,4	24	13,3	13	7,2	16	8,9	14	7,8
2007	94	72,9	13	10,1	1	0,8	6	4,7	10	7,2
2008	95	57,6	23	13,9	7	4,2	26	15,8	4	2,4
2009	78	59,1	16	12,1	5	3,8	12	9,1	15	11,4
2010	73	55,7	29	22,1	9	6,9	9	6,9	6	4,6

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, naudojant Microsoft Office Word 2003 programa, analizuojant Statistikos departamento prie LRV ir Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateikiamus duomenis už 2006 – 2010 m. laikotarpį.

Utenos apskrityje, nagrinėjamu penkerių metų laikotarpiu, nedirbantys ir nesimokantys nepilnamečiai, padarę nusikalstamas veikas, sudarė vidutiniškai 15,8 proc. visų išaiškintų, nusikalstamas veikas padariusių nepilnamečių. Pažymėtina, kad nedirbantys ir nesimokantys nepilnamečiai asmenys 2009 m. sudarė 20,5 proc. visų nusikalstamas veikas padariusių nepilnamečių skaičiaus. Tai didžiausias rodiklis nagrinėjamu 2006 – 2010 m. laikotarpiu.

Analizuojant statistinius duomenis apie nepilnamečių, padariusių nusikalstamas veikas užimtumą, svarbu paminėti (nors 16 lentelėje šie duomenys nebuvo pateikti), kad 2006 – 2010 m.,

⁷⁹ Čepas A. Nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos bruožai: mokomoji priemonė. – Vilnius: LTSR aukšt. ir spec. vid. mokslo m-ja 1986. - 35 p.

Utenos apskrityje nebuvo užregistruotas nei vienas neįgalusis, turintis I ar II neįgalumo grupę, kuris būtų padaręs nusikalstamą veiką. Taip pat nebuvo užregistruotas nei vienas elgetaujantis nepilnametis, kuris būtų nusikaltęs.

Remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateikiamais duomenimis, per pastaruosius penkerius metus Utenos apskrityje, nusikalstamas veikas padariusių nepilnamečių absoliuti dauguma (99,9 proc.) buvo Lietuvos Respublikos piliečiai ir tik vienas nepilnametis buvo asmuo be pilietybės.

Analizuojant nepilnamečių nusikalstamų veikų padarymo motyvus, išryškėja, kad didžioji dauguma nepilnamečių nusikalsta dėl savanaudiškų paskatų. Vidutiniškai, 2006 – 2010 m., Utenos apskrityje dėl savanaudiškų paskatų nusikalto 75 nepilnamečiai. Duomenys pateikiami 17 lentelėje. Pastebima, kad lyginat 2006 m. ir 2010 m. duomenis, dėl savanaudiškų paskatų nusikaltusių nepilnamečių skaičius sumažėjo 47,7 proc. Tačiau lyginant tų pačių metų statistinius rodiklius, matome, kad 2010 m. padidėjo nepilnamečių nusikaltusių kilus ginčui (2006 m. – 1, 2010 m. – 9). Pažymėtina, kad apie kitus nepilnamečių nusikalstamų veikų padarymo motyvus (pvz., dėl chuliganiškų paskatų) statistika nėra kaupiama.

17 lentelė. **Nepilnamečių nusikalstamų veikų padarymo motyvai**

Metai	Siekiant nuslėpti kitą nusikaltimą	Kilus pavydui	Kilus ginčui	Kerštas	Dėl savanaudiškų paskatų	Dėl buitinių priežasčių
2006	-	1	1	-	86	-
2007	-	-	1	-	81	-
2008	-	1	1	1	96	-
2009	-	1	5	2	67	2
2010	1	-	9	-	45	1

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, naudojant Microsoft Office Word 2003 programą, remiantis Statistikos departamento prie LRV ir Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateikiamais duomenis už 2006 – 2010 m. laikotarpį.

Apibendrinant šiame skyriuje pateiktus rezultatus, galime teigti, kad didžioji dalis Utenos apskrities nepilnamečių, padariusių nusikalstamas veikas, turi pradinį arba pagrindinį išsilavinimą. O taip pat didžioji dalis nusikaltusių nepilnamečių – moksleiviai, kurie dažniausiai mokosi bendrojo lavinimo arba profesinėse mokyklose. Statistika rodo, kad daugiau nei du trečdaliai užregistruotų nepilnamečių, įtariamų (kaltinamų) nusikalstamos veikos padarymu, yra 16 – 17 metų asmenys. Taip pat galime daryti išvadą, kad merginos nepilnamečių nusikalstamume yra gerokai mažiau aktyvios nei vaikinai. Maždaug kas penkioliktas užregistruotas nusikalstamos veikos padarymu įtariamasis nepilnametis – mergina. 2006 - 2010 m. Utenos apskrityje, nusikalstamas veikas padariusių nepilnamečių absoliuti dauguma buvo Lietuvos Respublikos piliečiai. Taigi galima teigti, kad nepilnamečių padariusių nusikaltamas veikas Utenos apskrityje, socialinės demografinės charakteristikos atitinka bendrą padėtį Lietuvoje.

4. NEPILNAMEČIŲ NUSIKALSTAMUMO PRIEŽASTINGUMAS IR PREVENCIJA UTENOS APSKRITYJE

4.1. Priežastingumo aspektai

Galinaitytės J. (2009)⁸⁰ teigimu, nagrinėjant priežastingumą kriminologijos požiūriu aiškėja, kad nusikalstamumo priežastys – tai sudėtinga tarpusavyje susijusių socialinių reiškinių ir procesų visuma, o priežastinis jų ir nusikalstamumo ryšys yra daugiareikšmio, tikimybinio ir informacinio pobūdžio.

Priežastis lemia pasekmę (nusikalstamumą, nusikalstamą veiką), o sąlyga tam padeda, garantuodama galimybę priežasčiai veikti. Be sąlygų priežastis negali veikti. Vadinasi, tik esant priežasčių ir sąlygų sąveikai atsiranda pasekmė. Nusikalstamumo priežastys yra tos aktyvios jėgos, kurios savo veiksmais lemia nusikalstamumą. Konkrečios nusikalstamos veikos priežastys - tai tos aktyvios jėgos, kurios lemia subjekto interesus ir motyvus ją padaryti. Atskirti nusikalstamumo priežastis ir sąlygas sunku. Lengviau tai padaryti individualaus nusikalstamo elgesio lygmeniu, kai galima nustatyti, kas lėmė individo nusikalstamą elgesį ir kas padėjo nusikalsti. Nusikalstamumo lygmeniu tai nustatyti sunkiau. Nusikalstamumo priežastimis (jų visuma) laikytini tokie visuomenės gyvenimo reiškiniai, procesai, kurie, sąveikaudami su sąlygomis, determinuoja nusikalstamumo kaip socialinio teisinio reiškinio kilmę ir raidą, veikia jo kaitą.⁸¹

Kiekvienas nusikaltimas yra ilgos veiksmų grandinės padarinys. Priežasčių, kodėl žmogus padarė tam tikrą nusikaltimą, galime ieškoti ir įvykiuose, kurie vyko prieš pat nusikaltimą, ir tuose, kurie įvyko daug seniau, netgi ankstyvoje vaikystėje.⁸² Nusikalstamumas bus stabilus, jei stabilūs bus socialiniai procesai. Pagrindiniai faktoriai, lemiantys tai, ar asmuo padarys nusikaltimą, dažniausiai yra šie:⁸³ 1) gyvenamoji aplinka; 2) šeimos santykiai; 3) religija, kuria jis išauklėtas; 4) socialinė padėtis ir pareigos; 5) gamtinės sąlygos; 6) visuomenės nuomonė.

Kalbėti apie tai, kokios yra nepilnamečių nusikalstamumo priežastys labai sudėtinga, šis klausimas reikalauja gilių analizės. Tačiau galima išskirti keletą pagrindinių veiksnių, kurie turi įtakos kriminalinio nepilnamečių elgesio atsiradimui, dėl kurių dažniausiai sutaria ir mokslininkai, ir praktikai. Pirmiausia reikėtų išskirti paties individo asmenybės savybes, kurios apima socialinius individo bruožus, kuriuos sąlygoja psichologinės ir biologinės savybės, sudarančios asmenybės pagrindą, o taip pat individualūs asmens bruožai (vertybių sistemos ypatumai, savęs vertinimo lygis,

⁸⁰ Galinaitytė J., Kriminologija: teorija ir aktualijos: studija. – Vilnius: Vilniaus verslo teisės akademija, 2009. – 103 p. ISBN 978-9955-590-98-9

⁸¹ Kriminologija: vadovėlis, (moksl. red. G. Babachinaitė, A. Kiškis). – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2010. – 168 – 170 p. - ISBN 978-9955-19-178-0

⁸² Justickis V., Kriminologija: vadovėlis. I dalis. – Vilnius: LTU Leidybos centras, 2001. - 192 p. – ISBN 9955-442-64-6

⁸³ Lee Ellis., Criminal behavior and r/K selection: An extension of gene-based evolutionary theory. Deviant behavior, 1987, Vol.8. – 149 – 176 p.

savireguliacijos sugebėjimai)⁸⁴. Priklausomai nuo to, kokie bruožai dominuoja, nepilnamečiai teisės pažeidėjai skirstomi į tam tikrus tipus: nuo atsitiktinio teisės pažeidėjo iki piktybinio pažeidėjo.⁸⁵

Kitas veiksnys, kurį galime priskirti priežastims nepilnamečių nusikalstamumui atsirasti – sąlygos, kuriose auga nepilnametis, t.y. nepalankios augti sąlygos, kurios skatina vaiką nusikalsti. Tyrimais nustatyta, kad 4 iš 5 nepilnamečių nusikaltimų sąlygoja šeima.⁸⁶ Nedarna šeimose, jų nestabilumas, visiškas nesirūpinimas savo vaikų auklėjimu, smurtas, skurdas ir alkoholizmas šeimose „augina“ jaunus teisės pažeidėjus ir nusikaltėlius.

Dar vienas reikšmingas veiksnys, įtakojantis nepilnamečių nusikalstamumą – neigiamas mokyklos ir draugų (bendraamžių) poveikis, priklausymas bendraamžių grupėms. Dažniausiai paaugliai į nusikalstamas grupes įsitraukia neturėdami kur praleisti laisvalaikį. Nepilnamečių neužimtumo problemą bandoma išspręsti organizuojant vasaros stovyklas, gatvės krepšinio turnyrus, savaitgalinius užsiėmimus, popamokine veikla.

Svarbus veiksnys, neigiamai veikiantis jaunų žmonių elgesį, yra tėvų moralinis pakrikimas. Pažymėtina, kad šeimos ydos perduodamos ir kitoms kartoms, kai tokiose šeimose augę asmenys patys sukuria šeimas. Vaikas, ypač ankstyvame amžiuje, beveik viską perima iš šeimos. Todėl asmenybė, kuriai tam tikru laikotarpiu atsiranda neigiami, pavojingi jos tolesniam likimui socialiniai psichologiniai ypatumai, formuojasi socialiai neigiama kryptimi. Pamažu neigiamos savybės tampa tvirtesnės ir deformuoja asmenybę.⁸⁷

Paskutinis, bet nemažiau svarbus veiksnys – neigiama žiniasklaidos įtaka nepilnamečiams. Dobrynino A. (2000) teigimu, televizijoje nepilnamečių justicijos problemos faktiškai ignoruojamos, o išskirtinis dėmesys skiriamas smurtinio pobūdžio informacijai. Orientacija į smurtinio pobūdžio siužetus gali turėti neigiamą poveikį nepilnamečiams bei skatinti jų smurtinius veiksmus, sprendžiant iškilusias problemas.⁸⁸ Neigiamas smurto per televiziją poveikis nepilnamečiams pasireiškia agresyvių nuostatų ir elgesio išmokimo, jautrumo sumažinimo, smurto subkultūros propagavimo bei kitomis formomis.⁸⁹

Norėdami nustatyti nepilnamečių nusikalstamumo priežastingumą Utenos apskrityje, atlikome nepilnamečių anketinę apklausą. Tyrimo dalyviai - 14 – 17 metų amžiaus moksleiviai. Jie buvo

⁸⁴ Беличева С. А. Основы превентивной психологии // Социальное здоровье России.-Москва, 1993. – 24 – 29 p.

⁸⁵ Visockas V., Ankstyvoji nepilnamečių nusikalstamumo prevencija tarpžinybinio bendradarbiavimo pagrindu.

Magistro baigiamasis darbas, VPU, 2006. – 10 p. URL: http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2006~D_20060629_184020-98909/DS.005.0.02.ETD [žiūrėta 2011 10 24]

⁸⁶ Visockas V., Ankstyvoji nepilnamečių nusikalstamumo prevencija tarpžinybinio bendradarbiavimo pagrindu.

Magistro baigiamasis darbas, VPU, 2006. – 15 p. URL: http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2006~D_20060629_184020-98909/DS.005.0.02.ETD [žiūrėta 2011 10 24]

⁸⁷ Kriminologija: vadovėlis, (moksl. red. G. Babachinaitė, A. Kiškis). – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2010. – 277 – 278 p. - ISBN 978-9955-19-178-0

⁸⁸ Dobryninas A., Nepilnamečių justicija – Lietuvos žiniasklaidoje. – Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 2000. – 30 – 31 p. – ISBN 9955-473-00-2

⁸⁹ Kiškis A. Neigiamas smurto televizijoje poveikis nepilnamečiams ir jo prevencija // Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2004, Nr. 59(51), p. 50. – ISSN 1392-6195

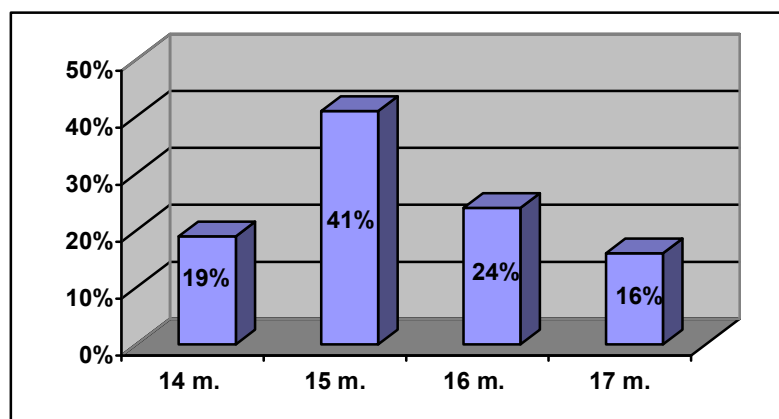
atrinkti mokyklose dirbančių socialinių pedagogų iš visų minėto amžiaus nepilnamečių, kurie pasižymi deviantiniu elgesiu. Tyrimas atliktas Utenos apskrities teritorijoje esančiose 6 savivaldybėse. Atsitiktiniu būdu buvo pasirinktos 6 mokyklos, po 1 iš kiekvienos savivaldybės. Tyrimas atliktas Ignalinos rajono gimnazijoje, Zarasų „Ažuolo“ gimnazijoje, Anykščių A. Baranausko vidurinėje mokykloje, Molėtų r. Suginčių vidurinėje mokykloje, Utenos Dauniškio gimnazijoje, Visagino Sedulinos vidurinėje mokykloje. Tyrimas buvo atliktas 2011 m. rugsėjo – spalio mėnesiais.

Tyrimui atlikti reikėjo gauti mokyklos direktoriaus ir respondentų sutikimą. Buvo išdalinta 180 anketų. Keletas nepilnamečių tyrime dalyvauti atsisakė. Jie tiksliai neįvardino nedalyvavimo priežasčių. Buvo surinktos 178 anketos, tačiau kai kurios jų neatitiko respondentų amžiui keliamų reikalavimų, todėl tyrime dalyvavo 164 nepilnamečiai.

Tyrimo metu mokiniams buvo paaiškinta, koku tikslu ir kodėl pateikiami klausimai. Taip pat buvo pabrėžiama, jog kriminologiniam tyrimui yra svarbūs tikslūs, neiškreipiantys faktų atsakymai. Todėl respondentams buvo užtikrinama, jog atsakymai bus laikomi paslaptyste ir kad būtina atsakyti į visus pateiktus klausimus.

Respondentams buvo pateikta struktūrizuota, pusiau uždara anketa. Anketoje be uždarų klausimų buvo suformuluoti ir keletas atvirų klausimų, į kuriuos nepilnamečiai turėjo pateikti savo nuomonę. Apklausa siekiama išsiaiškinti nepilnamečių nusikalstamumo priežastingumą, nepilnamečių nusikalstamumą įtakančius veiksnius, aplinkybes, turinčias įtakos deviantiškos asmenybės formavimuisi: šeimos tipas, aplinka, bendraamžių įtaka, alkoholio ir narkotikų vartojimas, žiniasklaidos įtaka. Taip pat buvo siekiama sužinoti nepilnamečių problemas ir nepilnamečių nusikalstamumo priežastis. Anketa pateikiama 2 priede.

Atrankinio tyrimo metu buvo apklausti 164 vaikai. Tyrimo dalyviai - 76 vaikinai ir 88 merginos. Respondentų pasiskirstymą pagal amžių iliustruoja 6 pav.

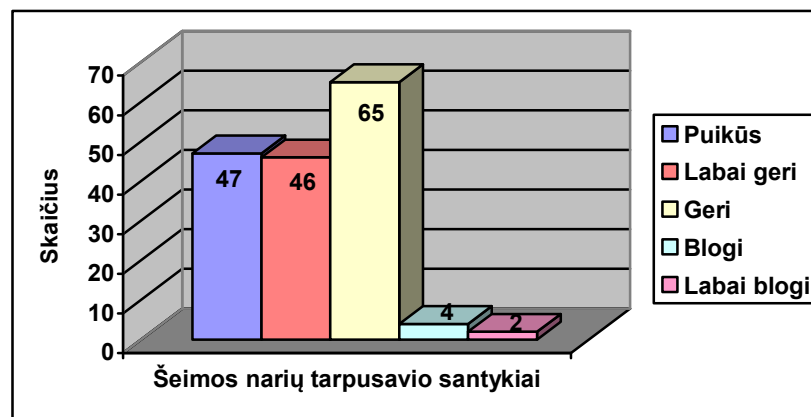

6 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal amžių (proc.)

Atrankinis tyrimas parodė, kad iš 164 tirtų, deviantiniu elgesiu pasižyminčių nepilnamečių, didžioji dauguma t.y. 136 (83 proc.) gyvena miestuose, o 28 (17 proc.) gyvena kaime.

Mokslinės literatūros analizė atskleidė, kad vaikų deviantinio elgesio formavimuisi didelės įtakos turi šeimos sudėtis. Tyrimo metu gauti duomenys parodė, kad daugiausia vaikų, 67 proc., gyvena pilnose šeimose su tėčiu ir mama. Nepilnose šeimose gyvena 33 proc. respondentų. Iš tyrimo duomenų matome, kad 3 proc. vaikų yra iš šeimų, kuriose vienas iš tėvų yra išvykęs dirbti į užsienį, o 29 proc. tiriamųjų gyvena su vienu iš tėvų, 4 proc. – su globėju.

Mokslinės literatūros šaltiniai liudija, kad šeimos narių tarpusavio santykiai neabejotinai lemia augančios asmenybės formavimąsi. Tėvų reakcija į neigiamą vaiko elgesį, tėvų ir vaikų santykių pobūdis, šeimos mikroklimatas, jos santykių harmonija arba disharmonija – tai veiksniai galintys lemti agresyvų vaiko elgesį, bei įtakoti deviantinio elgesio formavimąsi.⁹⁰ Todėl šiame tyrime siekta išsiaiškinti kokie yra šeimos narių tarpusavio santykiai. Duomenys pateikti 7 pav.

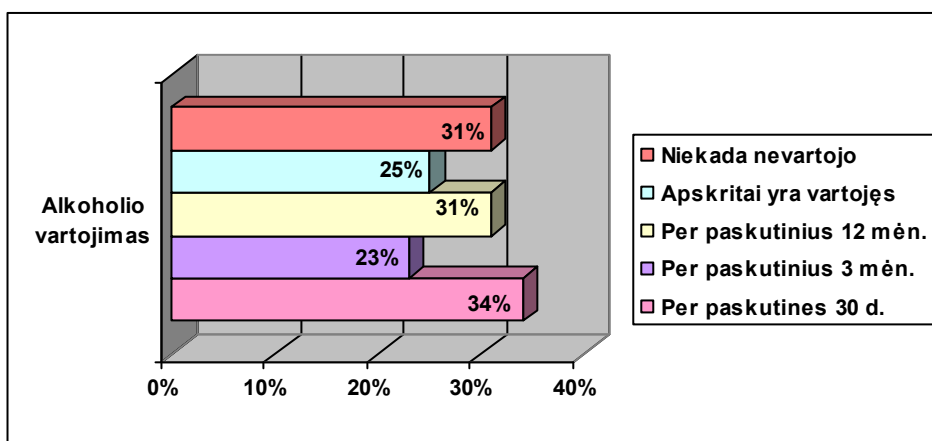

7 pav. **Mokinių šeimos narių tarpusavio santykiai**

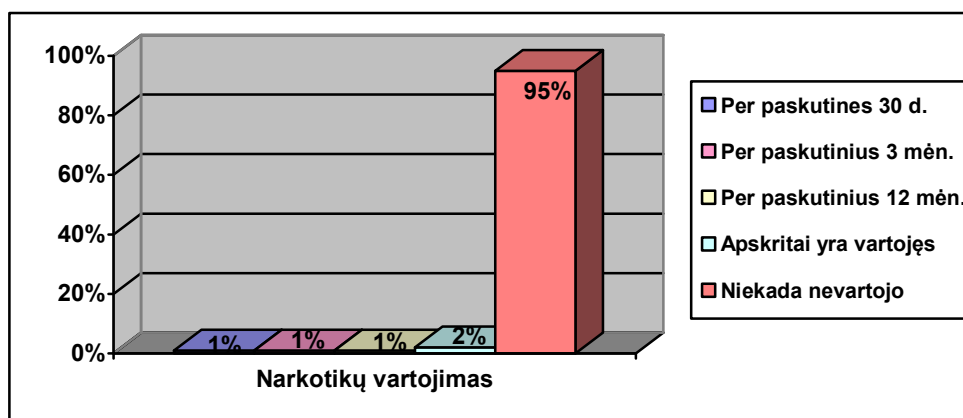
Socializacijos procesas augančiai asmenybei yra nenutrūkstamas - vaikas socializuojasi šeimoje, mokykloje, gatvėje, kiekvienoje šių aplinkų yra rizika patirti smurtą, įsitraukti į nusikalstamą veiką, ar pradėti vartoti alkoholį, narkotines ir psichotropines medžiagas.⁹¹ Duomenis apie alkoholio ir narkotinių medžiagų vartojimą tirtose mokyklose, pateikiame 8 ir 9 pav. Matome, kad populiariausias tarp nepilnamečių yra alkoholio vartojimas. Tačiau 31 proc. moksleivių atsakė, kad dar niekada nėra vartoję alkoholio. Tyrimas parodė, kad 5 proc. respondentų yra vartoję narkotikus, o 95 proc. niekada nėra vartoję narkotikų. Taigi didžioji dalis nepilnamečių piktnaudžiauja alkoholiu, o ne narkotinėmis medžiagomis.

⁹⁰ Vaitekonienė V. Vaikų agresyvaus ir delinkventinio elgesio psichologinės priežastys. Ryšys tarp delinkventinio elgesio ir šeimos įtakos. Delinkventinio elgesio prevencijos principai. // Nepilnamečių kriminalinė justicija. Kvalifikacijos kėlimo kursų paskaitų medžiaga. – Vilnius, Vidaus reikalų ministerija, 2002. 26 p.

⁹¹ Vosylienė E., Socioedukacinis darbas su vaiku: mokomoji knyga. – Vilnius: „Baltų lankų“ leidyba, 2009. – 74 p. – ISBN 978-9955-23-307-7

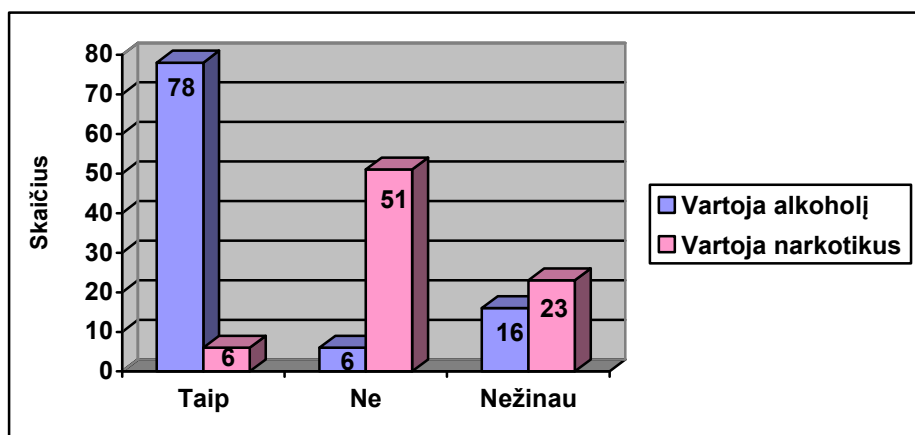

8 pav. Alkoholio vartojimas tarp nepilnamečių (proc.)

9 pav. Narkotikų vartojimas tarp nepilnamečių (proc.)

Paauglystėje didelę įtaką daro draugai. Bedraamžių įtaka, nenoras išsiskirti iš grupės draugų yra viena iš priežasčių kodėl jauni žmonės pradeda vartoti alkoholį ir narkotines medžiagas. Tyrimo metu išsiaiškinta, kad daugiausia nepilnamečių draugų vartoja alkoholį, nedaug – narkotikus. Duomenys pateikti 10 pav.

10 pav. Respondentų draugų alkoholio ir narkotikų vartojimas

Priežasčių kodėl mokiniai vartoja alkoholį ir narkotikus yra daug ir įvairių. Anketinės apklausos duomenimis, daugiausiai respondentų (37) vartoja alkoholį iš smalsumo. Tai paauglystės amžiui būdinga savybė, kada norima viską išbandyti ir patirti. Kita nepilnamečių alkoholio vartojimo

priežastis – neturėjimas ką veikti (34). T.y. užimtumo stoka arba nenoras užsiimti kokia nors popamokine veikla. Gana dažnai respondentai (29) vartoja alkoholį norėdami apsvaigti. Dėl noro užmiršti savo problemas alkoholį vartoja 19 respondentų. Keli respondentai nurodė, kad alkoholį vartoja nenorėdami išsiskirti iš grupės draugų. Deviantiniu elgesiu pasižyminčių nepilnamečių grupėse yra paplitusios tam tikros elgesio taisyklės, kurių kiekvienas grupės narys, norintis išsaugoti savo poziciją, privalo laikytis.⁹² Tarp kitų alkoholio vartojimo priežasčių buvo nurodyta: noras gerai praleisti laiką su draugais, šventės. Narkotikų vartojimo priežastys panašios.

Atrankinis tyrimas parodė, kad 62 proc. respondentų turi draugų, kurie jau buvo susidūrę su policija, 20 proc. teigė neturintys draugų, kurie buvo susidūrę su policija, o 18 proc. – tokios informacijos apie draugus nežino.

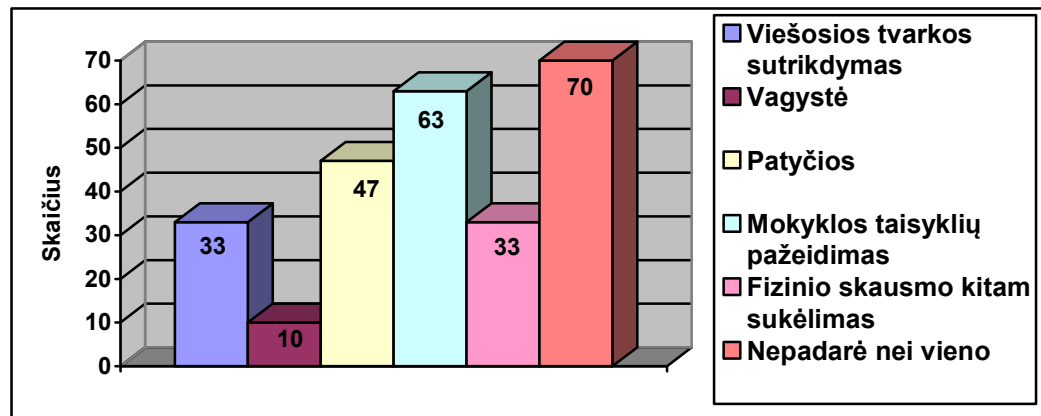
Dažnai dėl netinkamo nepilnamečių elgesio kyla problemų ne tik aplinkiniams, bet ir jiems patiems. Po 19 proc. respondentų nurodė, kad dėl jų elgesio jiems patiems iškyla problemos namuose ir mokykloje, 8 proc. respondentų – viešose vietose, 6 proc. – masiniuose renginiuose. O 66 proc. tyrimo dalyvių visai nekyla problemų dėl jų pačių elgesio.

Analizuojant ar dėl respondentų elgesio kyla problemų kitiems, paaiškėjo, kad 12 proc. nepilnamečių mano, kad kitiems dėl jų elgesio kyla problemų mokykloje, 8 proc. – namuose, po 4 proc. viešose vietose ir masiniuose renginiuose. O 79 proc. tiriamųjų mano, kad dėl jų elgesio kitiems problemų niekada nekyla.

Analizuojant deviantinio elgesio požymius, tyrimas rodo, kad 48 proc. tiriamųjų kartais arba retai bėga iš pamokų, 38 proc. nurodė, kad niekada nebėga iš pamokų. 28 proc. nepilnamečių kartais arba retai nelanko mokyklos, o 59 proc. nurodė, kad nepasitaiko tokių atvejų, kad jie nelanko mokyklos. 5 proc. paminėjo, kad buvo atvejų, kad jie bėgo iš namų, o 88 proc. – niekada. 9 proc. tyrimo dalyvių prisipažino, kad paslapčia ima pinigų iš tėvų, o 85 proc. – niekada nėra to darę. 4 proc. dažnai lošia iš pinigų, 7 proc. – kartais, 13 proc. – retai, o 73 proc. niekada nėra lošę iš pinigų. Prieš bendraamžius kartais smurtauja 4 proc., retai – 15 proc., niekada – 75 proc.

Remdamiesi tyrimo duomenimis, matome, kad didžiausią nepilnamečių teisės pažeidimų dalį, 38 proc., sudaro mokyklos taisyklių pažeidimai, 29 proc. – patyčios. Po 20 proc. nepilnamečių padarytų teisės pažeidimų sudaro viešosios tvarkos sutrikdymas ir fizinio skausmo kitam sukėlimas, 6 proc. nepilnamečių yra ką nors pavogę. 43 proc. tiriamųjų teigė, kad nėra padarę nei vieno teisės pažeidimo. Duomenys pateikti skaičiais, 11 paveiksle.

⁹² Kvieskienė G., Pozityvioji socializacija: mokslinė monografija. – Vilnius: VPU leidykla, 2005. – ISBN 9955-20-021-9

11 pav. **Mokinių padaryti teisės pažeidimai**

Atrankinio tyrimo duomenys parodė, kad dažnai nepilnamečiai teisės pažeidimus padaro dėl draugų įtakos (16 proc.) bei būdami apsvaigę nuo alkoholio (15 proc.). Mažiau tiriamųjų (10 proc.) pažymėjo, kad elgesio problemos kyla dėl to, kad jie nori atkreipti draugų dėmesį į save, nes nori „pasirodyti“ prieš juos, o mažiausiai t.y. 4 proc. dėl suaugusiųjų įtakos, 2 proc., nes buvo apsvaigę nuo narkotikų. Keletas respondentų (4 proc.) norodė, kad teisės pažeidimus darė iš pykčio arba šiaip sau, kiti teigė, kad nežino dėl kokios priežasties taip pasielgė. Taigi dažniausiai nepilnamečiai teisės pažeidimus padaro dėl draugų įtakos arba apsvaigę nuo alkoholio.

Labai svarbu kaip jauni žmonės elgiasi kai mato, kad nepilnamečiai daro teisės pažeidimą. Tyrimo duomenimis, 59 proc. nepilnamečių nekreipia dėmesio pamatę, kad nepilnametis daro teisės pažeidimą. Tai rodo jaunimo abejingumą. 29 proc. tiriamųjų teisės pažeidimo atveju, sudrausmina nusikaltėlį, tačiau nieko konkretaus nedaro, 14 proc. – praneša policijai arba atsakingiems asmenims. Tačiau net 10 proc. nepilnamečių atsakė, kad prisijungtų matydami, kad nepilnametis daro teisės pažeidimą.

Visuomenėje vyrauja nuomonė, kad pagrindinės ir svarbiausios nepilnamečių problemos yra alkoholio ir narkotikų vartojimas ir rūkymas. Atliktas tyrimas atskleidė, kad tiriamųjų nuomone, opiausios nepilnamečių problemos šiuo metu Lietuvoje yra nepilnamečių alkoholio ir narkotikų vartojimas.

Narkomanija neatsiejama nuo nusikalstamumo. Kadangi narkotikų siekiama bet kokia kaina, žmogaus galimybės sąmoningai kontroliuoti elgesį labai sumažėja. Anksčiau ar vėliau narkomanas, stengdamasis patenkinti savo potraukį, imasi nusikalstamos veiklos.

Opi nepilnamečių problema – alkoholio vartojimas. Vis dažnėja pranešimų televizijoje, spaudoje apie alkoholio padauginusius paauglius, didėja ir nusikaltimų skaičius, kuriuos neblaivūs padaro paaugliai. Kai bandoma kovoti su žalingais įpročiais, ugdymo institucijos gana dažnai pasijaučia

kovojančios vienos. Nors būtent tėvams turėtų labiausiai rūpėti ir rūpestį kelti esama situacija, jie prevencinį darbą palieka mokyklai⁹³.

Tyrimo metu paaiškėjo, kad trečioje vietoje, iš nepilnamečiams rūpimų problemų - smurtas. Iš bendraamžių vaikai patiria smurtą dažniausiai. Smurtas prieš vaikus išlieka latentiniu nusikaltimu. Vaikai, patyrę smurtą mokykloje, šeimoje, yra linkę tai nuslėpti todėl teisėsaugos institucijų pareigūnai, mokyklose dirbantys socialiniai pedagogai, vaiko teisių apsaugos skyrių specialistai, socialiniai darbuotojai, psichologai negali jiems padėti.

Dar viena, tyrimo metu paaiškėjusi, nepilnamečiams aktuali problema – patyčios. Patyčios gali vykti pačiose įvairiausiose vietose: ir mokykloje, ir kieme, ir namie, ir visur kitur, kur vaikai susitinka ir bendrauja. Kiekybiškai daugiau patyčių vyksta mokyklose. Patyčių situacijoje labai svarbų vaidmenį atlieka stebėtojai – kiti vaikai, kurie mato, kaip vaikas yra žeminamas. Mokykla yra labai palanki terpė turėti tokią stebėtojų auditoriją.⁹⁴ Šiuo metu Utenos apskrityje nemažas dėmesys skiriamas patyčių prevencijai mokyklose: įvertinamas patyčių mastas mokykloje, organizuojami darbuotojų mokymai, kuriamos patyčių mažinimo strategijos ir pan.

Tyrimo metu paaiškėjo, kad vis dar svarbi yra nepilnamečių tabako vartojimo problema. Lietuvoje pastebima grėsminga tendencija, kad nepaisant įvairiausių priemonių riboti tabako gaminių prieinamumą nepilnamečiams, tabako vartojimas tarp paauglių didėja, o rūkančiųjų amžius jaunėja.

Tiriamieji nepilnamečiai įvardijo ir vagystes, kaip dar vieną svarbią nepilnamečių problemą. 3.1 poskyryje buvo analizuojamos nepilnamečių padarytos nusikalstamos veikos. Analizuojant paaiškėjo, kad Utenos apskrityje tarp nusikalstamų veikų, kurias dažniausiai padaro nepilnamečiai vyrauja vagystės ir plėšimai. Atrankinis tyrimas tik dar kartą įrodė, kad ši problema nepilnamečių tarpe yra tikrai aktuali.

Tyrimo dalyvių rečiau minima, bet ne mažiau svarbi problema - ankstyvi lytiniai santykiai. Paauglio fizinės ir psichinės brandos ypatumai lemia ankstesnį seksualinių santykių problemos atsiradimą. Seksualiniai santykiai paaugliams gali būti vienas iš būdų, padedančių įtvirtinti savo vyriškumą ar moteriškumą, norą būti suaugusiems, labiau savarankiškiems ir nepriklausomiems⁹⁵. Apie šių santykių pasekmes nepilnamečiai negalvoja.

Žmogus, kuris jaučia paramą sprendamas savo problemas, labiau pasitiki savimi, patiria pilnatvės jausmą ir galimybę atlikti svarbiausius socialinius vaidmenis, sėkmingai spręsti problemas. Remdamiesi tyrimo duomenimis, matome, kad 76 proc. nepilnamečių nesijaučia vieniši sprendami savo problemas. Jiems spręsti problemas padeda, tėvai, draugai, artimieji, kartais mokyklos

⁹³ Tarasevičius E., Šeimos vaidmuo blaivumo dorybės ugdymui Kauno m. X mokyklos paauglių tarpe. VDU, 2009 – URL: http://vddb.laba.lt/obj/LT-eLABa-0001:E.02~2009~D_20090220_135534-62952 [žiūrėta 2011 10 28]

⁹⁴ Povilaitis R., Valiukevičiūtė J. Patyčių prevencija mokyklose. – Vilnius: UAB „Multipex“, 2006. – 6,10,12 p. – ISBN 9955-9497-9-1

⁹⁵ Juodraitis A., Pocevičienė R., Paauglių požiūris į ankstyvus lytinius santykius // Jaunųjų mokslininkų darbai. – 2008, Nr. 2(18), p. 116. - ISSN 1648-8776

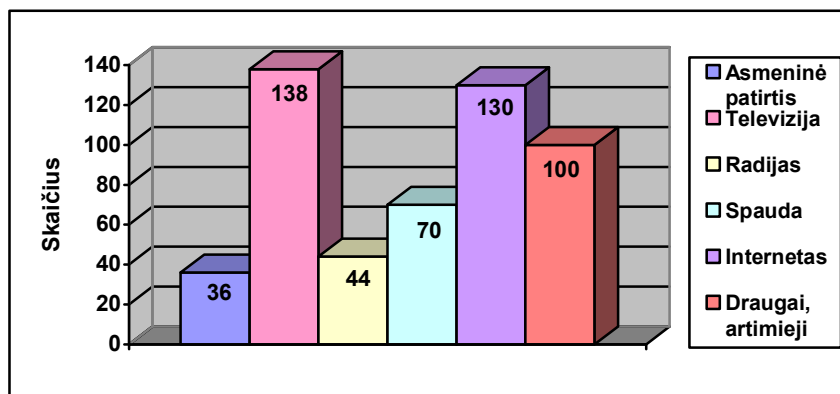
darbuotojai. 15 proc. nepilnamečių prisipažino, jog jaučiasi vieniši sprenddami savo problemas. Mokiniai mano, kad jiems galėtų padėti draugai arba internetas. 9 proc. nepilnamečių neatsakė į šį klausimą. Galima manyti, kad jie neatsakė nenorėdami atskleisti, kad jaučiasi vieniši.

Didelis dėmesys Lietuvoje skiriamas nepilnamečių problemoms, jų prevencijai. Atliktas tyrimas parodė, kad 21 proc. tiriamųjų mano, jog Lietuvoje nepilnamečių problemoms skiriama pakankamai dėmesio, 46 proc. – kad nepakankamai, 30 proc. – neturi nuomonės šiuo klausimu, 3 proc. – į šį klausimą neatsakė.

Tyrimo metu nepilnamečiai išvardino daug priežasčių, kurios jų manymu įtakoja nepilnamečių nusikalstamumą. Jas galima sugrupuoti:

- 1) šeimos įtaka (tėvų pavyzdys, netinkamas auklėjimas, problemos šeimoje);
- 2) bendraamžių įtaka (noras išsiskirti iš grupės draugų, noras tapti lyderiu, draugų įtaka);
- 3) visuomenės informavimo priemonių įtaka;
- 4) užimtumo stoka;
- 5) psichiką veikiančių medžiagų vartojimas (apsvaigimas, lengvai gaunamas alkoholis);
- 6) socialinės (socialinės padėties skirtumai).

Nepilnamečių nusikalstamumas yra viena svarbiausių problemų Lietuvoje. Tyrimo duomenys apie informacines priemones, iš kurių nepilnamečiai sužino apie nepilnamečių nusikalstamumą pateikiami 12 pav. Mokiniai apie nepilnamečių nusikalstamumą ir jų padaromus teisės pažeidimus dažniausiai sužino iš televizijos ir interneto pagalba.

12 pav. Informacinės priemonės, iš kurių nepilnamečiai sužino apie nepilnamečių nusikalstamumą

Tyrimo dalyvių užpildytose anketose akcentuojama užimtumo stoka. Iš tiesų, vienas po kito uždaromi būreliai, mažėja savivaldybių finansavimas vaikų užimtumui užtikrinti. Vasarą ši problema dar labiau paaštrėja. Tai neabejotinai daro įtaką priklausomybę sukeliančių medžiagų vartojimui, didina nepilnamečių padaromų nusikaltimų skaičių. Nepilnamečiai norėtų daugiau žinoti apie alkoholio ir narkotikų žalą, juos taip pat domina nepilnamečių justicijos klausimai. Nepilnamečiai mano, kad griežtesni įstatymai, dažnesni policijos apsilankymai nepilnamečių susibūrimo vietose,

didesnis visuomenės dėmesys gali sumažinti nepilnamečių nusikalstamumą Utenos apskrityje. Nepilnamečiai atkreipė dėmesį į pardavėjų sąžinę. Pasak tiriamųjų, pardavėjai galėtų dažniau prašyti pateikti asmens tapatybės dokumentą, kad tikrai įsitikintų, jog alkoholinių gėrimų ar cigarečių pirkėjas – pilnametis.

Žiniasklaida tampa itin svarbiu asmenybės socializacijos veiksniu, nes formuoja išorinio pasaulio sampratą, požiūrį į įvairius reiškinius, elgesio normas, vertybių sistemą.⁹⁶ Tyrimo duomenimis, 18 proc. tiriamųjų mano, kad žiniasklaidos pateikiama informacija apie nusikaltimus daro neigiamą įtaką nepilnamečiams, kadangi ši informacija skatina pasielgti taip pat kaip žiniasklaidoje apibūdinamas nusikaltėlis. Nepilnamečiai gali sumanyti pasielgti taip pat, gali kopijuoti, norėti tai išbandyti, pakartoti. Spaudos tyrimų duomenimis žiniasklaida, informuodama šalies visuomenę apie nusikaltimus, linkusi kurti perdėtą ir iškreiptą kriminogeninės būklės įvaizdį.⁹⁷ Kita dalis tyrimo dalyvių norėtų, kad žiniasklaida skelbtų mažiau informacijos apie nusikaltimus. Teigiamai žiniasklaidos pateikiamą informaciją apie nusikalstamumą vertina nemažai tiriamųjų nepilnamečių. Jie mano, kad pateikiama informacija skatina nenusikalsti, parodo kas atsitinka nepilnamečiams nusikaltėliams. Dar viena dalis tyrimo dalyvių teigė, kad žiniasklaidoje pateikiama informacija jiems ir jų draugams jokios įtakos nedaro.

Vis dažniau jaunimas bendrauja ne realiame, o virtualiame pasaulyje. Tyrimo metu perskaitėme daug įvairių, įdomių nepilnamečių nuomonių šia tema. Pasak tyrimo dalyvių, virtuali „tikrovė“ pelno vis daugiau nepilnamečių dėmesio, paaugliai per daug atsiriboja nuo realybės ir įsitraukia į virtualų pasaulį. Nepilnamečiai mano, kad virtualus pasaulis iškreipia vaikų tikrovės suvokimą. Pasak tiriamųjų, vaikai tampa nervingi, nes realus gyvenimas jiems tampa nebeįdomus. Virtualus pasaulis ugdo smurtą (įvairūs kompiuteriniai žaidimai) ir vaikai realybėje tampa agresyvūs ir pikti. Nepilnamečiai taip pat mano, kad vaikai tampa šiurkštesni, dažniau nusikalsta. Išvardintos nepilnamečių nuomonės apie realų gyvenimą ir virtualų pasaulį rodo, kad tyrime dalyvaujantis jaunimas yra sąmoningas šiuo klausimu, suvokia tikrąsias gyvenimo vertybes ir virtualaus pasaulio daromą žalą vaikams.

Apibendrinant tyrimo metu gautus duomenis, galime teigti, kad Utenos apskrityje deviantinis elgesys labiausiai būdingas nepilnamečiams, kurie yra 15 metų amžiaus. Analizuojant nepilnamečių šeimos sudėtį, paaiškėjo, kad du trečdaliai deviantiniu elgesiu pasižyminčių nepilnamečių turi abu tėvus, o mažesnė jų dalis gyvena nepilnose šeimose. Daugiau nei pusė tiriamųjų gyvena darniose šeimose. Tačiau kas ketvirtas tyrimo dalyvis jaučiasi vienišas spręsdamas savo problemas.

⁹⁶ Vosyliienė E., Socioedukacinis darbas su vaiku: mokomoji knyga. – Vilnius: „Baltų lankų“ leidyba, 2009. – 18 p. – ISBN 978-9955-23-307-7

⁹⁷ Dobryninas A., Nusikaltimai Lietuvos spaudoje // Jurisprudencija. Mokslo darbai. 1992, T. 11 (3), p. 28

Nusikalstamumas jaunimo tarpe yra viena aktualiausių problemų dabartinėje visuomenėje. Jaunuoliai nusikalsta įvairiose vietose – gatvėje, namuose, mokykloje ir dažniausiai šio nusikalstamumo aukomis tampa patys jaunuoliai. Nusikalstamumas giliai pažeidžia ne tik jo aukas, bet ir jų šeimas, artimuosius, bendruomenę, giliai paveikia nusikalstančių jaunuolių gyvenimo kokybę.

Šiuo metu opiausios nepilnamečių problemos yra: alkoholio ir narkotikų vartojimas, smurtas, patyčios ir rūkymas. Todėl nepilnamečių nusikalstamumo problema negali būti analizuojama atskirai nuo kitų elgesio problemų – nusikalstantys jaunuoliai neretai pasižymi ir tokiu elgesiu, kaip alkoholio ar narkotikų vartojimas, nuolatinis apgaudinėjimas ir melavimas.

Tiriant nepilnamečių alkoholio ir narkotikų vartojimo problemas atskleista, kad nepilnamečiai dažniau piktnaudžiauja alkoholiu, o ne narkotinėmis medžiagomis. Kas trečias nepilnametis dar nėra vartojęs alkoholio. Dviejų trečdalių tiriamųjų draugai vartoja alkoholį, o maždaug kas antras tiriamasis turi draugų, kurie jau buvo susidūrę su policija. Todėl galima manyti, kad tirti respondentai alkoholį ir narkotikus vartoja kartu su savo draugais, siekdami neatsilikti ir būti pripažintais draugų. Taip pat tikėtina, kad tie nepilnamečiai, kurie iki šiol nebuvo susidūrę su policija, dėl draugų įtakos ateityje taip pat turės reikalų su policija. Dažniausiai nepilnamečiai alkoholį ir narkotikus vartoja dėl smalsumo, dėl noro užmiršti savo problemas, dėl neturėjimo ką veikti.

Tyrimo metu paaiškėjo, kad dažniausiai deviantinio elgesio apraiškos pasireiškia mokykloje ir namuose. Nepilnamečiai pasižymintys deviantiniu elgesiu yra maištingi: pusė jų bėga iš pamokų, trečdalis nelanko mokyklos, ketvirtadalis lošia iš pinigų, penktadalis smurtauja prieš bendraamžius, dešimtadalis paslapčia ima pinigus iš tėvų. Teisės pažeidimus tyrimo dalyviai padaro dėl draugų įtakos arba apsvaigę nuo alkoholio. Toks vaikų elgesys kaip dalyvavimas muštynėse, tyčiojimasis yra glaudžiai susijęs su vėliau susiformuojančiu jaunuolių nusikalstamu elgesiu.

Nusikalstančio nepilnamečio elgesio prielaidos dažnai glūdi ankstyvoje vaikystėje – pastebima, kad nusikalstantys nepilnamečiai jau vaikystėje turėjo tam tikrų elgesio problemų, pasižymėjo agresyviu elgesiu ar nevaldomu elgesiu, savo artimiausioje socialinėje aplinkoje stebėjo ar patys patyrė agresyvų elgesį ar prievartą.

Pagrindinėmis priežastimis, dėl ko nusikalsta nepilnamečiai Utenos apskrityje, laikytina tai, kad blogėja santykiai šeimoje, dažnai neigiamą įtaką nepilnamečiams daro draugai, neilnamečių alkoholio vartojimas, o taip pat užimtumo stoka.

4.2 Nepilnamečių nusikalstamumo prevencija Lietuvoje ir Utenos apskrityje

A.Dapšys teigia, kad nepilnamečių nusikalstamumas – tai savotiška bendro nusikalstamumo pradžia, jo potencialus rezervas ir kartu prognozės modelis ateičiai⁹⁸, taigi kuo ankstesniame amžiuje

⁹⁸ A.Dapšys. Nepilnamečių nusikalstamumas: situacija ir prevencijos aktualijos. // Teisės problemos. 1993, Nr. 1, p. 42

bus užkirstas kelias nepilnamečių nusikaltimams, tuo didesnė bus galimybė sumažinti nusikalstamumą ateityje.

Sąvoka „nusikalstamumo prevencija“ paprastai apima viską, ką galima padaryti ar jau kas daroma, kad nusikalstamų veikų iš viso nebūtų arba kad jų būtų kuo mažiau. Nusikalstamumo prevencija literatūroje aiškinama kaip valstybinio arba visuomeninio pobūdžio priemonių daugiapakopė sistema, nukreipta į nusikalstamumą lemiančių priežasčių neutralizavimą (veikimo apribojimą, įtakos silpninimą), siekiant mažinti nusikalstamumo lygį. Nusikalstamų veikų prevencija kriminologine prasme yra visų viešų ir privačių pastangų, kuriomis siekiama užkirsti kelią nusikalstamoms veikoms, visuma.⁹⁹

Nacionalinėje nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programoje yra apibrėžiama nusikaltimų prevencijos sąvoka. Nusikaltimų prevencija – poveikio nusikalstamumui priemonė, kuria siekiama užkirsti kelią nusikaltimams, nustatant ir pašalinant bendrąsias nusikaltimų priežastis bei sąlygas, taip pat individualiai veikiant asmenis, kurie linkę daryti nusikaltimus ar ateityje gali tapti nusikaltėliais arba nusikaltimų aukomis.¹⁰⁰

Lietuvoje vykdomos šios pagrindinės nepilnamečių nusikalstamumo prevencinės programos:

- Nacionalinė nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa.¹⁰¹ Pagrindinis uždavinys kriminogeninių procesų plitimo stabilizavimas ir mažinimas bei atsakomybės neišvengiamumo principo efektyvus įgyvendinimas.
- Vaikų ir jaunimo socializacijos programa.¹⁰² Šios programos tikslas - plėtoti vaikų ir jaunimo socializacijos galimybes, skatinti kultūrinės ir pilietinės brandos ugdymą.
- Nepilnamečių justicijos 2009 – 2013 m. programa.¹⁰³ Šios programos paskirtis – sudaryti sąlygas kryptingam, ilgalaikiam ir kompleksiniam nepilnamečių justicijos sistemos tobulinimui, nustatyti ir įgyvendinti priemones, pritaikytas skirtingoms rizikos grupėms priklausančių nepilnamečių poreikiams tenkinti, ir nukreipti dabartines pastangas resocializuoti teisės pažeidėjus.
- Nacionalinė smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2008 – 2010 m. programa.¹⁰⁴ Programa siekė numatyti įvairių priemonių rinkinį smurtui prieš vaikus, formuoti visuomenės nepakantumą smurtui prieš vaikus ir tarp vaikų, sukurti pagalbos vaikams, nukentėjusiems nuo smurto, ir jų šeimų nariams pagalbos ir prevencijos priemonių sistemą.

⁹⁹ Kriminologija: vadovėlis, (moksl. red. G. Babachinaitė, A. Kiškis). – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2010. – 336 p. - ISBN 978-9955-19-178-0

¹⁰⁰ LR Seimo nutarimas Dėl nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos patvirtinimo. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=283668 [žiūrėta 2011 11 03]

¹⁰¹ Ten pat

¹⁰² LR Švietimo ir mokslo ministro įsakymas Dėl vaikų ir jaunimo socializacijos programos patvirtinimo. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=383712&p_query=&p_tr2= [žiūrėta 2011 11 04]

¹⁰³ LR Vyriausybės nutarimas Dėl nepilnamečių justicijos 2009 - 2013 metų programos. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=352381&p_query=&p_tr2= [žiūrėta 2011 11 04]

¹⁰⁴ LR Vyriausybės nutarimas Dėl nacionalinės smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2008 – 2010 metų programos patvirtinimo. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=331947 [žiūrėta 2011 11 04]

- Vaikų ir paauglių nusikalstamumo prevencijos nacionalinė programa¹⁰⁵. Vykdoma nuo 1997 m. Programos tikslai - skatinti mokyklų bendradarbiavimą su policijos įstaigomis mokinių ir jų tėvų teisinio švietimo, vaikų teisėtvarkos pažeidimų prevencijos srityse; plėtoti mokinių užimtumo galimybes šalies neformalaus švietimo renginiuose.

- Alkoholio, tabako ir kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimo prevencijos programa.¹⁰⁶ Šios programos pagrindinis tikslas – ugdyti asmenį, motyvuotą sveikai gyventi, nevartoti alkoholio, tabako ir kitų psichiką veikiančių medžiagų. Būtina paminėti, jog programa integruojama privalomai į ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo grupių veiklas, dalykų pamokas, vykdoma per popamokinę ir projektų veiklą, organizuojamus renginius ir t.t.

- Rengimo šeimai ir lytiškumo ugdymo programa¹⁰⁷. Paskirtys: 1) ugdomoji – rengti jaunos žmonės gyvenimui, santuokai, ugdyti brandžią ir dorovingą asmenybę; 2) prevencinė – vykdyti ankstyvų lytinių santykių ir su jais susijusių problemų prevenciją.

Lietuvoje esančios nusikalstamumo prevencijos sistemos principai ir funkcionavimas turi konkretų kryptingumą. Ši sistema atlieka šias funkcijas¹⁰⁸:

1. reguliuojamąją - prevencijos priemonėmis siekiama sudaryti tam tikras sąlygas, kurioms esant žmonės galėtų spręsti konfliktus remdamiesi įstatymais;
2. apsauginę - siekia apsaugoti piliečių teises ir laisves nuo pažeidimų, apginti socialiai reikšmingas vertybes;
3. auklėjamąją – tai įtikinimo metodų taikymas žmonėms, kurių elgesys rodo, kad jie gali nusikalsti, ir jų elgesio korekcija.

Dar viena iš prevencinių priemonių sistema Lietuvoje yra LR Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymas¹⁰⁹, kuriame nustatyta, kad vaikui minimalios ir vidutinės priežiūros priemonės skiria vaiko nuolatinės gyvenamosios vietos savivaldybės administracijos direktorius pagal savivaldybės administracijos vaiko gerovės komisijos siūlymą. Savivaldybės administracijos vaiko gerovės komisija sudaroma iš savivaldybės administracijos struktūrinių padalinių, teritorinės policijos įstaigos, teritorinės prokuratūros, socialinių paslaugų, švietimo, sveikatos ir kitų institucijų, dalyvaujančių prevencinėje veikloje, atstovų. Šio įstatymo tikslas – sukurti vaiko teises ir teisėtus interesus bei visuomenės saugumo poreikius atitinkančią ir elgesio problemų turinčio vaiko

¹⁰⁵ LR Švietimo ir mokslo ministro įsakymas Dėl vaikų ir paauglių nusikalstamumo prevencijos programų savivaldybėse organizavimo ir finansavimo. <http://www.nplc.lt/sena/lit/ta/20050118.doc> [žiūrėta 2011 11 04]

¹⁰⁶ LR Švietimo ir mokslo ministro įsakymas Dėl alkoholio, tabako ir kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimo prevencijos programos patvirtinimo. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=272725&p_query=&p_tr2= [žiūrėta 2011 11 04]

¹⁰⁷ LR Švietimo ir mokslo ministro įsakymas Dėl rengimo šeimai ir lytiškumo ugdymo programos patvirtinimo. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=292322&p_query=&p_tr2= [žiūrėta 2011 11 04]

¹⁰⁸ Galinaitytė J. Kriminologija: teorija ir aktualijos: studija. – Vilnius: Vilniaus verslo teisės akademija, 2009. – 170 p. – ISBN 978-9955-590-98-9

¹⁰⁹ LR Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymas. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=390426 [žiūrėta 2011 11 03]

socializacijai, ugdymui bei švietimo ir kitos pagalbos teikimui skirtą vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros priemonių sistemą, kuri padėtų vaikui įveikti susiformavusį ydingą elgesį, išsiugdyti prasmingo individualaus ir visuomeninio gyvenimo sampratą.

Igyvendinat šį įstatymą, Utenos apskrityje susiduriama su problema, kad vaiko minimalią priežiūrą vykdo tas pats socialinis pedagogas, psichologas arba socialinis darbuotojas, kuris jau ir prieš tai dirbo su tuo vaiku. Ši problema egzistuoja dėl darbuotojų stokos.

Vaikų užimtumas ir prevencinė veikla turi tapti vietos bendruomenių uždaviniu, o suinteresuotų institucijų veikla šioje srityje vienijama ir koordinuojama. 2004 m. balandžio 14 d. švietimo ir mokslo ministro ir policijos generalinio komisaro bendru įsakymu buvo įsteigta koordinacinė darbo grupė, kuri jungia vaikų ir jaunimo užimtumu bei prevencine veikla besirūpinančių žinybų, savivaldos, nevyriausybinių organizacijų atstovus. Koordinacinės darbo grupės uždavinys - telkti bendras mokyklų, policijos, vietos bendruomenių, seniūnijų, nevyriausybinių organizacijų jėgas užimant vaikus po pamokų, atostogų metu, organizuojant moksleivių teisinį švietimą, dirbant su socialinės rizikos šeimomis bei nusikalsti linkusiais vaikais ir jaunuoliais. Prevencinio darbo koordinavimo grupės yra įsteigtos visose Utenos apskrities savivaldybėse.

Pripažįstama, kad mokyklos – pati svarbiausia aplinka bendrajai prevencijai taikyti, o nacionalinėse strategijose pastebimai ryškiau pabrėžiama mokyklose vykdoma prevencija ir tokios prevencijos organizuotas įgyvendinimas. Utenos apskrities mokyklose vykdoma nemažai įvairių socialinio emocinio ugdymo programų, kuriose dalyvauja įvairaus amžiaus mokiniai ir netgi darželinukai. Pagrindinės programos, kurios buvo vykdytos 2010 m. Utenos apskrityje esančiose, tyrime dalyvavusiose mokyklose¹¹⁰:

- "Gyvenimo įgūdžių ugdymo programa" (pradinės klasės). 2004 m.
- "Gyvenimo įgūdžių ugdymo programa" (V - VIII klasės; IX - XIII klasės). 2005 m.
- Saugaus eismo programa bendrojo lavinimo mokyklos I - VIII klasėms.
- "Tiltai" - paauglių socialinių įgūdžių ugdymo programa. 2007 m.
- Rengimo šeimai ir lytiškumo ugdymo programa.
- Alkoholio, tabako ir kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimo prevencijos programa.
- Psichoaktyvių medžiagų vartojimo prevencijos mokymo programa tėvams.
- "Sveikos gyvensenos ugdymas" - gyvenimo įgūdžių ugdymo programa I - VIII klasėms.

Išvardintos prevencinės programos minėtose mokyklose buvo vykdomos ir 2011 m.

Kaip matome, prevencinių programų Utenos apskrities mokyklose vykdoma daug (lentelėje išvardinta tik vykdomų programų dalis) ir į jas stengiamasi įtraukti kuo didesnę skaičių mokinių.

¹¹⁰ Šaltinis: tyrime dalyvavusių Utenos apskrities mokyklų socialinių pedagogų pateikta informacija. Tyrimas atliktas Ignalinos rajono gimnazijoje, Zarasų „Ąžuolo“ gimnazijoje, Anykščių A. Baranausko vidurinėje mokykloje, Molėtų r. Sugintų vidurinėje mokykloje, Utenos Dauniškio gimnazijoje, Visagino Sedulinos vidurinėje mokykloje.

Tačiau prevencijai mokyklose reikėtų skirti dar daugiau dėmesio. Norint sukurti veiksmingas nepilnamečių prevencijos programas, reikėtų daugiau dėmesio skirti nepilnamečio ir šeimos tarpusavio santykių problemoms spręsti. Jau pradinėse klasėse reikėtų pradėti aktyviau dirbti su vaikais ir jų tėvais. Reikėtų didinti tėvų atsakomybę vaikų atžvilgiu, kad tėvai suprastų, jog jų vaiką ugdo ir juo rūpinasi ne tik mokykla, socialiniai darbuotojai, bet pirmiausia šeima, kad už vaikų elgesį atsakingi yra tėvai, o ne institucijos esančios aplink vaiką. Todėl reikėtų skatinti, kad kurtųsi tėvų grupės, kurios būtų suinteresuotos spręsti nepilnamečių problemas, rūpintis savo vaikų ateitimi. Pokalbiai ir diskusijos grupėje padėtų atskleisti tiek gyvenimiškų situacijų įvairovę, tiek kylančių problemų bendrumą bei dėsningumą. Svarbu, kad šiose tėvų grupėse dalyvautų ir tėvai iš socialinės rizikos šeimų. Kadangi daugiausia vaikų - deviantų yra iš probleminių, socialinės rizikos šeimų.¹¹¹

Kuriant prevencines priemones teigiama, kad į jas įtraukiami ir tėvai, tačiau tėvai dažniausiai dalyvauja tik klasės tėvų susirinkimuose, įvairiuose renginiuose ir mokyklos tarybos posėdžiuose, t.y. tėvai dalyvauja tik mokyklos lygmenyje vykdomoje prevencinėje veikloje.

Sprendžiant nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos problemas, labai svarbus vaidmuo atitenka teisėsaugos institucijoms ir kitų institucijų bendradarbiavimui su jomis. Svarbu išsiaiškinti kokios nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos priemonės yra vykdomos Utenos apskrities vyriausiojo komisariato (toliau - VPK) struktūriniuose padaliniuose. Toliau pateikta informacija remiantis Utenos apskrities vyriausiojo komisariato 2010 –ųjų metų veiklos plano ataskaita.¹¹²

Utenos apskrities policijos komisariatuose, kuriant saugią aplinką, sprendžiant nusikalstamų veikų ir kitų teisės pažeidimų prevencijos, jaunimo užimtumo klausimus, aktyviai dalyvauja ir talkina Utenos apskrities rajonų savivaldybės, rajono seniūnijų prevencinės grupės, Visuomeninės tarybos prie Utenos apskr. VPK ir rajonų policijos komisariatų, policijos rėmėjai. Rajonų savivaldybės kiekvienais metais skiria lėšas Utenos apskrities VPK policijos komisariatams parengtoms prevencinėms programoms įgyvendinti.

VPK bendrabarbiauja su įvairiomis institucijomis: su Utenos apskrities 9 - aja šaulių rinktine (organizuojant socialinės rizikos grupėse esančių nepilnamečių užimtumą); su Lietuvos savivaldybių seniūnų asociacija (tikslas – tarpinstitucinis bendradarbiavimas rengiant bendrus nusikalstamų veikų prevencijos projektus). VPK vykdo ir tarptautinį bendradarbiavimą. Vykdoma Latvijos – Lietuvos bendradarbiavimo abipus sienos programa, kurią iš dalies finansuoja Europos regioninės plėtros fondas.

¹¹¹ Barkštienė J. Šeimos įtaka nepilnamečių deviantinio elgesio formavimuisi: magistro darbas. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007. – 44 p. – URL: http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2007~D_20080128_111328-11950/DS.005.0.01.ETD [žiūrėta 2011 11 06]

¹¹² Utenos apskrities vyriausiojo komisariato 2010 –ųjų metų veiklos plano ataskaita. http://www.utena.policija.lt/media/file/veiklosplanai/2010%20m_%20AVPK%20veiklos%20plano%20ataskaita.doc [žiūrėta 2011 11 05]

Utenos apskrities vyriausiojo komisariato visuose struktūriniuose padaliniuose 2010 m. buvo vykdoma daug nepilnamečių nusikalstamumo prevencinių priemonių. Buvo organizuoti renginiai saugaus eismo klasėje. Pėstieji“, „Dviratininkai“, „Būk matomas.“ Įgyvendinant Nacionalinę nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programą kartu su savivaldybėmis parengta 15 prevencinių programų. Visuomenės informavimo priemonių pagalba bei susitikimų su gyventojais metu teikta informacija apie kriminogeninę būklę, apsaugos nuo nusikalstamų veikų būdus ir priemones, bendradarbiavimo su policija galimybes ir naudą. Tyrėjai nuolatos kontaktavo su aptarnaujamų seniūnijų seniūnais, lankėsi aptarnaujamose teritorijose esančių ugdymo įstaigų, kur susitiko su mokyklų administracija, mokiniais bei jų tėvais. Buvo parengtos bendros nusikalstamų veikų, daromų viešose vietose prevencijos priemonės. Utenos apskrities VPK policijos pareigūnai lankėsi Utenos apskrities seniūnijose esančiose mokymosi įstaigose. Šių apsilankymų metu buvo skaitomos paskaitos apie nepilnamečių administracinę ir baudžiamąją atsakomybę, už vaikų iki 16 metų padarytus pažeidimus administracinė atsakomybė tėvams, išaiškinta atsakomybė apie rūkymą mokyklos teritorijose, už nepilnamečių alkoholio vartojimą ir laikymą, buvo sprendžiamos problemos dėl smurto tarp moksleivių. Įgyvendinant Nacionalinę smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2008 - 2010 m. programą, buvo suorganizuota reidų į socialinės rizikos šeimas, kuriose auga nepilnamečiai vaikai. Buvo lankomasi vaikų ugdymo įstaigose, vaikų vasaros poilsio stovyklose. Susitikimų metu skaitomos paskaitos, vaikų ir jaunimo nusikalstamumo, teisės pažeidimų, narkomanijos, smurto prevencijos temomis. Stiprinama psichoaktyvių medžiagų kontrolė mokyklose ir jų prieigose. Inicijuota rajono mokyimo įstaigose Jaunųjų policijos rėmėjų bei Jaunųjų eismo patrulių būrelių veikla. Organizuotos tikslinės priemonės, skirtos teisės pažeidimams, susijusiems su nepilnamečių girtavimu, jų įtraukimu girtauti, alkoholinių gėrimų ir tabako gaminių pardavimu nepilnamečiams, nustatyti ir jų prevencijai kaimo vietovėse. Viešose vietose vykstančių masinių renginių metu bei vaikų poilsio ir laisvalaikio praleidimo vietose buvo organizuotos akcijos, siekiant išaiškinti narkotikų platintojus ir vartotojus. Siekiant mažinti vaikų daromus teisės pažeidimus, nusikalstamas veikas vasaros atostogų metu organizuotos vaikų ir jaunimo varžybos apskrities mastu, skirtos vaikų užimtumui vasaros sezono metu, „Vietoj gatvės - futbolas“. Su socialiniais partneriais surengta stovykla su šauliais apskrities mastu. 20 mokyklų, dalyvavo teisinių žinių viktorinoje – „Temidė“. Į prevencines priemones, projektus, renginius įtraukiami vaikai, kurių elgesiu domisi policija. Analizuota vaikų ir jaunimo nusikalstamumo ir teisės pažeidimų būklė bei priežastys, bendraujant su žiniasklaidos atstovais paskelbta rajonų spaudoje. Surengta 18 Utenos apskrities policijos komisariatų susitikimų su vietos dvasininkijos atstovais, siekiant ypatingą dėmesį kreipti į jaunimo problemas.

Analizuojant Utenos apskrities vyriausiojo policijos komisariato 2011 –ųjų metų veiklos plano ataskaitą¹¹³, paaiškėjo, kad 2011 m. pagal galimybes Utenos apskrityje buvo organizuojami įvairūs prevenciniai projektai bei konkursai, tokie kaip „Saugūs ir sveiki mokykloje“, „Saugiausia mokykla“ ir kt. 2011 m. kaip ir 2010 m., policijos pareigūnai dažnai lankėsi mokymo įstaigose, vedė pokalbius įvairiomis prevencijos (alkoholio, tabako, įvairių teisės pažeidimų bei atsakomybės už teisės pažeidimų padarymą) temomis bei atsakinėjo į moksleivius dominančius klausimus.

Išanalizavus Utenos apskrities vyriausiojo policijos komisariato 2010 –ųjų ir 2011 –ųjų metų veiklos plano ataskaitą, galima teigti, kad Utenos apskrities policijos komisariatai aktyviai dirba su nepilnamečiais vykdydami nepilnamečių nusikalstamumo ir teisės pažeidimų prevenciją. Nepilnamečių reikalų pareigūnai intensyviai bendrauja su jaunimu organizuodami mokyklose įvairius švietėjiškus renginius, viktorinas, sportines varžybas ir kt. Skirtingo amžiaus grupių vaikams vedamos paskaitos apie policijos pareigūnų darbą, apie tabako, alkoholio bei narkotikų žalą. Aktyviai bendraujama ir bendradarbiaujama su mokyklų vadovybe, siekiant išsiaiškinti pagrindines problemas su kuriomis susiduria nepilnamečiai. Tačiau neužimtumas, alkoholizmas, narkomanija formuoja tam tikrų gyventojų grupių, ypač nepilnamečių, antisocialines nuostatas. Didžiausią rūpestį kelia nepakankamas finansavimas organizuojant nepilnamečių užimtumą.

Registruoto nepilnamečių nusikalstamumo lygis Utenos apskrityje, lyginant su 2006 m., 2010 m. sumažėjo 5,1 proc., 36 proc. sumažėjo nusikalstamų veikų, kurias padarė nepilnamečiai, skaičius, 27 proc. sumažėjo nepilnamečių, įtariamų (kaltinamų) nusikalstamų veikų padarymu skaičius, dažniausiai nepilnamečių padaromų nusikalstamų veikų t.y. vagysčių, skaičius sumažėjo 44,7 proc. Pagal šiuos duomenis, apibendrinant galime teigti, kad Utenos apskrityje nepilnamečių nusikalstamumas mažėja, kadangi veikia ne tik gerai parengtos prevencinės programos, bet ir į prevencinį procesą sujungiamos visos institucijos: švietimo, teisėsaugos, savivaldos ir kitos institucijos. Tačiau labiausiai tūksta tėvų įsitraukimo į prevencinį procesą ir didesnių finansinių galimybių prevencinėms programoms kurti ir įgyvendinti.

¹¹³ Utenos apskrities vyriausiojo policijos komisariato 2011-metų ataskaita. http://www.utena.policija.lt/media/file/veiklos-planai/2011_ataskaita.doc [žiūrėta 2011 11 05]

IŠVADOS

1. Nepilnamečių nusikalstamumo lygis Utenos apskrityje 2006 – 2010 m. atitiko Lietuvos nepilnamečių nusikalstamumo lygio kitimo tendencijas. Tačiau Utenos apskrityje būdingas žemesnis nei visos Lietuvos nepilnamečių nusikalstamumo lygis. 2006 – 2010 m. Utenos apskrityje nepilnamečių nusikalstamumo lygis buvo vienas žemiausių iš visų apskričių.
2. Išanalizavus 2006 – 2010 m. Utenos apskrities nepilnamečių nusikalstamumo statistinius duomenis, darytina išvada, kad nepilnamečių nusikalstamumas nuo 2007 m. mažėja. To priežastimis (prielaida) gali būti laikoma ir tai, kad mažėja bendras nepilnamečių gyventojų skaičius apskrityje, ir prevencinių programų efektyvumas (netirta).
3. Utenos apskrities nepilnamečių 2006 - 2010 m. nusikalstamumui būdingas grupiškumas, dominuoja mišrios sudėties nusikalstamos grupės. Taip pat nepilnamečių nusikalstamumui būdingi turtiniai nusikaltimai (tai atitinka bendrąsias Lietuvos nepilnamečių nusikalstamumo tendencijas) – daugiausiai padaroma vagysčių ir plėšimų.
4. Utenos apskrities nepilnamečių, padariusių nusikalstamas veikas, pagrindiniai bruožai – išsilavinimas (didžioji dalis nepilnamečių turi pradinį arba pagrindinį išsilavinimą) ir užimtumas (dauguma nusikaltusių nepilnamečių – moksleiviai). Išanalizavus statistinius duomenis, paaiškėjo, kad, daugiau nei du trečdaliai užregistruotų nepilnamečių, įtariamų (kaltinamų) nusikalstamos veikos padarymu, yra 16 – 17 metų asmenys. Absoliuti dauguma nusikaltusių nepilnamečių buvo Lietuvos Respublikos piliečiai.
5. Pagrindinėmis priežastimis, dėl ko nusikalsta nepilnamečiai Utenos apskrityje, laikytina tai, kad blogėja santykiai šeimoje, dažnai neigiamą įtaką nepilnamečiams daro draugai, neilnamečių alkoholio vartojimas, o taip pat užimtumo stoka.
6. Nepilnamečių nusikalstamumo prevencijai Utenos apskrityje skiriamas didelis dėmesys. Vykdomas didelis skaičius įvairių prevencinių programų, apjungiančių švietimo, teisėsaugos, savivaldos institucijas, tačiau trūksta nepilnamečių tėvų įsitraukimo sprendžiant nepilnamečių problemas ir vykdant nepilnamečių nusikalstamumo prevenciją.

SIŪLYMAI IR REKOMENDACIJOS

Kadangi vaikų asmenybės ir elgesio formavimuisi didelės įtakos turi šeima, šeimos narių tarpusavio santykiai, labai svarbu, kad kuo daugiau tėvų, iš įvairių socialinių sluoksnių, dalyvautų sprendžiant nepilnamečių problemas ir vykdant nepilnamečių nusikalstamumo prevenciją. Rekomenduojame skatinti kurtis tėvų grupėms, kurios būtų suinteresuotos spręsti nepilnamečių problemas, rūpintis savo vaikų ateitimi. Pokalbiai ir diskusijos tėvų grupėse padėtų atskleisti tiek gyvenimiškų situacijų įvairovę, tiek kylančių problemų bendrumą bei dėsningumą. Tėvų grupėms tikslinga dalyvauti ne tik mokyklose vykdomose prevencinėse veiklose, bet ir kartu su įvairių institucijų atstovais dalyvauti prevencinio darbo koordinavimo grupėse. Tikslinga kartu su tėvų grupėmis spręsti nepilnamečių problemas, tėvų grupes įtraukti vykdant nepilnamečių nusikalstamumo prevenciją, rengti seminarus, mokymus tėvams jiems aktualiomis temomis. Inicijuoti tėvų grupių kūrimąsi gali bet kurios institucijos, dirbančios su nepilnamečiais ir jų problemomis, darbuotojai, nevyriausybinių organizacijų atstovai arba patys tėvai. Šių grupių įsikūrimui nereikia papildomų lėšų ar darbuotojų. Seminarus ir mokymus tėvų grupėms galėtų rengti teisėsaugos, švietimo (specialusis pedagogas, logopedas, socialinis pedagogas), savivaldos (socialinis darbuotojas, įvairūs specialistai), pagalbos mokiniui, mokytojui ir mokyklai centro (psichologas) ir kiti darbuotojai. Svarbiausia, kad tėvai suvoktų, kad jie gali įtakoti visas nepilnamečių nusikalstamumą įtakojančias priežastis (vaiko asmenybę, santykius šeimoje, draugų itaką, užimtumą, psichotropinių medžiagų vartojimą).

LITERATŪRA

Teisės aktai

1. Jungtinių tautų standartinės minimalios nepilnamečių teisenos įgyvendinimo taisyklės (Pekino taisyklės), 1985, Generalinės Asamblėjos rezoliucija, Nr. 40/33.
http://www.nplc.lt/sena/nj/Dokumentai/Uzs_teis_aktai/Pekinotaisykles%20red.htm
2. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija.
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=19848&p_query=&p_tr2=
3. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas.
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=407311
4. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas.
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=404447
5. Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas.
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=409741
6. Lietuvos Respublikos įstatymas Dėl Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos ratifikavimo.
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=18370&p_query=Jungtini%F8%20Taut%F8%20vaiko%20teisi%F8%20konvencija&p_tr2=2
7. Lietuvos Respublikos Vyriausybės potvarkis Dėl prisijungimo prie 1989 m. lapkričio 20 d. konvencijos dėl vaiko teisių. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=6831
8. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas Dėl nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos patvirtinimo. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=283668
9. Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministro įsakymas Dėl alkoholio, tabako ir kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimo prevencijos programos patvirtinimo.
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=272725&p_query=&p_tr2=
10. Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministro įsakymas Dėl rengimo šeimai ir lytiškumo ugdymo programos patvirtinimo.
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=292322&p_query=&p_tr2=4
11. Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministro įsakymas Dėl vaikų ir jaunimo socializacijos programos patvirtinimo.
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=383712&p_query=&p_tr2=
12. Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministro įsakymas Dėl vaikų ir paauglių nusikalstamumo prevencijos programų savivaldybėse organizavimo ir finansavimo.
<http://www.nplc.lt/sena/lit/ta/20050118.doc>
13. Lietuvos respublikos Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymas.
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=390426

14. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas.

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=26400&p_query=&p_tr2=

15. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Dėl nacionalinės smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2008 – 2010 metų programos patvirtinimo.

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=331947

16. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Dėl nepilnamečių justicijos 2009 - 2013 metų

programos. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=352381&p_query=&p_tr2=

Specialioji literatūra

1. Abramavičius A. ir kt. Baudžiamoji teisė: bendroji dalis: vadovėlis. – Vilnius: Eugrimas, 2001. – ISBN 9955–501–05-7

2. Babachinaitė G., Nepilnamečių smurtas Lietuvoje: raida, priežastys ir prevencija. - Jurisprudencija : mokslo darbai. Vilnius : Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras. 2002, T. 27(19), ISSN 1392-6195.

3. Babachinaitė G., Smurtinio nusikalstamumo samprata, tendencijos ir šiuolaikiniai raidos ypatumai Lietuvoje. Jurisprudencija, Mokslo darbai, 1(103), MRU. – Vilnius, 2008.

4. Babachinaitė G., Dapšys A., Drakšienė A. Nepilnamečių nusikalstamumo bruožai (praeitis, dabartis, prognozės). // Filosofija ir sociologija. - 1991. - Nr. 3,

5. Bakanas A. ir kt. Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras. II knyga. - Vilnius: Justitia, 2002. – ISBN 9986-567-55-6

6. Barkštienė J. Šeimos įtaka nepilnamečių deviantinio elgesio formavimuisi: magistro darbas. –

Vilnius: MRU, 2007. – URL: [http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-](http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2007~D_20080128_111328-11950/DS.005.0.01.ETD)

[0001:E.02~2007~D_20080128_111328-11950/DS.005.0.01.ETD](http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2007~D_20080128_111328-11950/DS.005.0.01.ETD) [žiūrėta 2011 11 06]

7. Беличева С. А. Основы превентивной психологии // Социальное здоровье России.-Москва, 1993.

8. Čepas A. Nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos bruožai: mokomoji priemonė. – Vilnius:

LTSR aukšt. ir spec. vid. mokslo m-ja 1986.

9. Černauskaitė R., Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai pagal Lietuvos ir užsienio baudžiamuosius įstatymus: magistro darbas. – Vilnius: VU, 2007. – URL:

[http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2007~D_20081203_204533-](http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2007~D_20081203_204533-76243/DS.005.1.01.ETD)

[76243/DS.005.1.01.ETD](http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2007~D_20081203_204533-76243/DS.005.1.01.ETD) [žiūrėta 2011 11 06]

10. Dapšys A., Nepilnamečių nusikalstamumas: situacija ir prevencijos aktualijos // Teisės problemos. 1993. Nr. 4 (10).

11. Drakšienė A., Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso projekte, Teisė Nr. 32, 1998.

12. Dobryninas A., Nepilnamečių justicija – Lietuvos žiniasklaidoje. – Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 2000. – ISBN 9955-473-00-2
13. Dobryninas A., Nusikaltimai Lietuvos spaudoje // Jurisprudencija. Mokslo darbai. 1992, T. 11 (3),
14. Galinaitytė J. Kriminologija: teorija ir aktualijos: studija. – Vilnius: Vilniaus verslo teisės akademija, 2009. – ISBN 978-9955-590-98-9
15. Gegužytė V., Nepilnamečių socializacijos problemos pataisos istaigose. Magistro baigiamasis darbas, MRU, 2008, pasiekiamas naudojantis universiteto bibliotekos prieigomis, intranete.
16. Goda G., Nepilnamečio teisinė padėtis baudžiamajame procese. Nepilnamečių kriminalinė justicija: kvalifikacijos kėlimo kursų paskaitų medžiaga. – Vilnius: Vidaus reikalų ministerija, 2001. - ISBN 9955-9373-0-0
17. Jatkevičius, A. Smurtinio nepilnamečių nusikalstamumo samprata. Teisė, 1999, 33 (4).
18. Juodraitis A., Pocevičienė R., Paauglių požiūris į ankstyvus lytinius santykius // Jaunųjų mokslininkų darbai. – 2008, Nr. 2(18), - ISSN 1648-8776
19. Justickis V. Kriminologija: vadovėlis. I dalis. – Vilnius: LTU Leidybos centras, 2001.– ISBN 9955-442-64-6
20. Juška R., Veiksniai, įtakojančys nepilnamečių nusikalstamumą Panevėžio mieste: magistro darbas. – Vilnius: MRU, 2007. – URL: http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2007~D_20061213_150617-77569/DS.005.0.01.ETD [žiūrėta 2011 11 06]
21. Kiškis A., Neigiamas smurto televizijoje poveikis nepilnamečiams ir jo prevencija // Jurisprudencija : mokslo darbai. Vilnius : Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras. 2004, T. 59(51), ISSN 1392-6195.
22. Kleizienė V., Ugdymo šeimoje įtaka nepilnamečių nusikalstamai veikai: magistro darbas. – Kaunas: VDU, 2009. – URL: http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2010~D_20100209_102635-49405/DS.005.0.02.ETD [žiūrėta 2011 11 06]
23. Kriminologija: vadovėlis, (moksl. red. G. Babachinaitė, A. Kiškis). – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2010. – ISBN 978-9955-19-178-0
24. Lee Ellis, Criminal behavior and r/K selection: An extension of gene-based evolutionary theory. Deviant behavior, 1984, Vol.8.
25. Leliūgienė I., Socialinė pedagogika: vadovėlis. – Kaunas: Technologija, 2003. – ISBN 8855-09-342-0
26. Nusikalstamumas Lietuvoje ir jo prognozės iki 2015 metų, Monografija, (moksl. red. G. Babachinaitė, S. Justickaja), Vilnius: MRU leidybos centras, 2008. – ISBN 978-9955-19-100-1
27. Pakštaitis L., Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai baudžiamajame kodekse, jų taikymo bei tobulinimo problemos. Nepilnamečių justicija Lietuvoje: teorija ir praktika, metodinis leidinys, Vilnius, 2007.

28. Pakštaitis L., Nepilnamečių justicija Lietuvoje : mokomoji knyga. - Vilnius : UAB "Petro ofsetas", 2007.
29. Pakštaitis L., Trends in the Practical Implementation of Criminal Responsibility of Juveniles According to the Criminal Law of Lithuania. Socialinių mokslų studijos = Social sciences studies : mokslo darbai / Mykolo Romerio universitetas. ISSN 2029-2236. 2009, Nr. 4(4), Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras.
30. Paleckienė J., Nepilnamečių nusikalstamumo socialiniai veiksniai: magistro darbas. – Vilnius: VPU, 2007. – URL: http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2007~D_20070816_172910-13589/DS.005.0.01.ETD [žiūrėta 2011 11 06]
31. Povilaitis R., Valiukevičiūtė J. Patyčių prevencija mokyklose. – Vilnius: UAB „Multiplex“, 2006. – ISBN 9955-9497-9-1
32. Rimkus V., Aspects of social support in families of delinquent and non-delinquent children. Klaipėda university In Tiltai (2), 2008. ISSN1393-3137.
33. Rimkus V., Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai pagal Lietuvos baudžiamuosius įstatymus. Nepilnamečių kriminalinė justicija: kvalifikacijos kėlimo kursų paskaitų medžiaga. – Vilnius: Vidaus reikalų ministerija, 2001. – ISBN 9955-9373-0-0
34. Rimkus V., Social support characteristics of delinquents' social network. Klaipėda university In Tiltai (1), 2010. ISSN1393-3137.
35. Sabalienė A., Mažamečių padarytų baudžiamųjų veikų kriminologinė analizė Šiaulių apskrityje: magistro darbas. – Vilnius: MRU, 2006. – URL: http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2007~D_20070117_135632-59886/DS.005.0.01.ETD [žiūrėta 2011 11 06]
36. Sakalauskas G., Nepilnamečių kriminalinės justicijos reforma Lietuvoje. Leidinyje „Nepilnamečių kriminalinė justicija. Kvalifikacijos kėlimo kursų paskaitų medžiaga“. Vilnius, 2001. ISBN 9955-9373-0-0.
37. Sakalauskas G., Tarptautiniai standartai nepilnamečių justicijoje. Nepilnamečių justicija Lietuvoje: teorija ir praktika. Metodinis leidinys. NPLC, JTVP. Vilnius, 2007. ISBN 978-9955-668-94-7.
38. Sakalauskas G., Vaikų ir jaunimo nusikalstamumas. Leidinyje „Pranešimas apie žmogaus socialinę raidą Lietuvoje 2001“. Vilnius, 2001.
39. Stankevičiūtė E. Profesinių mokyklų įvaizdis (Vilniaus miesto dešimtokų atvejis): magistro darbas: - Ugdyto sociologija. – Vilnius: VPU, 2010. – URL: http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2010~D_20100709_132851-23845/DS.005.0.01.ETD
40. Statistikos departamentas prie LRV. Demografinės tendencijos. Lietuvoje gyventojų mažėja, visuomenė senėja. Prieiga per internetą: <http://www.stat.gov.lt/lt/news/view/?id=2130> [žiūrėta 2011 11 03]

41. Statistikos departamentas. Demografijos metraštis 2010 . Vilnius: Lietuvos statistikos departamentas, 2011. – ISSN 2029-3739. Prieiga per internetą:
<http://web.stat.gov.lt/lt/catalog/viewfree/?id=1966&PHPSESSID=553748c07fdbcc62030447b10642081e> [žiūrėta 2011 06 14]
42. Statistikos departamentas prie LRV. Nusikalstamumas ir teisėsaugos institucijų veikla 2010. Vilnius: Statistikos departamentas, 2011. – ISSN 2029 – 3666. Prieiga per internetą:
<http://web.stat.gov.lt/lt/catalog/viewfree/?id=1974&PHPSESSID=553748c07fdbcc62030447b10642081e> [žiūrėta 2011 06 22]
43. Steponaitis A., Nepilnamečių nusikalstamumo Šiaulių mieste kriminologinė charakteristika: magistro darbas. – Vilnius: MRU, 2006. – URL: http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2007~D_20070102_153329-71411/DS.005.0.01.ETD [žiūrėta 2011 11 06]
44. Tarasevičius E., Šeimos vaidmuo blaivumo dorybės ugdymui Kauno m. X mokyklos paauglių tarpe: magistro darbas. - VDU, 2009 – URL: http://vddb.laba.lt/obj/LT-eLABa-0001:E.02~2009~D_20090220_135534-62952 [žiūrėta 2011 10 28]
45. Utenos apskrities vyriausiojo komisariato 2010 –ųjų metų veiklos plano ataskaita. Prieiga per internetą:http://www.utenapolicija.lt/media/file/veiklosplanai/2010%20m_%20AVPK%20veiklos%20plano%20ataskaita.doc [žiūrėta 2011 11 05]
46. Utenos apskrities vyriausiojo komisariato 2011 –ųjų metų veiklos plano ataskaita. Prieiga per internetą: http://www.utenapolicija.lt/media/file/veiklos-planai/2011_ataskaita.doc [žiūrėta 2011 11]
47. Vaikų ir jaunimo neužimtumo ir nusikaltimų prevencija. Situacijos analizė ir metodinės rekomendacijos – Vilnius : Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras, 2000.
48. Vaitekonienė V. Vaikų agresyvaus ir delinkventinio elgesio psichologinės prieštastys. // Nepilnamečių kriminalinė justicija. Kvalifikacijos kėlimo kursų paskaitų medžiaga. – Vilnius, Vidaus reikalų ministerija, 2002.
49. Valiūnas P., Nepilnamečių grupiniai nusikaltimai ir jų prevencijos problemos: magistro darbas. – Vilnius: VU, 2009. – URL: http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2009~D_20101125_190710-78275/DS.005.1.01.ETD [žiūrėta 2011 11 06]
50. Vileikienė E., Lietuvos gyventojų ir policijos pareigūnų požiūris į linkusius nusikalsti nepilnamečius. Socialinis darbas, mokslo darbai Nr. 9(1), 2010, MRU, ISSN 1648-4789.
51. Visockas V., Ankstyvoji nepilnamečių nusikalstamumo prevencija tarpžinybinio bendradarbiavimo pagrindu. Magistro baigiamasis darbas, VPU, 2006. – URL: http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2006~D_20060629_184020-98909/DS.005.0.02.ETD [žiūrėta 2011 10 24]

Statistiniai duomenys

1. Informatikos ir ryšių departamento prie LR Vidaus reikalų ministerijos Statistikos skyriaus ataskaitos „Duomenys apie įtariamų (kaltinamų) nepilnamečių nusikalstamumą Lietuvos respublikoje“, forma 30N – SAV.

http://www.vrm.lt/fileadmin/Image_Archive/IRD/Statistika/index2.phtml?id=198&idStat=10&metai=2008&menuo=2®ionas=0&id3=1&idAta=1#Atas-30N-SAV [žiūrėta 2011 m. liepą - rugsėjį]

2. Statistikos departamento prie LRV pateikiami duomenys už 2006 - 2010 metus. Pasiengiama internetine prieiga: <http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1280> [žiūrėta 2011 birželį - lapkritį]

Bučelė A., Nepilnamečių nusikalstamumo kriminologinė analizė Utenos apskrityje / Teisės ir muitinės, bei mokesčių institucijų veiklos magistro baigiamasis darbas. Vadovė prof. dr. G. Babachinaitė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Teisės fakultetas, 2012. – 67 p.

SANTRAUKA

Nepilnamečių nusikalstamumas Utenos apskrityje yra aktualus tuo, kad moksliskai nepilnamečių nusikalstamumas Utenos apskrityje nebuvo nagrinėtas, taip pat nėra atskirų darbų, kuriuose būtų ištirtas šio teritorinio vieneto nepilnamečių nusikalstamumo paplitimas, priežastingumas, prevencija ir kiti kriminologiniai aspektai. Tyrimo objektas - nepilnamečių nusikalstamumas Utenos apskrityje. Problema – kiekvieno šalies teritorinio vieneto nusikalstamumo lygis, jo kriminologinė sudėtis – aktualus ir opus klausimas. Nepilnamečių nusikalstamumas yra sudėtinė ir labai specifinė bendro nusikalstamumo dalis. Viena, nepilnamečiai yra išskirtiniai teisės subjektai, antra, jų „indėlis“ į nusikalstamumą yra žymiai didesnis negu jų dalis lyginant su gyventojų skaičiumi. Tyrimo tikslas – atlikti ir pateikti nepilnamečių nusikalstamumo kriminologinę analizę Utenos apskrityje. Pagrindiniai uždaviniai: išanalizuoti nepilnamečio teisės pažeidėjo teisinę padėtį; pateikti bendrą palyginamąją, registruoto nepilnamečių nusikalstamumo Lietuvos apskrityse analizę; pateikti registruotų nepilnamečių nusikalstamų veikų analizę Utenos apskrityje ir jos teritorijoje esančiose savivaldybėse; pateikti nepilnamečių, padariusių nusikalstamas veikas Utenos apskrityje, charakteristiką; išanalizuoti priežastis, lemiančias nepilnamečių nusikalstamumą Utenos apskrityje; pateikti nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos priemones Lietuvoje ir Utenos apskrityje. Atlikus tyrimą nustatyta, kad nepilnamečių nusikalstamumo lygis Utenos apskrityje 2006 – 2010 m. atitiko Lietuvos nepilnamečių nusikalstamumo lygio kitimo tendencijas. Tačiau Utenos apskrityje būdingas žemesnis nei visos Lietuvos nepilnamečių nusikalstamumo lygis. 2006 – 2010 m. Utenos apskrityje nepilnamečių nusikalstamumo lygis buvo vienas žemiausių iš visų apskričių.

Išanalizavus 2006 – 2010 m. Utenos apskrities nepilnamečių nusikalstamumo statistinius duomenis, darytina išvada, kad nepilnamečių nusikalstamumas nuo 2007 m. mažėja. To priežastimis (prielaida) gali būti laikoma ir ir tai, kad mažėja bendras nepilnamečių gyventojų skaičius apskrityje, ir prevencinių programų efektyvumas (netirta). Utenos apskrities nepilnamečių 2006 - 2010 m. nusikalstamumui būdingas grupiškumas, dominuoja mišrios sudėties nusikalstamos grupės. Taip pat nepilnamečių nusikalstamumui būdingi turtiniai nusikaltimai (tai atitinka bendrąsias Lietuvos nepilnamečių nusikalstamumo tendencijas) – daugiausiai padaroma vagysčių ir plėšimų. Dažniausiai nusikalstamas veikas Utenos apskrityje padaro: 16 – 17 metų amžiaus nepilnamečiai, moksleiviai, turintys pradinį arba pagrindinį išsilavinimą, absoliuti jų dauguma – Lietuvos Respublikos piliečiai.

Pagrindinėmis priežastimis, dėl ko nusikalsta nepilnamečiai Utenos apskrityje, laikytina tai, kad blogėja santykiai šeimoje, dažnai neigiamą įtaką nepilnamečiams daro draugai, neilnamečių alkoholio vartojimas, o taip pat užimtumo stoka. Nepilnamečių nusikalstamumo prevencijai Utenos apskrityje skiriamas didelis dėmesys. Vykdomas didelis skaičius įvairių prevencinių programų, apjungiančių švietimo, teisėsaugos, savivaldos institucijas, tačiau trūksta nepilnamečių tėvų įsitraukimo sprendžiant nepilnamečių problemas ir vykdant nepilnamečių nusikalstamumo prevenciją.

Darbą sudaro įvadas, keturi skyriai, 4 skirsniai, išvados, siūlymai. Darbe pateikiamos 17 lentelių, 12 paveikslų ir 2 priedai. Darbo apimtis – 67 puslapių.

Bučelė A., Criminological analysis of juvenile delinquency in Utena County/Master's thesis in Law, Customs and Tax Institutions. Tutor – Prof. Dr. G. Babachinaitė. – Vilnius: Mykolas Romeris University, Faculty of Law, 2012. – 67 p.

SUMMARY

Juvenile delinquency in Utena County is relevant, because it has not been researched so far, in addition, there are no any thesis about the prevalence, causality, prevention and other criminological aspects of juvenile delinquency in this territorial unit. The object of the research – juvenile delinquency in Utena County. The problem is that the level of delinquency and its criminological composition in every territorial unit of the state is a relevant and sore point. Juvenile delinquency is an integrate and very specific part of general criminality. Firstly, juvenile are exceptional legal subjects; secondly, their „contribution“ to criminality is remarkably bigger than their part in comparison with population. The aim of the research – to carry out and present the criminological analysis of juvenile delinquency in Utena County. The main tasks - to analyse juvenile delinquent's legal situation, to present the general comparative analysis of registered juvenile delinquency in Lithuanian regions, to present the analysis of registered juvenile delinquency in Utena County and its municipalities, to present juvenile delinquents' characteristics in Utena County, to analyse the reasons causing juvenile delinquency in Utena County, to present the measures of juvenile delinquency in Lithuania and Utena County. After the research it was ascertained that the level of juvenile delinquency in Utena County in 2006 – 2010 corresponded the variation tendencies of Lithuanian juvenile delinquency level. However, in Utena County, the level of juvenile delinquency tends to be lower than in all Lithuania. In 2006 – 2010 the level of juvenile delinquency in Utena County was one of the lowest of all the regions.

After analysing the statistical data of juvenile delinquency in Utena County in 2006 – 2010, it is concluded that juvenile delinquency has been decreasing since 2007. The reason (assumption) for this can be general diminishing number of juvenile population in the region and the effectiveness of preventative programmes (has not been researched). In 2006 – 2010 in Utena County, juvenile delinquency tends to be sectional and mixed delinquent groups dominate. Also, property crimes are typical to juvenile delinquency (that correspond the general tendencies of Lithuanian juvenile delinquency) – thefts and robberies are most often. In Utena County most often delinquency is done by: 16 – 17 year old juvenile, by students having primary or basic education, absolute majority are Lithuanian Republic citizens. The main reasons for juvenile delinquency in Utena County are supposed to be bad relationship in the family, bad friends' influence, alcohol abuse and also, lack of

occupation. A lot of attention is paid for the prevention of juvenile delinquency in Utena County. A lot of various preventative programs, including educational, legal, municipal institutions are implemented, but there is a lack of juvenile parents' involvement when solving juvenile problems and when implementing juvenile delinquency prevention.

The thesis consists from introduction, four chapters, 4 sections, conclusions and suggestions. There are 17 tables, 12 pictures and 2 annexes. Work volume is 67 pages.

PRIEDAI

1 priedas

Nepilnamečių padarytos užregistruotos nusikalstamos veikos . Požymiai: nusikalstamos veikos rūšis ir metai					
	2006	2007	2008	2009	2010
Nusikalstamos veikos	4 244	4 051	4 325	4 023	3 589
Nusikaltimai	3 810	3 673	3 911	3 674	3 260
Sunkūs ir labai sunkūs nusikaltimai	291	263	328	265	290
Nužudymai	28	25	23	18	19
Sunkūs sveikatos sutrikdymai	28	37	32	22	22
Išžagininimai ir pasikėsinimai	20	16	20	29	21
Plėšimai	681	683	620	527	141
Vagystės (nusikaltimai)	1 728	1 729	1 920	1 762	1 549
Vagystės iš gyvenamųjų patalpų	372	350	378	327	284
Automobilių vagystės	190	197	212	181	141
Viešosios tvarkos pažeidimai (nusikaltimai)	352	388	356	384	370
Nusikaltimai, susiję su disponavimu narkotinėmis medžiagomis	56	36	66	68	79
Baudžiamieji nusižengimai	434	378	414	349	329
Vagystės (baudžiamieji nusižengimai)	280	238	196	153	170
Viešosios tvarkos pažeidimai (baudžiamieji nusižengimai)	10	9	4	6	2
Nusižengimai, susiję su disponavimu narkotinėmis medžiagomis	20	14	25	54	38
Informatikos ir ryšių departamento prie Vidaus reikalų ministerijos duomenys.					
2012-02-06 Statistikos departamentas, db1.stat.gov.lt/M3170202					

Nepilnamečių padarytos nusikalstamos veikos . Požymiai: administracinė teritorija, nusikalstamos veikos rūšis ir metai					
	2006	2007	2008	2009	2010
Utenos apskritis					
Nusikalstamos veikos	276	183	205	167	176
Nusikaltimai	248	162	180	146	161
Baudžiamieji nusižengimai	28	21	25	21	15
Informatikos ir ryšių departamento prie Vidaus reikalų ministerijos duomenys.					
2012-02-06 Statistikos departamentas, db1.stat.gov.lt/M3170201					

ANKETA

Šios anketos rezultatai bus naudojami ruošiant magistro baigiamąjį darbą, kurio tema “Nepilnamečių nusikalstamumo kriminologinė analizė Utenos apskrityje”. Autorė bus dėkinga, jeigu atsakinėdami į klausimus, atskleisite nepilnamečių bruožus ir juos supančią aplinką.

Išrink ir apibrauk tinkamą atsakymo variantą (variantus) arba įrašyk savo variantą. Tyrimo anketa anoniminė (nereikia rašyti vardo ir pavardės). Iš anksto dėkojame.

Lytis: mot. ☐ vyr. ☐

Amžius (įrašyk) _____

Kelintoje klasėje tu mokaisi? _____

Miestas, kuriame tu gyveni. _____

1. Su kuo pastaruoju metu tu gyveni?

- ☐ su tėčiu ir mama.
- ☐ su mama (tėčiu), nes tėvai yra išsiskyre.
- ☐ su mama (tėčiu), nes vienas iš tėvų yra miręs.
- ☐ su mama, nes tėčio nuo gimimo neturiu.
- ☐ mama išvykusi į užsienį.
- ☐ tėvas išvykęs į užsienį.
- ☐ abu tėvai išvykę į užsienį.
- ☐ kita _____

2. Jei tavo vienas iš tėvų arba abu tėvai yra išvykę dirbti į užsienį, tu gyveni:

- ☐ su mama (tėčiu).
- ☐ su seneliais.
- ☐ tetos ar dėdės šeimoje.
- ☐ brolio ar sesers šeimoje.
- ☐ su broliu ar seserimi.
- ☐ vienas, mane prižiūri kaimynai.
- ☐ kita _____

3. Kaip vertini savo šeimos narių tarpusavio santykius?

- ☐ puikūs.
- ☐ labai geri.
- ☐ geri.
- ☐ blogi.
- ☐ labai blogi.

4. Ar vartojai? (galimi keli atsakymų variantai)	alkoholį	
	Taip	Ne
Per paskutines 30 dienų		
Per paskutinius 3 mėnesius		
Per paskutinius 12 mėnesių		
Apskritai		

5. Ar vartojai? (galimi keli atsakymų variantai)	narkotikus	
	Taip	Ne
Per paskutines 30 dienų		
Per paskutinius 3 mėnesius		
Per paskutinius 12 mėnesių		
Apskritai		

6. Kodėl vartojai? (galimi keli atsakymų variantai)	alkoholį	
	Taip	Ne
Dėl smalsumo		
Dėl noro išsiskirti iš grupės draugų		
Dėl neturėjimo ką veikti		
Dėl noro užmiršti savo problemas		
Siekiant apsvaigti		
Jei neradai tinkamo atsakymo parašyk savo		

7. Kodėl vartojai? (galimi keli atsakymų variantai)	narkotikus	
	Taip	Ne
Dėl smalsumo		
Dėl noro išsiskirti iš grupės draugų		
Dėl neturėjimo ką veikti		
Dėl noro užmiršti savo problemas		
Siekiant apsvaigti		
Jei neradai tinkamo atsakymo parašyk savo		

8. Ar tavo draugai vartoja?	Taip	Ne	Nežinau
Alkoholį			
Narkotikus			

9. Ar turi draugų, kurie jau buvo susidūrę su policija?	Taip	Ne	Nežinau

10. Ar dėl tavo elgesio tau kyla problemų? (galimi keli atsakymų variantai)	Taip	Ne
Mokykloje		
Viešose vietose		
Namuose		
Masiniuose renginiuose		
Jei neradai tinkamo atsakymo parašyk savo		

11. Ar dėl tavo elgesio kyla problemų kitiems? (galimi keli atsakymų variantai)	Taip	Ne
Mokykloje		
Viešose vietose		
Namuose		
Masiniuose renginiuose		
Jei neradai tinkamo atsakymo parašyk savo		

12. Ar dažnai pasitaiko, kad tu: (galimi keli atsakymų variantai)	Dažnai	Kartais	Retai	Niekada
Bėgi iš pamokų				
Nelankai mokyklos				
Bėgi iš namų				
Paslapčia imi pinigų iš tėvų				
Loši iš pinigų				
Smurtauji prieš bendraamžius ar jaunesnius				

13. Ar esi padaręs teisės pažeidimą? (galimi keli atsakymų variantai)	Taip	Ne
Viešosios tvarkos sutrikdymas		
Vagystė		
Patyčios		
Mokyklos taisyklių pažeidimas		
Fizinio skausmo kitam sukėlimas		
Jei neradai tinkamo atsakymo parašyk savo		

14. Kas įtakojo teisės pažeidimo padarymą? (galimi keli atsakymų variantai)	Taip	Ne
Buvai apsvaigęs nuo alkoholio		
Buvai apsvaigęs nuo narkotikų		
Dėl draugų įtakos		
Dėl suaugusiųjų įtakos		
Norėdamas atkreipti draugų dėmesį į save (norėdamas „pasirodyti“)		
Jei neradai tinkamo atsakymo parašyk savo		

--	--	--

15. Kaip tu elgiesi kai matai, kai nepilnametis daro teisės pažeidimą?	Taip	Ne
Nekreipiu dėmesio		
Sudrausminu nusikaltėlių, bet nieko konkretaus nedarau		
Pranešu policijai arba kitiems atsakingiems asmenims		
Prisijungiu		
Jei neradai tinkamo atsakymo parašyk savo		

16. Iš kur tu sužinai apie nepilnamečių nusikalstamumą, jų daromus teisės pažeidimus? Pažymėk tris svarbiausius.

- ☐ asmeninė patirtis
- ☐ televizija
- ☐ radijas
- ☐ spauda
- ☐ internetas
- ☐ draugai, artimieji
- ☐ jei neradai tinkamo atsakymo parašyk savo _____

17. Kokios nepilnamečių problemos, tavo nuomone, šiuo metu yra opiausios Lietuvoje? Nurodyk 3 pačias svarbiausias problemas eilės tvarka.

A. Pati svarbiausia

B. Antroje vietoje

C. Trečioje vietoje

18. Kaip tu jautiesi spręsdamas savo problemas?

☐ vienišas. Kaip manai ką reikėtų daryti, kad nesijaustum taip? Parašyk.

☐ nevienišas. Kas tau padeda? Parašyk.

19. Kaip manai, ar pakankamas Lietuvos visuomenės dėmesys yra skiriamas nepilnamečių problemoms?

- ☐ pakankamas.
- ☐ nepakankamas.
- ☐ neturiu nuomonės.

20. Kaip manai, kodėl nepilnamečiai nusikalsta? Parašyk plačiau apie šią problemą.

21. Kaip manai, kokios priemonės padėtų mažinti nepilnamečių nusikalstamumą vietovėje kur tu gyveni?

22. Kaip manai, kokią įtaką daro jauniems žmonėms žiniasklaidoje pateikiama informacija apie nusikaltimus? Kodėl? Parašyk plačiau.

23. Kaip manai, ko siekia žiniasklaida informuodama visuomenę apie nepilnamečių nusikaltimus? Galimas tik vienas atsakymas.

- ☐ stengiasi objektyviai informuoti žmones apie nepilnamečių nusikaltimus ir su tuo susijusias problemas.
- ☐ siekia pritraukti kuo didesnę žmonių dėmesį pateikdama atskiras nusikaltimų detales.
- ☐ nori tiesiog užsidirbti pinigų, pateikdama informaciją, kuri turi paklausą.
- ☐ stengiasi paskatinti įvirių institucijų veiklą, sprendžiant nepilnamečių nusikalstamumo problemas.
- ☐ jei neradai tinkamo atsakymo parašyk savo _____

24. Realioji gyvenimo tikrovė ir virtualioji tikrovė. Ką galėtum pasakyti šia tema? Parašyk.

25. Gal norėtum ką nors pats pasakyti? Kas tau yra svarbu ar dėl ko nerimauji. Parašyk.